

Lärförsörjningen för de nationella minoriteterna – hur kan den tryggas?

Redovisning av ett regeringsuppdrag

Lärförsörjningen för de nationella minoriteterna – hur kan den tryggas?

Redovisning av ett regeringsuppdrag

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Läraryförsörjningen för de nationella minoriteterna – hur kan den tryggas?

Redovisning av ett regeringsuppdrag

Utgiven av Högskoleverket 2011

Högskoleverkets rapportserie 2011:14 R

ISSN 1653-0632

Innehåll: Högskoleverket, analysavdelningen, **Anna Lundh**, **Andrea Amft**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Innehåll

Sammanfattning	5
1. Regeringsuppdraget	7
Regeringsuppdraget – sammanfattning	7
Högscoleverkets arbete med uppdraget	7
Förttydliganden inför läsning av rapporten	8
2. Europarådets minoritetskonventioner och den svenska rapporteringen	10
Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter	11
Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk	14
3. De fem nationella minoriteterna och deras språk – en kort bakgrund	20
Vad är en nationell minoritet och ett nationellt minoritetsspråk?	20
Sverigefinnar och finska, eller sverigefinska	21
Judar och jiddisch	22
Tornedalingar och meänkieli	23
Romer och romani chib	24
Samer och samiska	26
4. Nationellt policyarbete inom minoritetskonventionernas områden	28
Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk	30
Vad säger språklagen om de nationella minoritetsspråken?	32
Skollagen och undervisning <i>i</i> och på de nationella minoritetsspråken	32
Skolan och undervisningen <i>om</i> de nationella minoriteterna	37
Stöd till läromedelsproduktion	38
Assimilering och revitalisering av minoritetsspråken	38
5. Myndigheter med uppdrag som rör de nationella minoriteterna	42
Diskrimineringsombudsmannen (DO)	43
Institutet för språk och folkminnen och Språkrådet	44
Länsstyrelsen i Stockholms län	45
Sametinget	46
Skolinspektionen	47
Skolverket	49
Annat relaterat till policyarbetet	53
6. Universitetsutbildning och folkbildning	58
Universitet och högskolor	58
Folkhögskolornas roll och verksamhet för de nationella minoriteterna	62
7. Goda exempel från Europa	64
Exempel från minoritetsspråksarbetet i Norge	65
Exempel från minoritetsspråksarbetet i Tyskland	69

8. Vad kan göras för att säkra tillgången på lärare i de nationella minoritetsspråken?	84
Skäl för en större satsning nu	84
Förslagen	85
Referenser	129

Sammanfattning

Högskoleverket fick i juni 2010 i uppdrag av regeringen att föreslå åtgärder för hur Sverige på ett bättre sätt kan uppfylla åtagandena i Europarådets minoritetskonventioner vad gäller tillgången på lärare som kan undervisa i och på de nationella minoritetsspråken. I uppdraget ingår att göra en översyn av högskoleutbildningar i de nationella minoritetsspråken. Det ingår även att i genomförandet samråda med ett antal berörda myndigheter och representanter för de nationella minoriteterna.

I maj 2011 fick Högskoleverket ett tilläggsuppdrag som angav att förslagen om en förbättrad lärarförsörjning inte får innebära förändringar i forskollärrar- och lärarutbildningen eller i behörighetsreglerna för dessa utbildningar. Tilläggsuppdraget utökade även det ursprungliga uppdraget med ett europeiskt perspektiv; att Högskoleverket i sitt arbete ska beakta goda exempel och erfarenheter från andra europeiska länders arbete för att säkra lärartillgången i de nationella minoritetsspråken.

Sverige ratificerade Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk 2000. Fem svenska nationella minoriteter och deras språk erkändes. De är judar och jiddisch; romer och romani chib; samer och samiska; sverigefinnar och finska; samt tornedalingar och meänkieli. Alla fem minoriteternas språk och kultur blev därmed skyddade. De fick även mer långtgående rättigheter att t.ex. lära sig sina språk i skolan än vad andra minoriteter i landet har, och Sverige påtog sig att anordna lärarutbildning för undervisning i och på de nationella minoritetsspråken. Samer, sverigefinnar och tornedalingar tillägnades särskilda rättigheter i s.k. förvaltningsområden där de t.ex. har rätt att använda sina språk i kontakter med myndigheter och förvaltning, samt att barn, vars föräldrar så önskar, ska få gå i förskola där minoritetsspråket talas.

Europarådet har följt upp Sveriges arbete med att genomföra de två minoritetskonventionerna. I dess rekommendationer uppmanas regeringen att prioritera bl.a. uppbyggnaden av fungerande lärarutbildning och lärarfortbildning; förbättra modersmålsundervisningen; öka tillgången på tvåspråkig undervisning i finska, meänkieli och samiska; samt att utveckla läromedel i alla fem språken.

Högskoleverket har tagit som utgångspunkt för förslagen om ökad tillgång på lärare som kan undervisa i och på de nationella minoritetsspråken – dvs. undervisa i språken och undervisa i skolämnen på språken (tvåspråkig undervisning) – att lärarutbildning inte är ett isolerat område. Den påverkas av ett stort antal faktorer, bland de viktigaste är att det finns människor som talar språken och att några av dem vill satsa på att bli lärare (i de flesta fall modersmållärare). Givetvis måste det dessutom inom den reguljära lärar-

utbildningen erbjudas goda möjligheter att utbilda sig till lärare med sådan specialkompetens.

Som en konsekvens av denna strävan efter helhetssyn på utredningsfrågan berör de förslag som Högskoleverket lägger fram, utöver lärarutbildningen, skolområdet; statistikområdet; läromedelsområdet; lärarfortbildningen; språkämnenas fortlevnad på universitet och högskolor; utvecklingen av ämnesdidaktik; forskningen i språkämnen och i tvåspråkighetsdidaktik; samt ekonomiska incitament för utbildning och fortbildning.

Under utredningens gång, och som denna rapport förhoppningsvis speglar, har det blivit mycket tydligt att en mängd samråd med representanter för de nationella minoriteterna har hållits av myndigheter. Många regeringsuppdrag har delats ut som en del av minoritetspolitiken och konventionsarbetet. Ett stort antal utredningar har genomförts och förslag lagts fram till förbättringar. Den samlade kunskapsmassan inom området utbildning och nationella minoriteter är med andra ord betydande och den är samstämmig. Högskoleverket anser därför att det nu är hög tid att ta ett sammanhållet helhetsgrepp över området och att inleda en större satsning för att skapa en långsiktigt hållbar lärarförsörjning för undervisning i och på de nationella minoritetsspråken.

1. Regeringsuppdraget

Regeringsuppdraget – sammanfattning

Högskoleverket fick i juni 2010 ett regeringsuppdrag om att föreslå åtgärder för hur Sverige på ett bättre sätt ska kunna uppfylla åtagandena i Europarådets minoritetskonventioner när det gäller tillgången på lärare som kan undervisa i och på de nationella minoritetsspråken. I uppdraget ingick att göra en översyn av högskoleutbildningar i nationella minoritetsspråk. I det senare skulle Högskoleverket beakta studenternas efterfrågan på utbildningarna, samverka med andra lärosäten, såväl svenska som nordiska, och övriga faktorer som kan påverka förutsättningarna att anordna dessa utbildningar. Möjlighet gavs att föreslå förändringar i den fördelning av nationellt ansvar för minoritetsspråken som regeringen gjort mellan lärosätena. I genomförandet av uppdraget skulle Högskoleverket samråda med Länsstyrelsen i Stockholms län, Statens skolverk, Sameskolstyrelsen, Sametinget, Institutet för språk och folkminnen samt företrädare för de nationella minoriteterna. Uppdraget skulle redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 30 april 2011.¹

I mars 2011 skickade Högskoleverket en begäran till Utbildningsdepartementet om förlängd utredningstid för uppdraget, till den 28 maj 2011.

Regeringen (Utbildningsdepartementet) gav i maj 2011 Högskoleverket ett tilläggsuppdrag om att utöver det som omfattades av det ursprungliga uppdraget även beakta goda exempel och erfarenheter från andra europeiska länders arbete för att säkra tillgången på lärare som kan undervisa i och på de nationella minoritetsspråken. Tilläggsuppdraget innehöll även begränsningen att förslagen inte bör leda till förändringar i förskolläro- och lärarutbildningen eller i behörighetsreglerna för dessa utbildningar. Utredningstiden förlängdes till senast den 31 oktober 2011.²

Högskoleverkets arbete med uppdraget

Högskoleverket har tagit del av utredningar, rapporter, uppdrag, propositioner och annat relevant material som rör de nationella minoritetsspråken och lärarförsörjning. Tidigt i utredningen knöts till projektet en referensgrupp med stor erfarenhet och kunskap i frågor som rör utbildning i nationella minoritetsspråk, både inom Sverige och i övriga Norden. Referensgruppen har bestått av följande personer: Angelina Dimiter Taikon (romani chib); Paula Grossman (jiddisch); professor Kenneth Hyltenstam, Stockholms universitet (tvåspråkighet); professor Jarmo Lainio, Mälardalens högskola (finska); profes-

-
1. Regeringsbeslut 2010-06-23. *Uppdrag att göra en översyn av högskoleutbildning i nationella minoritetsspråk*. Dnr U2010/3886/UH.
 2. Regeringsbeslut 2011-04-14. *Tilläggsuppdrag om högskoleutbildningar i nationella minoritetsspråk*. Dnr U2011/2579/UH; U2011/1544/UH.

sor Mikael Svonni, Universitetet i Tromsø (samiska); och professor emeritus Erling Wande, Stockholms universitet (meänkieli).

Referensgruppen har hållit arbetsmöten och på annat sätt bidragit med synpunkter och underlag till utredningen. Referensgruppen hade sitt sista möte den 17 mars. Högskoleverket vill härmed framföra ett stort tack till referensgruppen för genomfört arbete.

Samrådsmöten har genomförts med representanter från enheten för minoritetsfrågor, Länsstyrelsen i Stockholms län; Statens skolverk; Sameskolstyrelsen; Sametinget; och Språkrådet vid Institutet för språk och folkminnen.

Samråd har även hållits med företrädare från riksorganisationer för de nationella minoriteterna. Följande organisationer har inbjudits: Judiska centralrådet i Sverige (JC), Sveriges jiddischförbund, Judiska ungdomsförbundet i Sverige (JUS), Sverigefinska riksförbundet (SFRF), Sverigefinländarnas delegation, Sverigefinska ungdomsförbundet (SFU), Svenska tornedalingars riksförbund (STR-T), Riksförbundet Romer i Europa, Föreningen Resandefolkets riksorganisation (FRFRO), Antidiskrimineringscenter för romer, Nationella centralförbundet roma international, Riksförbundet internationella romska och resande kvinnocenter, Romska ungdomsförbundet (RUFS), Sametinget, Svenska samers riksförbund (SSR) samt Samiska ungdomsförbundet Sáminuorra. Till dessa samråd inbjöds även språkvårdare vid Språkrådet för respektive minoritetsspråk, med undantag för jiddisch som saknade språkvårdare.

Besök och samtal har även genomförts vid berörda lärosäten som har utbildning i de nationella minoritetsspråken, alltså Linköpings universitet, Luleå tekniska universitet, Lunds universitet, Mälardalens högskola, Stockholms universitet, Södertörns högskola, Umeå universitet och Uppsala universitet.

Högskoleverket föreslår förändringar i nuvarande ansvarsfördelning mellan lärosätena vad gäller språkämnen och lärarutbildningen efter dialog med berörda lärosätens ledningar.

Förtydliganden inför läsning av rapporten

I rapporten används vissa begrepp vars innebörd kan variera beroende på sammanhang och användare. I den här rapporten används dessa begrepp med följande betydelser:

- Regeringen använder samlingsbegreppet *minoritetskonventionerna* för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk.³ För att underlätta läsningen används det samlingsbegreppet i denna rapport i stället för namnen på båda konventionerna.
- *Varieteter* används i betydelsen en språkvariation som är större än dialekter och kan innebära att talare av olika varieteter av ett språk inte förstår

3. Ibid.

varandra. Inom ett språk kan finnas flera varieteter, t.ex. inom samiska och romani chib.

- Begreppet *nationella minoritetsspråk* används i en bredare betydelse än enbart språken. I rapporten inbegriper begreppet även de nationella minoriteternas kultur, historia och samhälle.
- *Nationella minoriteter* eller *nationella minoritetsspråk* förkortas ibland till minoriteter eller minoritetsspråk för att texten ska bli lättare att läsa. När ordet "nationella" saknas betyder det alltså *inte* alla minoriteter.

2. Europarådets minoritetskonventioner och den svenska rapporteringen

Europarådets syfte med ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter⁴ och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk⁵, de s.k. minoritetskonventionerna, är att upprätthålla och utveckla de mänskliga rättigheterna. Kulturell mångfald, interkulturell dialog, tolerans och förståelse är några av nyckelorden. Ramkonventionen antogs av Europarådet 1995 och ratificerades av Sverige 2000. Den europeiska stadgan antogs som en konvention några år tidigare, 1992, och ratificerades även den av Sverige 2000.

Genom att ratificera konventionerna har regeringar i Europa påtagit sig att skydda de nationella minoriteternas fortlevnad inom sina landsgränser. Förutom att respektera de nationella minoriteternas etniska, kulturella, språkliga och religiösa identiteter förbinder sig regeringarna att skapa lämpliga förutsättningar för personer som tillhör de nationella minoriteterna att uttrycka, bevara och utveckla sin identitet.⁶

Det första, viktiga steget för att värna de fem nationella minoriteterna i Sverige – judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar – togs av den svenska regeringen genom propositionen *Nationella minoriteter i Sverige* (1998/99:143). Där föreslogs de åtgärder som behövdes för att Sverige skulle kunna ratificera Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. De områden som behandlades i propositionen var utbildningsfrågor, kulturstöd, massmedier, arkivfrågor, äldreomsorg, översättning av vissa författningar, inflytande och samarbete över nationsgränserna.

I propositionen framförde regeringen bl.a. att samer, sverigefinnar och tornedalingar har en historisk geografisk bas i Sverige. Det innebär att de omfattas av mer långtgående skyddsåtgärder än judar och romer, som omfattas av grundskyddet. Dessa skyddsåtgärder innebär t.ex. att barn i de s.k. förvaltningsområdena har rätt till förskola helt eller delvis på sitt minoritetsspråk (finska, meänkieli eller samiska). Lagarna föreslogs träda i kraft den 1 april 2000. Riksdagen biföll propositionen 1999 (läs mer i kapitel 5, *Konstitutionsutskottets utredning inför riksdagsbeslut 2004/05*).

4. Utrikesdepartementet. (2000). *Ramkonvention om skydd för nationella minoriteter: Strasbourg den 1 februari 1995*. (Sveriges internationella överenskommelser, SÖ 2000:2). Stockholm: Utrikesdepartementet. Från <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/28/30/5f6251e4.pdf>.

5. Utrikesdepartementet. (2000). *Europeisk stadga om landsdels- och minoritetsspråk: Strasbourg den 5 november 1992*. (Sveriges internationella överenskommelser, SÖ 2000:3). Stockholm: Utrikesdepartementet. Från <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/28/29/95621aaa.pdf>.

6. För mer information se, www.coe.int/t/portal/web/coe-portal/what-we-do/culture-and-nature/minority-languages?dynLink=true&layoutId=63&dlgroupId=10226&fromArticleId=.

I statsbudgeten för 2000 ingick minoritetspolitiken i samma utgiftsområde som migration och integration. Åtta miljoner kronor avsattes för skydd och stöd för de nationella minoriteterna och de historiska minoritetsspråken. Huvuddelen var avsedd för statsbidrag till förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska i Norrbottens län. Sedan dess har olika regeringar lagt fram ytterligare förslag för att stärka de nationella minoriteterna och deras språk. År 2010 presenterade regeringen en strategi för minoritetspolitiken, som riksdagen beslutade om samma år.⁷ För 2010 budgeterade regeringen för övrigt 85 miljoner kronor för minoritetspolitiken och för 2012 90 miljoner kronor. Huvuddelen av medlen var avsedda för statsbidrag till förvaltningsområdena. Läs mer om det nationella policyarbetet i kapitel 4.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter

Europarådets ramkonvention om skydd för de nationella minoriteterna är från 1995. Sverige hörde till de första länderna som undertecknade avtalet. Ratificeringen dröjde dock till 2000. I samband med den angav Sverige att de nationella minoriteterna i landet är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. När den svenska regeringen ratificerade ramkonventionen innebar det ett åtagande att förverkliga de principer som uttrycks i ramkonventionen genom nationell lagstiftning och lämplig regeringspolitik.⁸

Ramkonventionen består av fem delar, varav del ett och två ställer upp konventionens villkor och principer (artikel 1–19). Det är framför allt de delarna som vi kommer att referera till i denna rapport.

Som tidigare nämnt är Europarådets syfte med ramkonventionen och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk att upprätthålla och utveckla de mänskliga rättigheterna. Försök att assimilera de nationella minoriteterna mot deras vilja ska undvikas (artikel 5). Konventionen ger inte skydd för eventuella traditioner som minoriteterna har som är emot nationell lag eller internationella normer.

I artikel 12, 13 och 14 behandlas utbildning och forskning. Sammanfattat står det att regeringen

- där det är lämpligt ska vidta åtgärder på utbildnings- och forskningsområdet för att främja kunskapen om sina nationella minoriteters liksom majoritetens kultur, historia, språk och religion (som en del av dessa lämpliga åtgärder ingår bl.a. lärarutbildning och tillgång till läromedel samt att underlätta kontakter mellan studerande och lärare i olika befolkningsgrupper)
- åtar sig att främja lika möjligheter till utbildning på alla nivåer för personer som tillhör de nationella minoriteterna

7. Prop. 2008/09:158. *Från erkännande till egenmakt: Regeringens strategi för de nationella minoriteterna*. Stockholm: Regeringskansliet.

8. Utrikesdepartementet. (2000). *Ramkonvention om skydd för nationella minoriteter*.

- ska ge de nationella minoriteterna rätt att inrätta och driva sina egna utbildningsinstitutioner
- erkänner att den som tillhör en nationell minoritet har rätt att lära sig sitt minoritetsspråk
- i förvaltningsområdena, om det finns tillräcklig efterfrågan, ska säkerställa att de nationella minoriteterna ska kunna få undervisning i eller på minoritetsspråket.

Sveriges rapportering angående ramkonventionen och Europarådets rekommendationer

Hur länderna genomför ramkonventionen följs upp av Europarådets ministerkommitté, med stöd av en rådgivande kommitté bestående av 18 oberoende experter. Länderna ska rapportera till Europarådet vart femte år. Den rådgivande kommittén analyserar landsrapporterna med hjälp av olika källor och besöker landet för möten med t.ex. regeringsföreträdare, riksdagsledamöter och frivilligorganisationer. Kommitténs slutsatser samlas i en rapport som landets regering får möjlighet att kommentera. Rapporten överlämnas till Europarådets ministerkommitté, som antar en resolution med slutsatser och rekommendationer till regeringen baserad på rapporten. Därefter kan ministerkommittén initiera uppföljningsmöten för att sätta igång diskussioner om förbättringar mellan regering och nationella minoriteter. Dokumenten som sammanställts i processen är offentliga och tillgängliga på Europarådets webbplats.⁹

Sverige har tre gånger rapporterat om ramkonventionens genomförande. Den senaste rapporten lämnades i maj 2011 och Europarådet håller för närvarande på att analysera den.

Uppföljningen av Sveriges rapportering som gjordes innan dess, 2006, resulterade i att ministerkommittén 2008 lämnade följande rekommendationer för utbildningsområdet till regeringen:

- Förbättra uppgifterna (data) om de nationella minoriteterna.
- Agera kraftfullt för att utöka tillgången på utbildning i minoritetsspråket och ge lämpligt stöd till tvåspråkig utbildning. I detta ingår att agera angående lärarbristen och andra kapacitetsproblem.
- Vidta ytterligare åtgärder för att säkerställa att skyddet av de nationella minoriteterna hanteras på ett konsekvent och samordnat sätt på både statlig och lokal nivå och att den institutionella ansvarsfördelningen präglas av tydlighet och stabilitet.

Vidare uttryckte ministerkommittén oro för att bristen på tillförlitlig data (statistik) försvårar formuleringen, genomförandet, utvärderingen och förbättringen av minoritetspolitiken (*minority policies*). Kommittén kommenterade även frågan om minoritetsspråk i skolan, att tillgången är fortsatt begränsad

9. Se www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/default_en.asp.

och ibland opraktiskt organiserad; att tvåspråkig undervisning erbjuds i privata skolor och som isolerade initiativ; och att det finns behov av ytterligare åtgärder för att ta itu med bristen på lärare och andra kapacitetsproblem.

Bland den positiva utveckling som ministerkommittén tog upp var bl.a. att Sverige utvecklat lovande webbaserade läromedel för att utveckla språkutbildningen och som ett svar på bristen på utbildningsmaterial inom området.¹⁰

Den rådgivande kommitténs slutsatser

Ministerkommitténs resolution om utvecklingen i Sveriges baserades på den rådgivande kommitténs slutsatser. I dessa finns lite mer information än i ministerkommitténs kortfattade punkter. Den rådgivande kommittén lyfte fram följande på utbildningsområdet med anledning av Sveriges andra rapport:

- Regeringen bör i samverkan med de nationella minoriteterna hitta sätt att spegla minoriteterna och deras kultur i relevant utbildningsmaterial, inklusive datorbaserade utbildningsprogram.
- Ytterligare åtgärder behöver vidtas för att säkerställa att romer kan få kvalitetsutbildning i en miljö utan trakasserier och som respekterar romerna och deras kultur.
- Initiativet med romska lärarassistenter bör utvecklas vidare, bl.a. genom säkrare finansiering och utökad utbildning. Utbildningen av skolassistenter bör utformas och genomföras i nära samarbete med representanter för romerna, och orsakerna till bristen på sökande till sådan utbildning behöver analyseras och underskottet bör åtgärdas.
- Sverige behöver öka ansträngningarna för att säkerställa att lärarutbildningen återspeglar kraven och behoven hos de nationella minoriteterna. Detta kräver ett mer strategiskt angreppssätt och ökad tillgång till lämplig högskoleutbildning, utformad i nära samarbete med representanter för de nationella minoriteterna. Dessutom anmodar den rådgivande kommittén regeringen att noga undersöka de praktiska konsekvenserna som begränsar skyldigheten att tillhandahålla modersmålsundervisning till när det finns lämpliga lärare.
- Arbetet med att tillhandahålla webbaserat utbildningsmaterial på de nationella minoritetsspråken bör fortsätta i nära samarbete med lärare i minoritetsspråken och andra intressenter. Detta bör kombineras med en förbättrad inhemsk produktion av läroböcker för nationella minoriteter.¹¹

10. Europarådet. (2008). *Den rådgivande kommittén om ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter: Ett andra utlåtande om Sverige, antaget den 8 november 2007*. (ACFC/OP/II(2007)006, 30 januari 2008). Från http://www.humanrights.gov.se/dynamaster/file_archive/090123/677f10545f9836834d8ac9319c9b40b7/AC%20II%20rapport%20om%20Sverige.pdf.

11. Ibid.

Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk

Den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (även kallad minoritetsspråkskonventionen) antogs av Europarådets ministerkommitté som en konvention 1992. Huvudsyftet med den är att skydda Europas kulturella mångfald. Den bygger på insikten att det i dag finns ett stort antal minoriteter som lever i Europa och att vissa av dessa minoriteters språk riskerar att försvinna. Att skydda dem från diskriminering är inte nog utan det behövs även brådskande åtgärder och riktigt stöd. Konventionen betonar bl.a. värdet av en mångkulturell miljö och flerspråkighet, dock utan att skydd och främjande av de nationella minoritetsspråken går ut över landets officiella språk och behovet att lära sig dem.

Sverige både undertecknade och ratificerade minoritetsspråkskonventionen på samma gång, i början av 2000. Den trädde i kraft tre månader senare, den 1 juni 2000. Samtidigt med ratificeringen angav Sverige att finska, meänkieli och samiska är landsdels- eller minoritetsspråk i landet – de uppfyller kravet på historisk geografisk anknytning och benämns därmed territoriella minoritetsspråk – och att jiddisch och romani chib benämns territoriellt obundna minoritetsspråk. Regeringen har förbundit sig att tillämpa del II (artikel 7), som handlar om mål och principer för konventionen, på samtliga nationella minoritetsspråk i landet. Ratificeringen för del III (artikel 9–14), som handlar om genomförandet regionalt, gjordes i några fall på olika nivå för finska, meänkieli och samiska.¹² Del III är inte tillämplig på jiddisch och romani chib eftersom de två språken inte har ett geografiskt område i landet där de historiskt hör hemma. Den som är intresserad av detaljer kring Sveriges ratificering och hur minoritetsspråkskonventionen ska tolkas kan läsa mer på Europarådets webbplats.¹³

I konventionen behandlas utbildningsområdet dels under mål och principer (del II), dels under åtgärder för att främja användningen av språken i samhällslivet (del III). I den sistnämnda delen tas utbildningsområdet upp i en egen artikel, artikel 8. Även andra artiklar, som den om förvaltningsmyndigheter och samhällsservice, påverkas av utbildningsområdet, t.ex. att det finns en adekvat kunskapsnivå om de nationella minoriteternas språk och kultur i samhället respektive i förvaltningsområdena.¹⁴

Vad står om utbildningsområdet i minoritetsspråkskonventionen?¹⁵

De områden som behandlas i denna redovisning, liksom resonemang och förslag som presenteras, utgår i viktiga delar inte bara från ramkonventionen utan

12. För mer information, se <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=1&DF=&CL=ENG&VL=1>.

13. Se www.coe.int eller <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=1&DF=&CL=ENG&VL=1>.

14. För mer information, se www.humanrights.gov.se/extra/pod/?id=85&module_instance=6&action=pod_show.

15. Utrikesdepartementet. (2000). *Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk*.

i lika hög grad från minoritetsspråkskonventionen. På följande sidor redovisas därför dess innehåll med utgångspunkt i den skyddsnivå som Sverige har ratificerat.

Artikel 7 Mål och principer

1. I fråga om landsdels- eller minoritetsspråk på territorier där sådana språk används, och i enlighet med situationen, skall parterna bygga sin politik, lagstiftning och praxis på följande målsättning och principer:

— — —

f) tillhandahållande av lämpliga former och medel för undervisning i och studier av landsdels- eller minoritetsspråk på alla vederbörliga nivåer,

— — —

g) tillhandahållande av möjligheter för dem som inte talar ett landsdels- eller minoritetsspråk som bor i det område där detta landsdels- eller minoritetsspråk används, att lära sig detta om de så önskar,

— — —

h) främjande av studier och forskning om landsdels- eller minoritetsspråk vid universitet eller motsvarande läroanstalter,

3. Parterna förbinder sig att med lämpliga åtgärder främja ömsesidig förståelse mellan alla språkliga grupper i landet och särskilt verka för att respekt, förståelse och tolerans med avseende på landsdels- eller minoritetsspråk inkluderas bland målen för olika slag av undervisning och utbildning i sina länder samt att uppmuntra massmedia att sträva mot samma mål.

4. När parterna fastställer sin politik i fråga om landsdels- eller minoritetsspråkspolitik skall de beakta de behov och önskemål som uttrycks av språkgrupperna i fråga. De uppmuntras att vid behov upprätta organ för att bistå myndigheterna i alla frågor som gäller landsdels- eller minoritetsspråk.

5. Parterna förbinder sig att i tillämpliga delar följa principerna i styckena 1 till 4 i fråga om territoriellt obundna språk. I fråga om dessa språk skall emellertid arten och omfattningen av de åtgärder som skall vidtas för att genomföra denna stadga bestämmas på ett smidigt sätt, med beaktan av de berörda språkgruppernas behov och önskemål och med respekt för deras tradition och särdrag.

Artikel 8 Utbildning

För artikel 8, Utbildning, har Sverige ratificerat samma nivå för alla tre territoriella minoritetsspråk (finska, meänkieli och samiska). Observera att punkterna a–g är redigerade på ett annat sätt än i konventionen för att visa endast den ratificeringsnivå som Sverige valt.

1. Parterna förbinder sig till följande i fråga om utbildning på det territorium där landsdels- eller minoritetsspråk används, i enlighet med situationen för vart och ett av dessa språk, och utan att försämra undervisningen i statens officiella språk:

a) att åtminstone för de elever vars anhöriga så begär och vars antal bedöms vara tillräckligt tillämpa något av följande två alternativ:

- tillhandahålla **förskoleundervisning** på landsdels- eller minoritetsspråket, *eller*
- tillhandahålla en väsentlig del av förskoleundervisningen på landsdels- eller minoritetsspråket,

b) att åtminstone för de elever vars anhöriga så begär och vars antal bedöms vara tillräckligt tillämpa något av följande tre alternativ:

- tillhandahålla **undervisning i de lägre årskurserna i grundskolan** på landsdels- eller minoritetsspråket, *eller*
- tillhandahålla en väsentlig del av undervisningen i de lägre årskurserna i grundskolan på landsdels- eller minoritetsspråket, *eller*
- tillse att i undervisningen i de lägre årskurserna i grundskolan som en integrerande del av läroplanen ingår undervisning i landsdels- eller minoritetsspråket,

c) att åtminstone för de elever som så önskar, eller, i förekommande fall, för dem vars anhöriga så önskar och vars antal bedöms vara tillräckligt tillämpa något av följande tre alternativ:

- tillhandahålla **undervisning i de högre årskurserna i grundskolan och i gymnasieskolan** på landsdels- eller minoritetsspråket, *eller*
- tillhandahålla en väsentlig del av undervisningen i de högre årskurserna i grundskolan och i gymnasieskolan på landsdels- eller minoritetsspråket, *eller*
- tillse att i undervisningen i de högre årskurserna i grundskolan och i gymnasieskolan som en integrerande del av läroplanen ingår undervisning i landsdels- eller minoritetsspråket,

d) att åtminstone för de elever som så önskar, eller, i förekommande fall, för dem vars anhöriga så önskar och vars antal bedöms vara tillräckligt tillämpa något av följande tre alternativ:

- tillhandahålla **teknisk utbildning och yrkesutbildning** på landsdels- eller minoritetsspråket, *eller*
- tillhandahålla en väsentlig del av den tekniska utbildningen och yrkesutbildningen på landsdels- eller minoritetsspråket, *eller*

– tillse att i den tekniska utbildningen och yrkesutbildningen som en integrerande del av läroplanen ingår undervisning i landsdels- eller minoritetsspråket,

e) att, om till följd av statens roll i förhållande till institutioner för högre utbildning stycke i) och ii) inte kan tillämpas, uppmuntra och/eller tillåta tillhandahållande av **universitetsutbildning eller andra former av högre utbildning** på landsdels- eller minoritetsspråk eller av resurser för studier av dessa språk som studieämnen vid universitet.

[i) att tillhandahålla universitetsutbildning och annan högre utbildning på landsdels- eller minoritetsspråket, eller]

[ii) att tillhandahålla resurser för studier av dessa språk som ämnen i universitetsutbildningen och den högre utbildningen,]

f) att, om de statliga myndigheterna saknar direkt behörighet i fråga om **vuxenutbildningen**, gynna och/eller uppmuntra att sådana språk erbjuds som ämnen inom vuxen- och vidareutbildning,

g) att vidta åtgärder för att tillgodose **undervisning i historia och kultur** som hänför sig till landsdels- eller minoritetsspråket,

h) att tillhandahålla **grundutbildning och fortbildning av lärare** som behövs för att genomföra de av punkterna a–g som har accepterats av en part,

i) att inrätta ett eller flera övervakningsorgan för att följa vidtagna åtgärder och uppnådda framsteg i fråga om upprättande eller utveckling av undervisning i landsdels- eller minoritetsspråk, och för att periodiskt avge rapport om sina resultat, som skall offentliggöras.

2. I fråga om utbildning och avseende andra territorier än de där landsdels- eller minoritetsspråk av hävd används, förbinder sig parterna, om antalet användare av ett landsdels- eller minoritetsspråk motiverar det, att tillåta, uppmuntra eller tillhandahålla undervisning på eller i detta landsdels- eller minoritetsspråk på alla vederbörliga utbildningsnivåer.

Sveriges rapportering angående den europeiska stadgan och Europarådets rekommendationer

Vart tredje år ska regeringen rapportera till Europarådet om den politik som har förts för att uppnå mål och principer i den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, minoritetsspråkskonventionens, och om de åtgärder som vidtagits för att uppfylla del III i konventionen (åtgärder som gäller de territoriella minoritetsspråken). En expertkommitté, bestående av en oberoende expert från varje land, analyserar landsrapporten med hjälp av olika källor och kan även besöka landet för möten med frivilligorganisationer, myndigheter m.fl. relevanta aktörer. Därefter skriver expertkommittén en utvärderingsrapport som lämnas till ministerkommittén. Rapporten innehåller bl.a. förslag på rekommendationer till landets regering. Efter att ministerkommittén har diskuterat experternas rapport beslutar den om rekommendationer till regeringen. Ministerkommittén kan även anordna uppföljande rundabordsamtal där representanter för staten och minoriteternas organisationer diskuterar konkreta åtgärder för att genomföra rekommendationer. Dokumenten som sammanställts i processen är offentliga och tillgängliga på Europarådets webbplats.¹⁶

Sverige har rapporterat fyra gånger om arbetet med konventionen till Europarådet. Den senaste rapporteringen lämnades i september 2010. I oktober 2011 publicerades expertkommitténs rapport och ministerkommitténs rekommendationer.¹⁷ I dokumentet rekommenderar ministerkommittén regeringen att ta hänsyn till alla observationer och rekommendationer som expertkommittén ger och att prioritera följande för utbildningsområdet (ungefärlig översättning från engelska):

1. Att stärka utbildningen i alla minoritetsspråken genom att anta ett heltäckande och strukturerat tillvägagångssätt som utgår från talarnas behov och språkets situation.
2. Att tillförsäkra att modersmålsundervisningen uppfyller den europeiska stadgans krav och erbjuder verklig och tillräcklig språkundervisning som gör det möjligt för eleverna att uppnå god läs- och skrivkunnighet i språken.
3. Att öka tillgången på tvåspråkig undervisning på finska och samiska och att erbjuda tvåspråkig undervisning i meänkieli.
4. Att etablera ett särskilt, ordentligt finansierat system för lärarutbildning och fortbildning (eng. *teacher training*) för alla minoritetsspråken.
5. Att utveckla läromedel för alla minoritetsspråken.

16. Se www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default_en.asp.

17. Europarådet. (2011). *European Charter for regional or minority languages: Application of the Charter in Sweden*. (ECRML (2011) 4, Strasbourg 12 October 2011) Från http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/SwedenECRML4_en.pdf.

De rekommendationer som Sverige fick angående rapporteringen innan dess lämnades av ministerkommittén 2009. Då uppmanades regeringen att inom utbildningsområdet prioritera

- att aktivt stärka utbildningen i landsdels- eller minoritetsspråken både genom att omarbeta modersmålsundervisningen så att den uppfyller kraven i artikel 8, och där det är lämpligt, etablera tvåspråkig utbildning, samt utveckla lämplig grundutbildning och fortbildning för lärare
- att etablera en strukturerad politik för att uppmuntra universitetsutbildning eller andra former av högre utbildning i samiska, finska och meänkieli
- att brådskannde besluta om flexibla och innovativa åtgärder för att bevara sydsamiskan.

3. De fem nationella minoriteterna och deras språk – en kort bakgrund

Vad är en nationell minoritet och ett nationellt minoritetsspråk?

Begreppet *nationell minoritet* måste av nödvändighet definieras i arbetet med ratificeringen av Europarådets två minoritetskonventioner. Skälet till detta är att ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter inte innehåller en definition av begreppet, utan lämnar till de undertecknande länderna att själva fastställa innebörden. Den vägledning som finns i ramkonventionen är att nationella minoriteter har en identitet som baseras på gemensam religion, språk, traditioner och kulturarv.

I propositionen som låg till grund för riksdagens beslut om ratificering presenterade regeringen vad som i detta sammanhang kan anses vara en definition av "nationell minoritet".

- Grupp med uttalad samhörighet som till antalet i förhållande till resten av befolkningen har en icke dominerande ställning i samhället. Gruppbestämningen kan inte enbart göras efter gruppens numerära antal utan här måste också vägas in och belysas gruppens struktur och sammanhållning.
- Religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell tillhörighet. Endast ett av de uppräknade särdragen måste föreligga men de särdrag som gruppen uppvisar måste i något väsentligt avseende skilja den från majoriteten.
- Självidentifikation. Den enskilde såväl som gruppen ska ha en vilja och strävan att behålla sin identitet.
- Historiska eller långvariga band med Sverige. Regeringen anser inte att det är möjligt att dra någon absolut gräns i år mätt. Den bedömer dock att endast minoritetsgrupper vars minoritetskultur funnits i Sverige före sekelskiftet (dvs. 1900) uppfyller kravet på historiska eller långvariga band.

Vad som däremot gäller för nationella minoritetsspråk är tydligare uttryckt i den konvention som gäller sådana. Den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk innehåller kriterier för varför ett språk ska behandlas som ett nationellt minoritetsspråk. Språket ska

- av hävd ha använts i ett visst territorium inom en stat av medborgare i staten, och
- vara annorlunda än det officiella språket, och
- om det är ett territoriellt nationellt minoritetsspråk, även talas av tillräckligt många personer.

Den sista begränsningen är satt för att motivera de olika åtgärder för skydd och främjande som stadgan innehåller (del III).

Även om ett språk inte kan uppfylla kravet på historisk geografisk anknytning kan det, som tidigare nämnt, omfattas av vissa av konventionens bestämmelser såsom ett territoriellt obundet språk.

Viktigt i det här sammanhanget – Högscoleverkets regeringsuppdrag – är även begränsningen att ”nationellt minoritetsspråk” *varken* omfattar dialekter av det officiella språket i staten *eller* språk som talas av invandrare.

Enligt 13 § personuppgiftslagen (PuL) är det förbjudet att behandla personuppgifter som avslöjar bl.a. etniskt ursprung. Det innebär att uppgifter om hur många personer som tillhör respektive nationell minoritet och som talar respektive minoritetsspråk bygger på uppskattningar och är mycket ungefärliga.

Sverigefinnar och finska, eller sverigefinska¹⁸

Stockholm har haft en finsk befolkning sedan 1200-talet och finstalande har funnits i Bergslagen sedan medeltiden. Många finnar som flyttade till Sverige under 1500- och 1600-talen genomgick språkbyten men svedjefinnarna höll sig till sin grupp och lyckades länge, in på 1960-talet, bevara språket eller vara tvåspråkiga.

Sverigefinnarna är den största nationella minoriteten i Sverige och omfattar 450 000–600 000 personer. Man beräknar att 200 000–250 000 sverigefinnar talar finska. Många bor i Stockholm och Mälardalen. Finskan har en särställning mot bakgrund av att den är majoritetsspråk i en nation. I det sammanhanget är det intressant att känna till en aspekt som representanter för sverigefinnarna framhöll vid samrådet: den finska som minoriteten sverigefinnar i Sverige talar skiljer sig från den finska som talas i Finland.

Språkbytesprocessen har varit stark även bland sverigefinnarna och sverigefinskans överlevnad är allvarligt hotad. Under året har revitaliseringsprojektet *Finska nu* invigts av finska och svenska regeringsrepresentanter. På senare tid har andra generationens sverigefinnar visat intresse för språket och kulturen och 2009 startades en ny sverigefinsk kulturtidskrift, *Sheriff*. Även i Sisuradio, den finskspråkiga kanalen i Sveriges radio, märks det nyvaknade intresset. I förvaltningsområdena för finska har minoriteten särskilda rättigheter, vilket regionalt inneburit livlig aktivitet, rapporterar Språkrådet.

Sammanlagt 32 kommuner ingår i förvaltningsområdet för finska (februari 2011). Av dessa ingick fem även i förvaltningsområdet för meänkieli (som hittills består av sex kommuner) och två i förvaltningsområdet för samiska. Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget skriver följande:

18. Detta avsnitt bygger huvudsakligen på information hämtad från olika webbplatser som Länsstyrelsen i Stockholms län, Sametinget, Språkrådet, webbplatsen för de nationella minoriteterna, Sverigefinska skolan i Botkyrka, Sverigefinska skolan i Upplands Väsby, Axevala folkhögskola, Svefi, samt på Högscoleverkets samråd med representanter för sverigefinnarna.

I Norrbottenskommunerna är situationen väldigt annorlunda jämfört med kommunerna i Mälardalen, då majoriteten av kommuninvånarna talar ett eller flera minoritetsspråk och kommunikationen mellan brukare och tjänstemän ofta sker på både finska och meänkieli.¹⁹

Modersmålsundervisningen är ett bekymmer för den sverigefinska minoriteten. Kommunerna har rapporterat till Skolverkets att drygt 6 500 elever har rätt till modersmålsundervisning i finska. Av dessa deltar ca 2 700 elever (fördelade på 80 kommuner). Det finns ett tiotal sverigefinska skolor, friskolor, i landet. Utbildningsradion (UR) och Skolverkets webbplats Tema modersmål ger tillgång till undervisningsmaterial på finska.

Axevala folkhögskola i närheten av Skara har en filial i Stockholm som är särskilt avsedd att tillgodose sverigefinnarnas behov av utbildning och kulturkontakter. Vidare erbjuder Sverigefinska folkhögskolan, Svefi, finska som tillvalsämne.

Judar och jiddisch²⁰

Judarna har funnits i Sverige sedan 1600-talet. De beräknas vara mellan 20 000 och 25 000 i dag. Av dem talar uppskattningsvis 2 000–3 000 jiddisch. Förutom att vara det minsta av de nationella minoritetsspråken har jiddisch en särställning eftersom det sällan är modersmål för svenska judar (hebreiska är vanligare). Av hävd är de jiddischtalande flerspråkiga. Jiddisch beskrivs som ett språk som är en stark identitetsmarkör för talarna. Språket används i musik, litteratur, poesi, matkulturen och för att berätta vitsar och anekdoter. Det är även ett språk för vissa religiösa sammanhang. Jiddisch som akademiskt språk på universitetsnivå studeras även av många icke-judar som vill få tillgång till källmaterial, litteratur och poesi på originalspråket etc.

Under ett hundra år har en språkbytesprocess pågått bland judarna i Sverige och det är numera främst den äldre generationen som talar jiddisch. Dock har på senare år ett intresse vuxit fram för att föra språket vidare till den yngre generationen. I Skolverkets statistik över modersmålsundervisningen i jiddisch har endast en kommun redovisat elevsiffror. Göteborgs kommun har uppgett att sju elever är berättigade till undervisning i jiddisch men ingen elev deltar i modersmålsundervisning i jiddisch. Friskolan Hillelskolan i Stockholm bedriver förskola och skola t.o.m. årskurs 6 med drygt 200 barn. Där kan bar-

19. Länsstyrelsen i Stockholms län & Sametinget. (2011). *Nationella minoriteter: Rapport om tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk* år 2010. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län. S. 13. Från <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2011/nationella-minoriteter-rapport-om-tillampningen-av-lagen-2010.pdf>.

20. Detta avsnitt bygger huvudsakligen på information hämtad från olika webbplatser som Länsstyrelsen i Stockholms län, Språkrådet, Sveriges Jiddischförbund, Hillelskolan samt Sznajderman-Rytz, S. (2007). *Jiddisch – språk utan land med hemvist i Sverige: Åtgärder för att stärka och utveckla jiddisch* år 2007. Stockholm: Judiska Centralrådet i Sverige. Från http://www.jfst.se/dokument/jiddischstudie_080117.pdf.

nen läsa jiddisch som tillval. Vidare har Skolverket under 2011 tagit fram en kursplan för det nya ämnet judiska studier, där jiddisch eller hebreiska ingår som språkval. En del undervisningsmaterial på jiddisch finns att tillgå genom Utbildningsradion (UR) och Skolverkets webbplats Tema modersmål.

Utbildning i jiddisch genomförs även i studiecirklar, ofta arrangerade av de judiska församlingarna. Det förekommer även språkbadsverksamhet för att revitalisera språk och kultur.

Varken i Sverige eller i övriga Europa erbjuds lärarutbildning på universitetsnivå för personer som vill undervisa i och på jiddisch i skolan.

Judar och romer är icke-territoriella minoriteter i Sverige och de (och deras språk) har därmed inte samma utökade stöd, t.ex. med förvaltningsområden, som de övriga tre nationella minoriteterna och deras språk har.

I fem av Europarådets medlemsländer är jiddisch ett nationellt minoritetsspråk. Förutom Sverige är de Finland, Nederländerna, Rumänien och Schweiz.

Tornedalingar och meänkieli²¹

Meänkieli är tornedalingarnas språk. Tidigare användes benämningen tornedalsfinska i stället för meänkieli. Tornedalingarna har funnits länge i nuvarande gränstrakter mellan Sverige och Finland. De är uppskattningsvis 50 000 och bor främst i de nordligaste delarna av Sverige: Kiruna, Pajala, Övertorneå, Haparanda och Gällivare. I Gällivare uppges t.ex. 35–40 procent av invånarna vara meänkielitalande. Det finns i dag även många i Umeå, Luleå och Stockholm som talar meänkieli. Omkring 150 000 personer i Sverige talar eller förstår meänkieli enligt en undersökning som gjordes på uppdrag av Sveriges radio och SR Sisuradio 2005. Den största andelen av dessa är 50–64 år. Begreppet tornedaling används för att beteckna både en regional och en kulturell identitet.

I en broschyr från 2010 beskrivs hur tornedalingarna påtvingades språkbyte och assimilering.

Skolpolitiken som genomfördes i slutet av 1880-talet och som levde kvar till mitten av 1900-talet fick ödesdigra konsekvenser för samer och tornedalingar. Barnen, som ofta bara kunde samiska eller finska, fick endast prata svenska i skolan och bestraffades fysiskt. Och de fick lära sig att deras språk och kultur inte var värda något.

– Det har satt sina spår och påverkat deras vilja och förmåga att upprätthålla språket och kulturen[säger Lennart Rohdin, chef för enheten för minoritetsfrågor på Länsstyrelsen i Stockholm].²²

21. Detta avsnitt bygger huvudsakligen på information hämtad från olika webbplatser som Länsstyrelsen i Stockholms län, Språkrådet, webbplatsen för de nationella minoriteterna, Tema modersmål, Tornedalens folkhögskola och Svenska Tornedalingars Riksförbund.

22. Laestadius, A.-H. (2010). *Nationella minoriteter: rättigheter och möjligheter*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län. Från <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2010/nationella-minoriteter-broschyr.pdf>.

Sex kommuner ingår i förvaltningsområdet för meänkieli (2011). Meänkieli har en stark ställning i kommunerna och används av personal och enskilda, mer än vad t.ex. samiskan används inom sitt förvaltningsområde. Språkrådet rapporterar att meänkielins situation har påverkats positivt av att språket fått status som nationellt minoritetsspråk och av de minoritetspolitiska åtgärderna under 2010.

Modersmålsundervisningen är problematisk för de barn som vill ha undervisning i eller på meänkieli. Skolverkets statistik ger en fingervisning om modersmålsundervisningens omfattning: Ungefär 900 elever är registrerade som berättigade till undervisning och endast 150 får undervisning. En del undervisningsmaterial på meänkieli finns att tillgå genom Utbildningsradion (UR) och Skolverkets webbplats Tema modersmål. Tornedalens folkhögskola i Övertorneå erbjuder distansutbildning i meänkieli för såväl talare som nybörjare.

Kvänska, som talas av kväner och är ett språk närstående meänkieli, är ett av de nationella minoritetsspråken i Norge.

Romer och romani chib²³

Romerna har funnits i Sverige sedan Gustav Vasas tid. De är uppskattningsvis 50 000–100 000, bosatta över hela landet. Romerna är ingen homogen grupp utan de består av olika grupper, som de finska, svenska, resande, utomnordiska och de relativt nyanlända från Balkan, med delvis olika kulturer, historia och språk. Romernas språk benämns romani chib (romskt språk), men även romani, romanés och romska. I romani chib ingår ett stort antal varieteter som kan vara mycket olika varandra. Romani chib är framför allt ett talat språk och den muntliga traditionen är stark.

Romerna fick gå i skolan först på sextiotalet och då handlade det om assimilerings. Eleverna var inte tillåtna att tala sitt språk utan enbart svenska. Angelina Dimiter Taikon, lärare i roma kulturklass och en av de första lärarutbildade romska lärarna i Sverige, berättar i en artikel på webbplatsen minoritet.se att språket tappades bort och självkänslan dalade.

Vårt språk precis som samiskan har en själ. Språket är en livsstil, en kultur, säger Angelina Dimiter Taikon.²⁴

23. Detta avsnitt bygger huvudsakligen på information hämtad från olika webbplatser som Länsstyrelsen i Stockholms län, Språkrådet, Folkbildningsrådet, Agnesbergs folkhögskolas, Högskolan Väst, Kvarnby folkhögskola, Lunds universitet, Malmö högskola; webbplatsen för de nationella minoriteterna, Tema modersmål, Uppsala universitet och Utbildningsradion. Se även Aman, R., Eriksson, L., Lundberg, M. & Winman, T. (2011). *Mångfaldig (folk)bildning för det offentliga samtalet?: Tre minoriteters egna bildningsverksamheter*. (Folkbildningsrådet informerar, No 2 2011). Stockholm: Folkbildningsrådet. Från <http://www.folkbildning.se/Documents/B%20Rapporter/Nationell%20utv%C3%A4rdering/M%C3%A5ngfaldig%20folkbildning%20FBR%20rapport%20No%202%202011.pdf>.

24. http://minoritet.prod3.imcms.net/GetDoc?meta_id=1043.

I en enkätundersökning om romers upplevelse av diskriminering uppgav över 50 procent av de tillfrågade (av ca 150 personer) att de väljer att dölja sin bakgrund vid kontakter med skolan och arbetsförmedlingen.²⁵ Vidare har romska ungdomar framhållit behovet av mer kunskap om romer, stöd och förebilder i skolan.²⁶ Både Språkrådet och Skolverket konstaterar att modersmålsundervisningen är problematisk för romerna; det saknas t.ex. både lärare och läromedel. Om undervisning anordnas är det inte säkert att den sker på den romska varietet som eleverna talar. Situationen är dock inte nattsvart. På vissa orter och i vissa romska grupperingar fungerar barnens skolgång väl och elever lämnar grundskola och gymnasieskola med behörighet för nästa nivå studier.

Skolverkets statistik är inte fullständig vad gäller modersmålsundervisning i romani chib, men kan ändå bidra till bilden. Fem kommuner redovisar för varieteten arli att drygt 250 elever har rätt till modersmålsundervisning och att drygt 150 deltar (fördelade på tre av kommunerna). I varieteten kalé har ytterligare 258 elever rätt till modersmålsundervisning och av dem deltar 36 elever (fördelade på tre kommuner). Störst av varieteterna är kelderash, för vilken kommunerna har rapporterat in att knappt 1 100 elever är berättigade till modersmålsundervisning, men endast ca 300 elever deltar (fördelade på elva kommuner). Även undervisning i polsk romani, lovare och resande romani finns på ett fåtal platser i landet.

Vid Nytorpsskolan i Stockholm finns en s.k. roma kulturklass med åldersintegrerad undervisning från förskoleklass till årskurs 9 för romska elever. Klassen har funnits i ungefär 20 år och undervisningen bedrivs enligt grundskolans läroplan, med romsk inriktning. Undervisningen är tvåspråkig, svenska och romani chib (varieteten kelderash). Praktisk undervisning varvas med de teoretiska ämnena. År 2011 har klassen 29 elever och det finns en kö för att få plats i klassen. På skolan finns även en gymnasieförberedande klass för romska elever. På Utbildningsradions (UR) webbplats och Skolverkets webbplats finns en del undervisningsmaterial på varieteter av romani chib. År 2006 publicerades en avhandling om romska elever i skolan: *Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola – från hot till möjlighet* av Christina Rodell Olgac, numera lektor vid Södertörns högskola.

Agnesbergs folkhögskola i Göteborg, var den första romska folkhögskola som startade i Norden (2007). Där bedrivs bl.a. grundskoleförberedande verksamheter, grundskola och gymnasieskola. Inriktningen är kärnämnesstudier samt romernas historia och kultur. Ca 80 personer från olika romska grupper studerar vid folkhögskolan. Ett annat exempel är Kvarnby folkhögskola där

25. Enkätundersökningen var beställd av DO och utfördes av studenterna Anna Forsberg och Agnes Lakatos 2003. Se Forsberg, A. & Lakatos, A. (2003). *Romers upplevelse av diskriminering i Sverige*. C-opsats. Stockholms universitet. Institutionen för socialt arbete – Socialhögskolan.

26. Se Länsstyrelsen i Skåne län. (2002). *Ternimatengi chansa – Ungdomar får chansen! Deklaration från framtidsverkstaden för romer, den 11 november 2002, Malmö*. Deklaration från romska ungdomar. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län. Hämtad 2011-10-03, från <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/Pages/sokresultat.aspx?k=ternimatengi>.

ett 20-tal romer under 2011 har läst svenska för invandrare på olika nivåer. Folkhögskolan presenterar sitt arbetssätt på följande sätt: "Med folkhögskolans pedagogik och ett uppsökande arbetssätt lyckades skolan att få avhoppade sfi-elever med romsk bakgrund att göra ett nytt försök."

Högskolan Väst deltog i uppbyggnadsarbetet av Agnesbergs folkhögskola och samarbetet har fortsatt, bl.a. bedriver en grupp forskare vid högskolan tillsammans med romer forskning om social hälsa, unga kvinnors situation och Förintelsen. Även vid Malmö högskola och Uppsala universitet bedrivs viss forskning om romer och vid Lunds universitet lingvistisk forskning om romani chib.

Romer och judar är icke-territoriella minoriteter i Sverige och de (och deras språk) har därmed inte samma utökade stöd, t.ex. med förvaltningsområde, som de övriga tre nationella minoriteterna och deras språk har.

I fem av Europarådets medlemsländer är romani chib, romani eller romanes nationella minoritetsspråk. Förutom Sverige är de Finland, Nederländerna, Norge och Rumänien.

Samer och samiska²⁷

Samerna är Sveriges urbefolkning och i dag lever uppskattningsvis mellan 20 000 och 35 000 samer i landet. Det finns ingen tillförlitlig statistik på hur många samer som talar någon av de samiska varieteterna, men en uppskattning är att de är omkring 6 000–7 000 personer och av dessa är det många som inte behärskar att skriva och läsa sitt språk. De olika varieteterna av samiska härrör från olika geografiska områden och är mycket olika varandra. Nordsamiska är störst och talas av ca 85 procent av samerna. Sydsamiska och lulesamiska hör till de mindre och talas endast av ca 500 personer vardera. Lulesamiskan och sydsamiskan är allvarligt hotade språk i dag.

Tidigt 1900-tal genomfördes en reform som införde s.k. nomadskolor för barn i nomadiserande (renskötande) familjer; barn till bofasta samer hänvisades till svensk skola. Huvudidén bakom nomadskolorna var att samerna inte skulle förlora sin nomadiserande kultur. Utbildningen var därför anpassad till den renskötande kulturen och kortare än utbildningen i den svenska skolan. Både i nomadskolorna och i de svenska skolor som hade samiska elever talades enbart svenska, vilket innebar ett påtvingat språkbyte för eleverna.

Samiska barn kan välja mellan att gå i svensk skola eller i sameskola, vilken är reglerad i skollagen och skolförordningen. Sameskolan omfattar årskurs 1–6. Det finns fem sameskolor. Den i Tärnaby har ett elevhem, där elever som kommer långt ifrån kan bo. Ett annat alternativ för samiska elever är integrerad undervisning. För närvarande finns sådan i ett tiotal skolor runtom i Sve-

27. Detta avsnitt bygger huvudsakligen på information hämtad från olika webbplatser som Länsstyrelsen i Stockholms län, Språkrådet, Sameskolstyrelsen, webbplatsen för de nationella minoriteterna, Sápmi webbportal, Tema modersmål, Samernas utbildningscentrum och Samiskt språkcentrum. Se även Jonasson, D. (2010). *Sydsamiska språket i tidningsform*. Kiruna: Sametinget, Samiskt språkcentrum.

rige. Kommunerna kan även anordna samisk förskola. På gymnasienivå erbjuder Bokenskolan, i samarbete med Samernas utbildningscentrum i Jokkmokk, ett gymnasieprogram med samisk inriktning. Vidare har regeringen beslutat att bevilja 430 000 kronor till Samernas utbildningscentrum för utveckling av distansutbildning i framför allt lulesamiska och för lärarinsatser för distansutbildningsgrupper. Medlen avser läsåret 2011/2012.

Skolverkets statistik redovisar omfattning av modersmålsundervisningen i samiska utan att skilja på de olika samiska varieteterna: Kommunerna har rapporterat in att ca 230 elever har rätt till samisk modersmålsundervisning och av dessa elever deltar ca 110 (fördelade på sex kommuner). På t.ex. Utbildningsradion (UR) och Skolverkets webbplats Tema modersmål finns undervisningsmaterial på samiska. Vidare har Sametinget på sin webbplats en databas över titlar på läromedel på samiska för olika åldrar.²⁸

Det nystartade Samiskt språkcentrum har bl.a. kartlagt situationen för samiskan och tillgången på lärare i samiska.²⁹ Kartläggningarna bekräftar att situationen för samiskan är allvarlig. De mindre varieteterna är starkt hotade. Bristen på lärare i samiska är mycket stor. Bland de insatser som föreslås finns utvecklandet av ett språkmentorsprogram och riktat material till förskolor.

Sammanlagt 18 kommuner ingår i förvaltningsområdet för samiska (2011). Bland myndighetspersoner i förvaltningsområdena har språkkunskaperna i samiska varit mindre än i finska och meänkieli. Eftersom språkkompetensen i samiska varit låg hos myndigheternas anställda har det lett till en frustration hos samisktalande och denna onda cirkel har osynliggjort språket.

I tre av Europarådets medlemsländer är samiska nationellt minoritetsspråk. Förutom Sverige är de Finland och Norge.

28. www.sametinget.se/14235.

29. www.sametinget.se/13333.

4. Nationellt policyarbete inom minoritetskonventionernas områden

Ansvar för regeringens arbete som rör de nationella minoriteterna flyttades 2010 från Integrations- och jämställdhetsdepartementet till Arbetsmarknadsdepartementet. Arbetet med området samlas inom den s.k. minoritetspolitiken. Integrationsminister Erik Ullenhag är ansvarigt statsråd. Frågorna handläggs på enheten för diskrimineringsfrågor.³⁰ Andra departement, som Utbildningsdepartementet, Kulturdepartementet, Jordbruksdepartementet och Socialdepartementet arbetar med frågor som rör de nationella minoriteterna inom sina ansvarsområden.

År 2009 presenterade regeringen en strategi för minoritetspolitiken, *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna*.³¹ En samlad strategi för de nationella minoriteterna har inte tidigare funnits.

Målen för regeringens minoritetspolitik är att

- ge skydd för de nationella minoriteterna
- stärka de nationella minoriteternas möjligheter till inflytande
- stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande.

I strategin uttrycker regeringen sin viljeriktning i minoritetspolitiken och skriver bl.a. följande:

Regeringen anser därför att det behövs ett medvetet arbete för att integrera ett *minoritetsinriktat tankesätt* i kommuners och myndigheters arbete med dessa grupper. Utvecklingen av minoritetspolitiken är en fortlöpande process där insatser för att stärka och skydda de nationella minoriteterna ska ingå som en naturlig del i samhällets åtaganden gentemot medborgarna. På samma sätt som det allmänna i sin verksamhet har att beakta rättigheter som baseras på barnkonventionen och andra konventioner för mänskliga rättigheter ska även minoritetsrättigheter beaktas.

Genomförandet av minoritetspolitikens mål behöver därför få tydligare genomslag inom andra politikområden som berör de nationella minoriteternas situation eller bevarandet av minoriteternas språk och kultur, eftersom verktygen för att åstadkomma en förändring finns inom dessa andra politikområden. Sådana områden är bl.a. folkhälso-, äldre-, skol- och ungdomspolitik. Inom alla dessa områden fattas det beslut som påverkar de ovan angivna delområdena. Regeringen anser därför att samordningen mellan olika politikområden som berör nationella minoriteter behöver bli bättre. (ss. 46–47)

30. Se www.sweden.gov.se/sb/d/11787.

31. Prop. 2008/09:158. *Från erkännande till egenmakt*.

Regeringen tillsatte i mars 2010 en särskild intern referensgrupp för att bistå med sakkunskap och erfarenhet i frågor om revitalisering av de nationella minoritetsspråken. I referensgruppens uppdrag ingår även att identifiera förbättringsområden och att vara en arena för erfarenhetsutbyte. Referensgruppen ska slutredovisa sitt uppdrag i juni 2012.

För budgetåret 2011 satsade regeringen 85 miljoner kronor på minoritetspolitiken. Medlen tas upp under utgiftsområde 1, Rikets styrelse, anslag 7.1 Åtgärder för nationella minoriteter (ramanslag) i statsbudgeten. Fördelningen av merparten av dessa medel görs i regleringsbrevet till Länsstyrelsen i Stockholms län. I statsbudgeten för 2012 har 90 miljoner kronor avsatts till åtgärder för de nationella minoriteterna. I summan ingår fyra miljoner kronor för att öka säkerheten och minska utsattheten för den judiska minoriteten. Regeringen avsätter även ytterligare två miljoner kronor jämfört med 2011 till förvaltningsområdena. Därutöver inleds 2012 en särskild satsning för att bryta romers utanförskap, som omfattar 46 miljoner kronor över fyra år, dvs. 11,5 miljoner kronor per år. Den planeras att presenteras närmare i en skrivelse till riksdagen hösten 2011. Särskilda medel inom utbildningsområdet har beslutats om för samiskan, så som stöd till utveckling av distansutbildning i samiska, och stöd till Samiskt språkcentrum.

Utbildningsdepartementets arbete

Utbildningsdepartementet har ansvar för att minoritetspolitiken får genomslag inom förskola, grundskola, grundsärskola, specialskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola, sameskola, vuxenutbildning och högre utbildning. I den nya skollagen finns formuleringar om undervisning för elever som tillhör de nationella minoriteterna (läs mer om det senare i kapitlet).

Ett ytterligare sätt för regeringen att styra är genom regleringsbrev och uppdrag som ges under budgetåret – t.ex. utredningsuppdrag som detta till Högskoleverket – med bäring på de nationella minoriteterna. Skolverket har t.ex. uppdrag som gäller stöd till läromedelsproduktion och har tidigare haft i uppdrag att göra utredningar om de nationella minoriteternas utbildningssituation. Vissa universitet har i sina regleringsbrev fått särskilt nationellt ansvar för de fem nationella minoritetsspråken och för lärarutbildning. Folkbildningsrådet har tidigare haft ett uppdrag om att undersöka betydelsen av folkhögskolor och studieförbund för de nationella minoriteterna. Ytterligare exempel är ett uppdrag till Uppsala universitet, Centrum för multietnisk forskning (numera Hugo Valetin-centrum), att genomföra en studie om behovet av riktade utbildningsinsatser för kvinnor som tillhör nationella minoriteter inom ramen för folkbildningen.

I det interna arbetet har Utbildningsdepartementet t.ex. tagit fram en promemoria om ändringar i skollagen för att tillåta distansutbildning i de nationella minoritetsspråken i grundskolan. Vidare utreder under 2010–2011 en arbetsgrupp med representanter från bl.a. Utbildningsdepartementet, Kulturredpartementet, Sametinget, Skolverket och motsvarande myndigheter i Norge

samisk utbildning och möjligheter till samarbete mellan länderna. Arbetsgruppen ska redovisa sitt arbete i oktober 2011.

I budgetpropositionen för 2012 finns ett kort avsnitt i utbildningsdelen med rubriken "Nationella minoriteter", som redovisar vad som skett inom området under det senaste året. Det som tas upp är att de nationella minoriteterna lyfts fram i de övergripande kunskapsmålen för skolan och gymnasieskolan. Vidare framhålls de nya kursplanerna i historia, samhällskunskap och svenska. Här nämns även det nya ämnet judiska studier som elever i årskurs 7–9 kan välja att läsa.³²

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk

En viktig åtgärd i regeringens strategi för minoritetspolitiken är den nya lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk som riksdagen har antagit och som gäller från den 1 januari 2010.³³ I lagen finns bestämmelser om nationella minoriteter, nationella minoritetsspråk, förvaltningsområden och rätten att använda minoritetsspråk hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. I lagen finns även bestämmelser om vissa skyldigheter inom förskola och sådan pedagogisk verksamhet som kompletterar eller erbjuds i stället för förskola.

Lagen ger ett *grundskydd* till alla fem nationella minoriteter som innebär följande.

- Förvaltningsmyndigheter ska informera de nationella minoriteterna på lämpligt sätt om deras rättigheter när det behövs.
- Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken och ska även främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige.
- Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt.
- Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor.

Vidare ger lagen *särskilda rättigheter* för finsk-, samisk- och meänkielitalande inom respektive förvaltningsområde. I det ingår bl.a. att

- förvaltningsmyndigheter ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i minoritetsspråken
- kommunerna har särskilda skyldigheter att ordna äldre- och barnomsorg som bedrivs helt eller delvis på minoritetsspråken om någon inom förvaltningsområdet önskar detta.

32. Prop. 2011/12:1. *Budgetpropositionen för 2012. Vol. 8, Utgiftsområde: 16 Utbildning och universitetsforskning*. Stockholm: Regeringskansliet. S. 90.

33. SFS 2009:724. *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

Lagen innehåller även bestämmelser om uppföljning av tillämpningen av lagen. Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har fått i uppgift att följa upp minoritetspolitikens genomförande. I uppdraget ingår att genom rådgivning och information bistå andra förvaltningsmyndigheter vid tillämpning av lagen.

Förvaltningsområden

Minoritetskonventionerna talar om geografiska områden för de territoriella minoriteterna och lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk innehåller begreppet ”förvaltningsområden”, dvs. områden där de tre territoriella nationella minoriteterna sverigefinnar, samer och tornedalingar har särskilda rättigheter t.ex. att använda sitt minoritetsspråk i kontakter med kommunal förvaltning samt i förskola och äldreomsorg. Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk ersätter de tidigare lagarna om rätt att använda finska respektive meänkieli och samiska vid förvaltningsmyndigheter och domstolar.

Inledningsvis fanns sju förvaltningsområden som låg i Norrbottens län. Sedan dess har antalet ökat till sammanlagt 47 (läs mer i kapitel 3).³⁴ Förvaltningsområdena erhåller särskilda statsbidrag för att ha större möjlighet att leva upp till lagen. För 2012 har regeringen ökat statsbidraget med två miljoner kronor, till 58 miljoner kronor.³⁵ Det är Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget som fördelar medlen till förvaltningsområdena. Med eller utan dessa bidrag ska alla kommuner informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter; skydda och främja de nationella minoritetsspråken; utbilda personalen om lagen; och se till att det finns samråd med minoriteterna.³⁶ Länsstyrelsen har producerat en karta över Sverige där alla förvaltningsområden finns markerade och som ger en tydlig överblick.³⁷

Kommunerna i förvaltningsområdena påbörjade 2010 ett arbete att kartlägga behov och resurser inom minoritetsområdet. Länsstyrelsen och Sametinget har redovisat resultaten från de första kartläggningarna, som för övrigt inte genomförts på något enhetligt sätt. De områden som undersökts är framför allt personalens språkkompetens, behov av service på minoritetsspråket samt efterfrågan och tillgänglighet på förskoleverksamhet och äldreomsorgen på minoritetsspråken. När det gäller förskola tillämpar t.ex. flera kommuner rutinen att fråga blivande föräldrar inom förskolan om de har ett annat modersmål än svenska i hemmet, och drar från svaren slutsatser om det finns ett behov av finsk förskola eller ej. Få kommuner ställer frågan direkt till föräldrarna om de skulle efterfråga förskola på finska om kommunen tillhandahöll sådan. Efter att ha analyserat redovisningarna från förvaltningsområ-

34. http://minoritet.prod3.imcms.net/GetDoc?meta_id=1057.

35. Prop. 2011/12:1. *Budgetpropositionen för 2012. Vol. 1, Utgiftsområde: 1 Rikets styrelse*. Stockholm: Regeringskansliet. S. 81.

36. För mer information se www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/ny-lag-om-nationella-minoriteter.aspx.

37. Kartan finns tillgänglig på www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/forvaltningsomraden.aspx.

dena och från de elva myndigheter som har särskilda uppdrag att redovisa sin verksamhet på minoritetsområdet gör Länsstyrelsen och Sametinget följande bedömning som relaterar direkt till utbildningsområdet.

- Bristen på samisktalande personal i förvaltningsområden för samiska är stor.
- Det är av största vikt att aktiva insatser görs för att utöka den integrerade samiska undervisningen.³⁸

Vad säger språklagen om de nationella minoritetsspråken?

Riksdagen fattade beslut om en språklag (SFS 2009:600) i maj 2009 och lagen började gälla den 1 juli 2009. Kulturutskottet konstaterade att det rådde bred politisk samsyn om lagförslaget. Lagen befäster svenskan som huvudspråk i Sverige och slår fast att finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska har ställning som nationella minoritetsspråk.

7 § De nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.

8 § Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken.

14 § Var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska. Därutöver ska

1. den som tillhör en nationell minoritet ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket.

Språklagens styrka är dock begränsad. Om en annan lag eller en förordning innehåller någon bestämmelse som avviker från språklagen, gäller den bestämmelsen, alltså inte språklagen. Sådan begränsning finns t.ex. i skollagen och skolförordningen.

Skollagen och undervisning i och på de nationella minoritetsspråken

Den nya skollagen började gälla den 1 juli 2011.³⁹ I respektive kapitel om grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och sameskolan återfinns likalydande skrivningar om modersmålsundervisningen.

En elev som har en vårdnadshavare med ett annat modersmål än svenska ska erbjudas modersmålsundervisning i detta språk om

1. språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet, och

38. Länsstyrelsen i Stockholms län & Sametinget. (2011). *Nationella minoriteter: Rapport om tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2010*.

39. SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

2. eleven har grundläggande kunskaper i språket.

Modersmålsundervisning i ett nationellt minoritetsspråk ska erbjudas även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet ...⁴⁰

Lagen stipulerar alltså att modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken ska erbjudas även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk hemma, vilket är en skillnad jämfört med övrig modersmålsundervisning. Dock finns en begränsning inskriven i skollagen: att regeringen eller en myndighet får besluta om föreskrifter om modersmålsundervisning och att sådana föreskrifter får innebära att det krävs ett visst antal elever för att undervisningen ska erbjudas.

Skolförordningen är den föreskrift som kompletterar skollagen angående regler för modersmålsundervisningen i de nationella minoritetsspråken.⁴¹ Den innehåller bl.a. dessa bestämmelser:

- En huvudman är skyldig att anordna modersmålsundervisning i finska, jiddisch, meänkieli, romani chib eller samiska endast om det finns en lämplig lärare och om eleven har grundläggande kunskaper i språket (dvs. varken kravet på minst fem elever eller att språket är elevens dagliga umgängesspråk gäller för de nationella minoritetsspråken. *Högskölevverkets kommentar*). Rektor ska utreda elevens kunskaper i språket om det råder osäkerhet och rektor avgör en lärares lämplighet.
- Om en elev ges modersmålsundervisning i något av de nationella minoritetsspråken utanför den garanterade undervisningstiden begränsas denna skyldighet inte till sju år (vilken den gör för andra modersmål).
- En elev kan läsa sitt nationella minoritetsspråk som *språkval* i grundskolan och specialskolan (i form av modersmålsundervisning), som *elevens val*, *skolans val* eller *utanför den garanterade undervisningstiden*. Det går även att läsa språken som nybörjarspråk inom ämnet moderna språk.
- En elev ska få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det.

Modersmålsundervisningen följer kursplanen för ämnet modersmål (vilken förutsätter förkunskaper i språket), alternativt kursplanen för samiska som används i sameskolan, och det finns kunskapskrav för ämnet. Samtidigt är modersmål frivilligt och ingår inte i timplanen, dvs. mängden undervisningstid i veckan bestäms av huvudmannen. Eleverna kan därmed få olika mycket modersmålsundervisning; exempel finns på allt från 30 minuter till 120 minuter i veckan. För skolans val krävs att Skolverket har godkänt kursplanen.⁴² Det går även att läsa ett nationellt minoritetsspråk som nybörjarspråk inom moderna språk och då följer undervisningen kursplanen för ämnet moderna språk. För att delta i den undervisningen krävs inga förkunskaper i språket

40. Ibid. 10 kap. 7 §.

41. SFS 2011:185. *Skolförordning*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

42. SFS 2010:800. *Skollag*. 10 kap. 4 §.

men undervisningen påbörjas först i årskurs 4. Sedan 2011 finns även en kursplan för judiska studier (för årskurs 7–9), där undervisning i jiddisch, alternativt hebreiska, erbjuds som språkval.

Kommunen kan enligt skollagen och skolförordningen få tilläggsbelopp för ersättning för modersmålsundervisning.

Förskolan och förskoleklassen ska enligt skollagen medverka till att elever med nationell minoritetsspråksbakgrund får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål.

I läroplanen för förskolan står att förskolan ska bidra till att barn som tillhör de nationella minoriteterna och barn med utländsk bakgrund får stöd i att utveckla en flerkulturell tillhörighet.⁴³ Vidare står i läroplanen att ”Medvetenhet om det egna kulturarvet och delaktighet i andras kultur ska bidra till att barnen utvecklar sin förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar.”⁴⁴

På liknande sätt som i tidigare skollag regleras sameskolan i ett särskilt kapitel, 13 kap. 1–24 §§ i den nya skollagen. Sameskolan ska ge en utbildning med samisk inriktning som i övrigt motsvarar utbildningen i årskurserna 1–6 i grundskolan. I lagen regleras t.ex. vilka ämnen som ska ingå, undervisningstid, betyg och ersättningar av olika slag, på liknande sätt som lagen gör för grundskolan.

Kompetenskrav som ställs på lärare i ämnet modersmål

En huvudman är alltså skyldig att anordna undervisning i modersmål om det finns ”lämplig lärare” att tillgå och om eleven har grundläggande kunskaper i minoritetsspråket. I skollagen anges närmare vem som får anställas som lärare i modersmål.⁴⁵ Dessa krav är potentiellt lägre än för lärare som ska undervisa i de flesta andra skolämnena. En person som saknar någon typ av lärarexamen eller förskollärarexamen och inte heller har ett behörighetsbevis får anställas utan tidsbegränsning som lärare i modersmål om

1. det saknas sökande som har utbildning som är avsedd för undervisning i modersmålet,
2. den sökande har tillräcklig kompetens i modersmålet, och
3. det finns skäl att anta att den sökande är lämpad att bedriva undervisningen.

Försök med distansutbildning på några av språken

Myndigheten för skolutveckling inledde en försöksverksamhet 2004 med modersmålsundervisning delvis på distans. Sammanlagt ett femtontal försöksverksamheter pågick i kommuner som anmält intresse att delta. Erfar-

43. SKOLFS 2005:11. *Förordning om ändring i förordningen (SKOLFS 1998:16) om läroplan för förskolan*. Stockholm: Skolverket.

44. Skolverket. (2011). *Läroplan för förskolan Lpfö 98. Reviderad 2010*. (2. rev. uppl.) Stockholm: Norstedts Juridik AB. S. 4.

45. SFS 2010:800. *Skollag*. 2 kap. 20 §.

renheterna från försöket omsattes 2006 i ett arbete att skapa kurser ”i en väl strukturerad distansutbildning”. Detta gjordes i samarbete med erfarna modersmålslärare och Sofia distansundervisning. De första kurserna var klara 2006 och gällde arli, finska, jiddisch, kelderash, lovara och meänkieli.⁴⁶ Sofia skola, som är specialiserad på distansutbildning, erbjöd kurserna och har fortfarande ett visst kursutbud för elever som får undervisning i de nationella minoritetsspråken. Ett fåtal elever deltog 2011 i undervisning på finska (21 elever), romani (3 elever) och samiska (5 elever).⁴⁷

Den modell för distansundervisning som utvecklats inom Myndigheten för skolutvecklings projekt innebär att eleven arbetar i sin hemskola, på schemalagd tid, och följer den kurs som distansläraren lagt upp på internet, cd och i ett häfte. Eleven har stöd från en lokal handledare. Läraren på distans kan vara synkront uppkopplad, dvs. samtidigt som eleven, men vanligare är att eleven får uppgifter, ställer frågor och lämnar svar via asynkrona verktyg.⁴⁸

I författningen finns inte något generellt stöd för distansutbildning i grundskola eller i gymnasieskola. Distansundervisning ges för gymnasieelever vid Korrespondensgymnasiet i Torsås med stöd av särskild reglering i förordning. Skolverket har öppnat för några kommuner att bedriva distansutbildning utöver detta. Det lagstöd som har använts är det som gäller anpassad studiegång. Tidigare har Skolverket vid inspektion av fristående skolor gjort vissa principiella uttalanden om distansutbildning som talar emot användning i grundskolan, annat än för enskilda elever under speciella omständigheter.⁴⁹

År 2008 gav regeringen Skolverket i uppdrag att föreslå hur distansundervisning för elever bosatta i Sverige kan få anordnas i grundskola, gymnasieskola och motsvarande fristående skolor samt sameskolan. I uppdraget nämndes särskilt ”modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken samiska, finska, meänkieli, jiddisch och romani chib.”⁵⁰

I en särredovisning av uppdraget 2008 diskuterade Skolverket distansundervisning och gav förslag på författningstext till en förordning om försöksverksamhet 2008–2010.⁵¹ I slutredovisningen av uppdraget gav myndigheten förslag på reglering av distansundervisning. Förslaget innebar att distansundervisning skulle få erbjudas elever i grundskolan och gymnasieskolan för bl.a. modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk och studiehandledning

46. Myndigheten för skolutveckling. (2006). *Distansundervisning i modersmål för nationella minoritetsspråk*. (Projektrapport, dnr 2006:270). Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

47. Personlig kontakt med Sofia skola och Skolverket i juli 2011.

48. Myndigheten för skolutveckling. (2006). *Distansundervisning i modersmål för nationella minoritetsspråk*.

49. Ibid.

50. Regeringsbeslut 2008-02-28. Uppdrag till Statens skolverk om distansundervisning för i Sverige bosatta elever. (U2008/1675/G; U2007/2910/G).

51. Skolverket. (2008). Särredovisning av ett regeringsuppdrag: Förslag om försöksverksamhet med distansundervisning i modersmål för elever med nationella minoritetsspråk. (Dnr 60-2008:460, daterad 2008-03-03). Stockholm: Skolverket.

på modersmålet.⁵² I en PM från Utbildningsdepartementet 2010 föreslås ändringar i den nya skollagen som möjliggör distansundervisning fr.o.m. den 1 juli 2011.⁵³ De föreslagna ändringarna har hittills inte införts.

Bakgrunden till distansutbildningsprojektet inom Myndigheten för skolutveckling var det faktum att trots att rätten till modersmålsundervisning är starkt positivt reglerad för elever från familjer där nationella minoritetsspråk kan talas nekas många barn och elever sådan undervisning. Ungefär hälften av de elever som är berättigade att delta i undervisningen får den. Skolverkets statistik visar att andelen t.o.m. är lägre för de nationella minoritetsspråken än för andra minoritetsspråksgupper. Framför allt är problemet bristen på lämpliga lärare, men även läromedel är ett bekymmer.⁵⁴

I Högskoleverkets samråd med representanter för de nationella minoriteterna framfördes ett visst motstånd mot distansundervisning i annat än mycket särskilda omständigheter. Den grundläggande synen var att vanliga undervisningsformer är att föredra.

Sameskolorna

Sameskolstyrelsen, som ligger i Jokkmokk, är förvaltningsmyndighet för de statliga sameskolorna och verksamhet som hör till dessa. Tidigare reglerades sameskolorna i en särskild sameskolförordning, men denna upphävdes i och med den nya skolförordningen 2010. Sametinget utser Sameskolstyrelsens styrelse och är ytterst ansvarigt för sameskolorna.

Skollagen innehåller ett särskilt avsnitt om sameskolorna på samma sätt som det finns särskilda avsnitt för grundskolan, grundsärskolan och andra skolformer.⁵⁵ Där står bl.a. att sameskolan omfattar årskurs 1–6 och att samiska ska vara bland de ämnen som eleverna läser. Sameskolan har två mål som den svenska skolan inte har. Efter genomgången grundskola ska eleven 1) vara förtrogen med det samiska kulturarvet, 2) kunna tala, läsa och skriva på samiska. Det finns fem sameskolor i landet, med sammanlagt ca 170 elever. Även samisk förskoleverksamhet erbjuds och i en gymnasieskola ges program med samisk inriktning. Ett annat alternativ för samiska elever är integrerad undervisning. Den innebär att eleverna följer undervisningen i grundskolan, men vissa ämnen, som språkval, slöjd och samhällsorienterade ämnen, har samisk inriktning. För närvarande finns sådan i ett tiotal skolor runtom i Sverige. Regeringen bidrar med en miljon kronor till den integrerade undervisningen via Sametingets regleringsbrev.

52. Skolverket. (2008) *Redovisning av ett regeringsuppdrag: Distansundervisning för i Sverige bosatta elever*. (Dnr 69-2008:790, daterad 2008-06-19). Stockholm: Skolverket.

53. Utbildningsdepartementet. (2010). *Distansundervisning för elever bosatta i Sverige*. (Promemoria U2010/5616/G). Stockholm: Utbildningsdepartementet.

54. Myndigheten för skolutveckling. (2006). *Distansundervisning i modersmål för nationella minoritetsspråk*.

55. SFS 2010:800. *Skollag*.

Skolan och undervisningen om de nationella minoriteterna

Undervisningen om de nationella minoritetsspråken handlar framför allt om majoritetssamhällets kunskaper om de nationella minoriteterna. Kunskaperna påverkar förståelsen för minoriteterna och deras status i samhället. Det i sin tur påverkar minoriteternas syn på sig själva, intresset för att kunna sitt språk, och känna sin kultur och historia etc. Det sorbiska och det danska exemplet i kapitel 7 visar att bland dessa minoritetsgrupper med god självbild finns många unga som kan språket och som är intresserade av att bli lärare.

Styrdokumentet för skolan

De nationella minoriteterna lyfts fram i de övergripande kunskapsmålen för skolan:

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola har fått kunskaper om de nationella minoriteternas (judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar) kultur, språk, religion och historia.⁵⁶

I riktlinjerna står dessutom att

Rektor har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att skolpersonalen får kännedom om de internationella överenskomelser som Sverige har förbundit sig att beakta i utbildningen.

Därutöver behandlas de nationella minoriteterna i de nya kursplanerna för ämnena historia, samhällskunskap och svenska.⁵⁷

I historia finns inte några kunskapskrav som tydligt handlar om de nationella minoriteterna. I stället ingår sådana kunskaper som en del av undervisningen inom temat *Demokratisering, efterkrigstid och globalisering, cirka 1900 till nutid* i årskurs 7–9. Eleverna ska tillägna sig ”historiska perspektiv på urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas situation i Sverige”.

I samhällskunskap finns kunskapskrav som rör de nationella minoriteterna för betygen A, C och E i slutet av årskurs 9.

Eleven redogör för de mänskliga rättigheternas innebörd och betydelse och ger exempel på hur de kränks och främjas i olika delar av världen. Dessutom kan eleven redogöra för de nationella minoriteterna och deras särställning och rättigheter.

Även i svenska finns kunskapskrav om de nationella minoriteterna för betyg A, C och E, i slutet av årskurs 6.

56. Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. S. 14.

57. Ibid.

Eleven kan ge exempel på nationella minoritetsspråk, föra enkla resonemang om språkliga varianter inom svenskan samt ge exempel på tydligt framträdande språkliga likheter och skillnader mellan svenskan och närliggande språk.

Stöd till läromedelsproduktion

Skolverket har under ca tio år haft i uppdrag att stödja utvecklingen av läromedel och läromedelsproduktion bl.a. för undervisning i och på de nationella minoritetsspråken i förskolan och skolan. Uppdraget är formaliserat i en förordning⁵⁸ och är inskrivet i Skolverkets årliga regleringsbrev; i det sistnämnda tillsammans med ett uppdrag om att arbeta med webbplatsen Tema modersmål, vilken ska stödja de nationella minoritetsspråken. Budgeten för uppdragen fastställs år för år i regleringsbrevet. De senaste åren har Skolverket kunnat använda som mest två miljoner kronor till att genomföra uppdraget.

Myndigheten för skolutveckling fick 2008 i uppdrag att undersöka behovet samt stödja utvecklingen och produktionen av böcker och andra läromedel för de nationella minoriteterna. Uppdraget skulle genomföras i samarbete med berörda modersmåls lärare och Sameskolstyrelsen samt redovisas 2009. Regeringen anvisade sammanlagt 10 miljoner kronor till Myndigheten för skolutveckling och när myndigheten lades ner flyttades uppdraget till Skolverket som slutförde det.

Utöver detta producerar även privatpersoner och organisationer m.fl. läromedel i mindre skala.

Assimilering och revitalisering av minoritetsspråken

Assimilering kallas den process då en minoritet överger sin kultur så att de ursprungliga skillnaderna mellan minoriteten och majoriteten försvinner. Som framgår av den kortfattade presentationen av de nationella minoriteterna i kapitel 3 har alla fem nationella minoriteter i Sverige omfattats av assimilering, frivillig eller påtvingad, och under olika lång tid. Inom den judiska minoriteten har assimileringen pågått flera hundra år och mycket få talar jiddisch längre, men väl flera andra språk utöver svenska. För romer, samer och tornedalingar har det funnits förbud mot att använda sina språk i skolundervisningen ända fram på 1960-talet. Just att individer inte lärt sig minoritetsspråket, vilket i stället ersatts av svenskan, är kanske det tydligaste yttre tecknet på assimilering.

58. SFS 1991:978. *Förordning om statsbidrag till produktion av vissa läromedel*. Stockholm: Allmänna förlaget.

Läroarutbildningsutredningen⁵⁹ konstaterar att assimileringen inneburit att minoritetsspråken i allt större utsträckning enbart bärs upp av de äldre generationerna. Detta är framför allt tydligt i de judiska, samiska och tornedalska grupperna, men situationen är liknande även för romer och sverigefinnar, skriver utredningen. Denna situation med långtgående assimilering är inte unik för Sverige utan snarare typisk för de nationella minoriteterna i Europa. Den sorbiska och den danska minoriteten i norra Tyskland förefaller utgöra två av få undantag. (läs mer i kapitlet 7).

Ramkonventionerna säger för övrigt nej till assimilering av ett lands nationella minoriteter⁶⁰ – det skulle gå tvärs emot syftet med och andan i konventionen.

Flera rapporter som kommit på senare tid har talat om ett nyvaknat intresse från minoriteterna och en vilja att återta sin kultur och språk. I t.ex. Ungdomsstyrelsens intervjustudie med romska ungdomar uttrycker flera en önskan att lära sig mer om sin kultur.⁶¹ Man kan tala om en *revitalisering*, alltså ett återupplivande av minoritetskulturerna och minoritetsspråken. Ibland kan den innebära stora utmaningar, som när föräldrar, vilka inte själva talar minoritetsspråket, vill att deras barn ska få modersmålsundervisning i skolan och återta språket. För att ha rätt till modersmålsundervisning måste eleven ha grundläggande kunskaper i språket. När undervisning i modersmål inte är möjlig finns alternativet att eleven får undervisning i modersmålet som nybörjarspråk genom ämnet moderna språk. Kursplanen för moderna språk börjar gälla i årskurs 4 och för undervisningen krävs en lärare som har lärarlegitimation, vilket förmodligen blir svårt att finna för de nationella minoritetsspråken. I den åldern då barn är särskilt mottagliga för att lära sig nya språk kan barn från de nationella minoriteterna i praktiken alltså inte erbjudas möjligheten att lära sig sitt minoritetsspråk i skolan. Situationen kan i nuvarande regelverk bli ett slags moment 22, en olöslig situation, som riskerar att påverka den framtida läroartillgången. I Europarådets uppföljning av det svenska konventionsarbetet påtalas problem med just modersmålsundervisningen för barn och elever från de nationella minoriteterna (läs mer i kapitel 2).

En del av denna revitaliseringssträvan, som kommer inifrån grupperna själva, kan ha påverkats av det erkännande som konventionsratificeringen 2000 innebar och att kommuner och landsting har möjlighet att ansöka om frivillig anslutning till förvaltningsområdena för finska respektive meänkieli och samiska. I det sistnämnda arbetet uppges att minoriteterna på många håll vara varit pådrivande.

59. SOU 2008:109. Utredningen om en ny läroarutbildning. *En hållbar läroarutbildning: betänkande*. Stockholm: Fritzes.

60. Se Utrikesdepartementet. (2000). *Ramkonvention om skydd för nationella minoriteter*. Artikel 5.

61. De los Reyes, P. (2009). *Unga romers situation: en intervjustudie*. (Ungdomsstyrelsens skrifter, 1651-2855; 2009:10). Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Från http://www2.ungdomsstyrelsen.se/butiksadmin/showDoc/ff808081249117fb012491183d8a0002/UngaRomersSituation._NYpdf.pdf.

Satsningar på revitalisering

Vissa insatser för att revitalisera⁶² de hotade nationella minoriteternas språk och kultur har gjorts av regeringen. Exempel på satsningar som gäller samtliga nationella minoriteter är den särskilda förordning som lägger ett revitaliseringsuppdrag på Institutet för språk och folkminnen.⁶³ Med uppdraget följer särskilda medel, omkring fyra miljoner kronor per år (läs mer i kapitel 5). Syftet med statsbidraget är att ge enskilda bättre förutsättningar att tillägna sig, utveckla och använda sitt nationella minoritetsspråk. Insatser som riktas till barn och ungdomar ska främjas särskilt. En del av uppdraget gäller språkvård och en del stöd till projekt. Institutet för språk och folkminnen har dels byggt upp en språkvårdsfunktion, dels utlyst medel till projekt. Hittills har två projektomgångar genomförts. Omkring 3,5 miljoner kronor har fördelats i respektive ansökningsomgång.

Ett beslut i mindre skala som gäller alla fem minoriteterna är att regeringen har beviljat ett bidrag till Uppsala universitet för att ge ungdomar från de nationella minoriteterna möjlighet att delta i en internationell forskarkonferens om revitalisering av minoritetsspråk i oktober 2010.⁶⁴

Andra exempel, som är gruppsspecifika, är regeringens bidrag till finansieringen av Samiskt språkcentrum som finns i Tärnaby och Östersund sedan 2010. Sametinget tilldelades sex miljoner kronor att disponera för centrumet 2010 respektive 2011. Samiskt språkcentrum har genomfört flera kartläggningar, bl.a. av situationen för samiska och samers behov av revitaliseringsinsatser, samt inventerat revitaliseringsmetoder och verktyg.⁶⁵

Centrumet ska samarbeta med andra samiska institutioner och organisationer för att samordna, komplettera och effektivisera arbetet med att revitalisera de samiska språken. Verksamheten ska utgå ifrån samers behov av revitaliseringsinsatser och

- aktivt främja och stimulera ökad användning av samiska i samhället
- bistå med sakkunskap
- utveckla metoder för att stärka enskildas förutsättningar att bruka och återta de samiska språken
- sprida kunskap om revitalisering.

Insatser som riktar sig till barn och ungdomar ska prioriteras särskilt.

Ytterligare en aspekt på revitalisering av samiskan är att det kan vara aktuellt med samordning mellan Sverige och Norge för att de mindre samiska varieteterna – särskilt sydsamiska och lulesamiska – ska överleva. Språkmil-

62. Att försöka återuppliva och vidmakthålla vissa företeelser eller åskådningar som hört hemma i en nedärvd men helt eller delvis försvunnen kultur (Nationalencyklopedin).

63. SFS 2010:21. *Förordning om statsbidrag för insatser till stöd för de nationella minoritetsspråken*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

64. Regeringskansliet. (2011). *Sveriges rapport till Europarådet under ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter: Tredje rapporten i enlighet med artikel 25.2*. Stockholm: Regeringskansliet. Från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/97/51/00a501f6.pdf>.

65. Se www.sametinget.se/13333.

jöerna är så små i Sverige att det är svårt att t.ex. anordna språkbad⁶⁶ utan att samarbeta med samer på andra sidan gränsen.

Det finns ytterligare en omständighet som förtjänar att lyftas fram i detta sammanhang. Ett lite känt faktum är att många av de äldre samisktalarna visserligen behärskar sitt språk som ett talat språk, men att de aldrig har lärt sig att läsa eller skriva lulesamiska, nordsamiska eller sydsamiska. Genom *förordning (2007:1347) om statsbidrag vid vissa studier i samiska* ges därför ekonomiskt bidrag till samer som inte har fått möjlighet att lära sig läsa och skriva. Enligt förordningen får statsbidrag lämnas till den som bedriver kortare studier för alfabetisering i samiska. Sametinget ansvarar för fördelningen av bidrag till alfabetisering. Bidraget får lämnas för en utbildning som omfattar högst 14 dagar eller 112 timmar. Till samma studerande får statsbidrag lämnas för studier som omfattar högst 30 dagar eller 240 timmar per år, vilket motsvarar drygt 20 000 kronor per år. Det statliga stödet till alfabetisering får betraktas som en viktig del i ett större pågående revitaliseringsarbete för de samiska språken.

”Finska nu” är en satsning med syfte att stärka användningen av och skapa ett ökat intresse för det finska språket i Sverige. ”Finska nu” är dels ett kultur- och språkprojekt för att stimulera barns språkutveckling, dels ett minoritetsprojekt om identitet och attityder. Det vänder sig i första hand till personer i Sverige med finsk bakgrund men som inte har finska som ett aktivt hemspråk. Kulturfonden för Sverige och Finland driver projektet, och det kommer att genomföras i samarbete med andra organisationer.⁶⁷

Även Allmänna arvsfonden har stött revitaliseringsinsatser. Under 1996–2009 finansierades 27 projekt kring kulturell och språklig revitalisering, främst bland romska barn, ungdomar och unga vuxna. Den sammanlagda projektsumman var 15 miljoner kronor. Majoriteten av projekten har genomförts av romska föreningar och organisationer i storstadsregionerna Stockholm och Malmö. Genom projekten har det bland annat startats en romsk förskola som numera drivs av föräldrarna, samt en rad romska mötesplatser för såväl barn och ungdomar som vuxna. En uppföljning har gjorts av projekten. Några av slutsatserna är att projekten har varit ett viktigt bidrag i en språklig och kulturell revitaliseringsprocess och att deltagarna har erövrat det s.k. organisationskapitalet som föreningsarbete innebär. Uppföljningen av projekten visar att sannolikt har revitaliseringen även bidragit till en stärkt identitet bland de barn och ungdomar som deltagit i projekten.⁶⁸

66. Språkbad eller *immersion* är en metod för språkinläring. Metoden bygger på tanken att eleven lär sig andraspråket på samma sätt som sitt modersmål, genom att använda det i verkliga kommunikationssituationer. Målet är att uppnå tvåspråkighet.

67. Se ”Finska nu” på www.fokusfinland.se/Page/finskanu.aspx.

68. Rodell Olgaç, Ch. (2009). *Kulturell och språklig revitalisering bland romska barn och ungdomar – en väg till självorganisering. En uppföljning av Allmänna arvsfondens 27 romska projekt åren 1996–2009*. Stockholm: Allmänna arvsfonden.

5. Myndigheter med uppdrag som rör de nationella minoriteterna

Under arbetet med detta regeringsuppdrag har det blivit påtagligt att mycket har gjorts inom området utbildning och nationella minoriteter bara under de senaste tio åren. Mängden uppdrag, utredningar, rapporter, slutsatser och förslag fyller hyllmetrar; det mesta har upprepats både en och två gånger. Det är dock tveksamt om någon har överblick över hela området och t.ex. över vilka policyluckor som finns när man för samman kunskaperna, uppdragen och verksamheterna. Högskoleverkets intryck är att ett helhetsgrepp i praktiken saknas.

Intrycket är också att samordningen inte riktigt räcker till, ett intryck som bekräftas i strategin för minoritetspolitiken, där regeringen skriver att samordningen mellan politikområdena behöver bli bättre eftersom verktyg för förändring finns inom flera politikområden.⁶⁹ Bristerna i samordningen innebär att risken är stor att enstaka insatser får begränsat genomslag och att eventuella synergier inte kan tas tillvara.

Inför fortsättningen skulle en idé kunna vara att samla personer som besitter kunskaper och erfarenheter om de nationella minoriteternas språk, kultur och livssituation, samt om tvåspråkighet, och göra en slags SWOT-analys⁷⁰ på nuvarande situation inom utbildningsområdet för respektive nationellt minoritetsspråk visavi det Sverige har förbundit sig att göra genom ratificeringen av Europarådets minoritetskonventioner. Vilka är styrkorna och svagheter, möjligheterna och hoten? Resultaten skulle kunna ligga till grund för breda satsningar på respektive minoritet och minoritetsspråk. Många av de delar som behövs för att nå goda resultat, en positiv utveckling, finns säkerligen redan på plats. Emellertid, eftersom Sverige har fått upprepade kritiker från Europarådet i några frågor och utredningar som gjorts av myndigheter och forskare visar på brister inom utbildningsområdet verkar helheten inte fungera optimalt.

I kapitel 5 har vi samlat information om sex av de myndigheter som har eller har haft uppdrag angående de nationella minoriteterna eller som har bidragit med kunskap som har bäring på utbildningsområdet eller lärarförsörjningen. Syftet med sammanställningen – som inte på något sätt är fullständig – är att förutom att uppmärksamma att betydande kunskaper finns även visa på underlag som bidragit till de förslag som diskuteras i kapitel 8.

69. Prop. 2008/09:158. *Från erkännande till egenmakt*. S. 46 f.

70. SWOT står för *strengths*, *weaknesses*, *opportunities* och *threats*. En SWOT-analys innebär att man identifierar styrkor, svagheter, möjligheter och hot i en verksamhet. Ett av syftena med SWOT-analysen är att stärka svagheter och vända hot till möjligheter.

Diskrimineringsombudsmannen (DO)

Diskrimineringsombudsmannens (DO) verksamhet kring de nationella minoriteternas rättigheter utgår från ett perspektiv grundat i internationella konventioner. Arbetet att förebygga och motverka diskriminering bygger även på diskrimineringslagstiftningen.

Sedan 2009, då DO fick ansvar för arbetet med samtliga diskrimineringsgrunder, har myndigheten utrett ca 80 anmälningar med anknytning till någon nationell minoritet. Av de två ärenden där DO har tagit ställning och stämt motparten rör ett ärende utbildningsområdet. Vetlanda kommun stäms angående tillgång på utbildning på lika villkor och rätt till modersmålsundervisning. DO skriver att frågor om rätt till sitt språk och rätten till utbildning är ett återkommande tema i myndighetens dialog med de nationella minoriteterna.⁷¹

Relevanta rapporter – ett urval

- *Diskriminering av romer i Sverige*. Rapport från DO:s projekt 2002 och 2003 för att förebygga och motverka etnisk diskriminering.
- *Diskriminering av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet*. DO:s rapportserie 2008:2.
- *Yttrande över En hållbar lärarutbildning, SOU 2008:109*. 2009. DO ställer sig positiv till utredningens förslag om åtgärder för att förbättra tillgången till lärare och undervisning i de nationella minoritetsspråken. DO anser att det bör finnas sanktioner mot kommuner som inte garanterar undervisning på de nationella minoritetsspråken när det finns elevunderlag.
- *Yttrande över departementspromemorian Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet (Ds 2009:25)*. 2009.
- *Yttrande över Regeringskansliets PM Legitimation för lärare U2010/2818/S*. 2010. DO lyfter fram problemet med lärarbrist i de nationella minoritetsspråken, och att denna brist är särskilt problematisk eftersom den innebär att kommunerna inte behöver erbjuda undervisning på språken. DO varnar för att lösningen att permanent undanta modersmålslärare från kravet på lärarlegitimation kan förstärka den strukturella statusnervärdering som redan existerar för gruppen. Modersmålslärares arbetsvillkor måste förbättras och fler lärare i de nationella minoritetsspråken utbildas. DO föreslår att legitimationskravet ska gälla alla lärargrupper men att dispens ges under en övergångstid och i kombination med aktiva åtgärder för att förbättra läget för modersmålslärares.
- *Yttrande över Skolverkets remiss – Kursplan och kunskapsplan i ämnet judiska studier för årskurs 7–9 i grundskolan*. 2011. DO tillstyrker förslaget att införa kursplan och kunskapskrav i judiska studier för årskurserna 7–9 och att det kommer att ges möjlighet att läsa ämnet jiddisch. Vidare skri-

71. Diskrimineringsombudsmannen. (2011). *Årsredovisning 2010*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen. Från <http://www.do.se/Documents/Material/%C3%85rsredovisningar/arsredovisningdo2010.pdf>.

ver myndigheten att behovet av att införa liknande kursplaner och kunskapskrav bör ses över i ämnet romska studier och motsvarande ämnen för elever som tillhör övriga nationella minoriteter.

Institutet för språk och folkminnen och Språkrådet

I *förordning (2010:21) om statsbidrag för insatser till stöd för de nationella minoritetsspråken* har regeringen tilldelat Institutet för språk och folkminnen ett uppdrag att främja revitaliseringsinsatser för de nationella minoritetsspråken. Merparten av arbetet genomförs på Språkrådet, som är avdelningen för språkvård inom myndigheten. Uppdraget gällde både språkvård och finansiering av externa revitaliseringsprojekt. Regeringens syfte med statsbidraget är att ge enskilda personer bättre förutsättningar att tillägna sig och använda sitt nationella minoritetsspråk. Insatser som riktas till barn och ungdomar ska särskilt främjas.

År 2010 tilldelades myndigheten sammanlagt ca 5,3 miljoner kronor för uppdraget, varav fyra miljoner kronor skulle gå till revitaliseringsprojekt. Vidare skulle myndigheten redovisa särskilt till Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget hur medlen hade använts.

Redovisningen visade att anslaget för språkvård främst hade använts till insatser för meänkieli, finska och romani chib och i mindre utsträckning för jiddisch. Språkrådet, liksom Länsstyrelsen och Sametinget, konstaterade att intresset varit stort för bidrag till revitalisering. Institutet för språk och folkminnen hade tagit emot hela 100 ansökningar, om sammanlagt 26 miljoner kronor. Av dem beviljades 33 ansökningar, för sammanlagt 3,4 miljoner kronor. Vanligast bland de ansökningar som fick stöd var kurs-, utbildnings- och lägerverksamheter på minoritetsspråken, ofta över generationsgränserna. Fördelningen mellan språken var 35 procent till samiska, 24 procent till finska, 17 procent till meänkieli, 15 procent till romani chib och 5 procent till jiddisch. Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget riktade i sin analys kritik mot att inte fler projekt beviljats för insatser inom jiddisch och romani chib.

Med hänvisning till att romani chib och jiddisch hör till gruppen icke-territoriella språk och därigenom inte har del av det förstärkta skyddet som finska, samiska och meänkieli har enligt lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk, så är det dock anmärkningsvärt att en så liten del av statsbidraget tillfallit projekt som syftar till att stärka språken romani chib (15 %) och jiddisch (5 %). Detta gäller även de språkvårdande insatserna där myndigheten redovisar att insatser för jiddisch genomförts i mindre utsträckning än för de andra minoritetsspråken.

Det är Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametingets bedömning att Institutet för språk och folkminnen, i samband med kommande ansökningstillfällen, i större utsträckning ska beakta situationen för de icke-territoriella språken.⁷²

År 2011 tilldelades Institutet för språk och folkminnen 4,9 miljoner kronor att disponera för uppdraget, varav fyra miljoner till revitaliseringsprojekt. Denna andra ansökningsomgång fick myndigheten in 132 ansökningar, för sammanlagt drygt 18 miljoner kronor. Myndigheten beviljade 44 av dessa projekt medel, sammanlagt 3,5 miljoner kronor.⁷³

Relevanta rapporter – ett urval

- *Språksituationen i Sverige 2010*. Institutet för språk och folkminnen. Denna omvärldsanalys, som är ett uppdrag i myndighetens regleringsbrev, beskriver den översiktliga språksituationen i Sverige – däribland för de nationella minoritetsspråken – och gör bl.a. nedslag i modersmålsundervisningen för de nationella minoriteterna. Vidare redovisas resultat från en telefonundersökning om kunskapen om de nationella minoriteterna som Språkrådet gjort.
- *Situationen för minoritetsspråket meänkieli i Sverige*. Institutet för språk och folkminnen, daterad 2008-02-29. Myndigheten fick 2007 ett regeringsuppdrag att genomföra en studie om meänkieli med fokus på språk och språkvård. Syftet var bl.a. att kartlägga förutsättningarna för att bevara och utveckla meänkieli som ett levande språk och att lägga förslag på hur detta skulle kunna ske. Redovisningen föreslår t.ex. förstärkning av meänkieliämnet vid Umeå universitet och efterlyser helhetslösningar där samma universitet bedriver både grundutbildning och lärarutbildning i meänkieli i stället för att skilja uppdragen åt. Även en förstärkning på 5,5 miljoner kronor under sex år föreslås för ett forskningslektorat och en doktorand i meänkieli vid Umeå universitet. Vidare lyfter utredningen fram behovet av ytterligare medel för grundläggande utbildning i meänkieli för vuxna inom folkbildningen, främst på folkhögskola, och behovet av läromedel på alla nivåer.

Länsstyrelsen i Stockholms län

Länsstyrelsen i Stockholms län är sedan den 1 januari 2010 tillsammans med Sametinget huvudansvarig för att samordna och följa upp hur Sveriges minoritetspolitik genomförs i landet. Myndigheterna fördelar även statsbidrag till kommuner och landsting som ingår i de s.k. förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska. År 2011 handlade det om 56 miljoner kronor till

72. Länsstyrelsen i Stockholms län & Sametinget. (2011). *Nationella minoriteter: Rapport om tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2010*. S. 61.

73. För mer information se www.sofi.se/10315.

förvaltningsområdena.⁷⁴ Länsstyrelsen fördelar även medel till organisationer som representerar de nationella minoriteterna.

Därutöver ligger ett tillfälligt uppdrag på Länsstyrelsen i Stockholms län att under en övergångsperiod upprätthålla det nätverksarbete som Delegationen för romska frågor utvecklat. Länsstyrelsen ska även fungera som kontaktpunkt för romska frågor i förhållande till myndigheter och den romska minoriteten.

På Länsstyrelsens webbplats finns information om minoritetspolitiken och arbetet med politiken.⁷⁵

Relevanta rapporter – ett urval

- *Nationella minoriteter. Rapport om tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2010.* Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget. 2011.

Sametinget

Namnet Sametinget står för två olika verksamheter, dels är det en statlig myndighet, dels ett folkvalt samiskt parlament. Sametinget har som främsta uppgift att bevaka frågor som rör samisk kultur i Sverige. Verksamheten styrs av sametingslagen (1992:1433) som trädde i kraft 1993. I lagen regleras både Sametingets uppgifter och t.ex. hur val till Sametinget ska gå till. Sametingets uppgifter är följande (2 kap. 1 §, Höskoleverkets kursiveringar):

Sametinget ska verka för en levande samisk kultur och ta initiativ till verksamheter och föreslå åtgärder som främjar denna kultur. Till Sametingets uppgifter hör särskilt att

1. besluta om fördelningen av statens bidrag och av medel ur Samefonden till samisk kultur och samiska organisationer samt av andra medel som ställs till samernas gemensamma förfogande,
2. utse ledamöterna i Sameskolstyrelsen,
3. fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet,
4. medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas, däribland rennäringens intressen vid utnyttjande av mark och vatten,
5. informera om samiska förhållanden, och
6. utföra de övriga uppgifter som ankommer på Sametinget enligt lag eller annan författning. Lag (2010:868).

Sametinget är ansvarigt för sameskolorna och har även ett uppdrag från regeringen att ansvara för fördelningen av bidrag till kortare studier i samiska (alfabetisering).⁷⁶ Därutöver ger regeringen Sametinget uppdrag och rappor-

74. Se Länsstyrelsen i Stockholms läns regleringsbrev på www.esv.se.

75. Se www.lansstyrelsen.se/stockholm/sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/default.aspx.

76. SFS 2007:1347. *Förordning om statsbidrag vid vissa studier i samiska*. Stockholm: Thomson förlag.

teringskrav i de årliga regleringsbrev. Där står t.ex. att Sametinget ska driva Samiskt språkcentrum i Tärnaby och Östersund och att språkcentrum ska tillgodose både unga och äldre samers behov av att återta sitt eget språk.

Sametinget är, tillsammans med Länsstyrelsen i Stockholms län, sedan den 1 januari 2010 huvudansvarigt för att samordna och följa upp hur Sveriges minoritetspolitik genomförs i landet samt att sprida information om minoritetskonventionerna och lagstiftning som rör de nationella minoriteterna. De två myndigheterna fördelar även statsbidragen till förvaltningsområdena.

Sametinget har även ett uppdrag från regeringen⁷⁷ att etablera, driva och utveckla en webbplats för de nationella minoriteterna, minoritet.se.⁷⁸ I uppdraget ingår att publicera information om Sveriges internationella minoritetsåtaganden, minoritets- och diskrimineringslagstiftning, språklig revitalisering och språkbevarande för samtliga minoritetsspråk m.m. Webbplatsen har byggts upp i nära samarbete med Länsstyrelsen i Stockholms län, och i samråd med Diskrimineringsombudsmannen, Skolverket och företrädare för de nationella minoriteterna.

På Sametingets uppdrag pågår en utredning om samisk utbildning, ledd av Michael Teilus. Enligt en intervju i Sameradion, Sveriges radio, anser han att sameskolstyrelsen bör styra den integrerade samiska undervisningen mer än vad som görs i dag. ”På så sätt kan sameskolstyrelsen bli en ny samtalspartner för utbildningsdepartementet, där de kan visa vad de vill, att det finns en tydlig väg utstakad som också följs.”⁷⁹

Relevanta rapporter – ett urval

- *Nationella minoriteter. Rapport om tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2010.* Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget. 2011.
- *Samiskan i Sverige. Rapport från Språkkampanjrådet 2008*, av Henrik Baruk. Rapporten är en sammanställning av resultat och fakta om samiskans användning och utbredning i Sverige. Sametinget.

Skolinspektionen

Utbildningen för de nationella minoriteterna ingår som en del i Skolinspektionens kärnverksamhet. I sina kvalitetsgranskningar kan myndigheten gå på djupet inom särskilt avgränsade områden.

Skolinspektionen fick i sitt regleringsbrev för 2011 uppdrag som gäller undervisning i och på de nationella minoritetsspråken. Uppdraget ska redovisas senast den 1 mars 2012. Myndigheten ska granska

77. Mer information se www.regeringskansliet.se/content/1/c6/12/87/17/d4aba3ff.pdf.

78. Se www.minoriteter.se.

79. Se <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=1608792>.

- hur huvudmännen informerar om rätten till modersmålsundervisning i minoritetsspråken
- hur huvudmännen fullgör sina skyldigheter att erbjuda modersmålsundervisning i språken⁸⁰ tvåspråkig undervisning som bedrivs på minoritetsspråk.

I litteraturöversikten⁸¹ som förberedde granskningen ingår en genomgång av vad lag och föreskrifter säger på området och kunskapsläget redovisas. Skolinspektionens genomgång visar bl.a. följande:

- Rätten till modersmål (inte specifikt för de nationella minoriteterna) samt modersmålsstöd i förskolan är en av de vanligaste bristerna vid Skolinspektionens regelbundna tillsyn.
- Andelen elever från de nationella minoriteterna som deltar i modersmålsundervisning är låg. De olika nationella minoritetsgrupperna skiljer sig åt vad gäller vilka som läser modersmål och förutsättningar.
- Barns attityd till sitt modersmål påverkas av vilken roll språket tilldelas i samhället och i skolan.
- Modersmålsundervisningen överlag lever ofta ett eget liv och har sällan någon samverkan med övrig undervisning.
- Skolan ser ofta utvecklingen av ett välfungerande modersmål som föräldrarnas eller modersmålslärares ansvar. Satsningar på de nationella minoritetsspråken har enligt utredningar ofta skett utifrån minoritetsgruppernas egna initiativ.
- Skolinspektionen anser att skolor behöver utveckla en samverkan mellan modersmålslärare och övriga lärare för att ge modersmålet ett samband med övrig undervisning och bli en likvärdig del av elevens totala undervisning.
- Föräldrar och skolpersonal behöver informeras om vad modersmålsundervisningen är bra för. Elever som har deltagit i modersmålsundervisning har högre betyg och behärskar svenska bättre än elever som inte deltagit.
- Kompetensutveckling för pedagoger om tvåspråkiga barns språk- och kunskapsutveckling är en framgångsfaktor.

Under 2011 genomför Skolinspektionen även en riktad tillsyn av särskild rätt till plats i förskolan för finska, tornedalska och samiska barn. Bland annat ställs frågan om kommunen har inventerat behovet av förskoleplatser för minoritetsgrupperna och huruvida kommunen erbjuder förskoleplats på språken utifrån detta behov.

80. Se www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn--granskning/Kvalitetsgranskning/Skolinspektionen-granskar-kvaliteten/Minoritetssprak/.

81. Skolinspektionen. (2011). *Litteraturöversikt för modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken*. (Dnr 40-2010:5753). Stockholm: Skolinspektionen. Från <http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/min/kvalgr-min-littoversikt.pdf>.

Vidare granskar Skolinspektionen sameskolan i en riktad tillsyn 2011–2012. Fokus för denna granskning är om sameskolan och den integrerade samiska undervisningen uppfyller författningarnas krav avseende måluppfyllelse och resultat, pedagogisk ledning och utveckling av verksamheten, lärandemiljön och enskilda elevers rätt.

Relevanta rapporter – ett urval

- *Lärares behörighet och användning efter utbildning*. Skolinspektionens kvalitetsgranskning. Rapport 2009:2. Rapporten tar bl. a. upp frågor om lärarens utbildning och kompetens och påverkan på elevens lärande och studieresultat samt lärares arbetsförhållanden.
- *Litteraturöversikt för modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken*. Skolinspektionen. Dnr 40-2010:5753, daterad 2011-05-17.

Skolverket

Sedan Skolverket 2004 fick i uppdrag av regeringen att kartlägga utbildningssituationen för de nationella minoriteterna har myndigheten arbetat med en rad regeringsuppdrag som inriktat sig på insatser för de nationella minoriteterna inom utbildningsområdet. Skolverket har även ett kontinuerligt samarbete med Sameskolstyrelsen kring utveckling av styrdokument för sameskolan.⁸²

Vidare har Skolverket i uppdrag att driva Tema modersmål, en webbplats som strävar efter att vara en mötesplats för modersmål i förskola och skola.⁸³ Kontrakterade redaktörer för respektive nationellt minoritetsspråk håller sidor om språken levande, publicerar lärresurser och stödjer på andra sätt yrkesverksamma lärare. För arbetet med webbplatsen och viss läromedelsutveckling anvisade regeringen två miljoner kronor i budgeten 2010 respektive 2011.

Skolverket har även gjort en kortfattad skrift om nationella minoriteter och deras rättigheter i förskola och skola. Målgrupp för skriften är förskolans och skolans huvudmän.⁸⁴

Lärarlegitimationen och modersmålslärarna

Den 1 juli 2011 infördes ett system för legitimation för förskollärare och lärare som undervisar i den svenska skolan och gymnasieskolan. Från den 1 juli 2012

82. Se Länsstyrelsen i Stockholms län & Sametinget. (2011). *Nationella minoriteter: Rapport om tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2010*.

83. <http://modersmal.skolverket.se/index.php/nationella-minoriteter>.

84. Skolverket. (2011). *Nationella minoriteter i förskola och skola*. (2. rev. uppl.). Stockholm: Skolverket. Hämtad 2011-09-01, från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1729>.

kommer det att tillämpas fullt ut.⁸⁵ Skolverket är den myndighet som fattar beslut om förskolläraryrke- och lärarlegitimation.⁸⁶

Det nya systemet innebär att endast den som har legitimation som lärare eller förskollärare och är behörig för viss undervisning ska få bedriva undervisningen. I detta ingår även t.ex. att sätta betyg. Regeringen har gjort undantag från legitimationskravet bl.a. för lärare i ämnet modersmål. Förskolläraryrke- och lärarlegitimationen är för dessa inte ett krav för att vara ansvarig för utbildningen, sätta betyg och att anställas utan tidsbegränsning. Argumentationen för att dessa lärare ändå är kompetenta för uppgiften anges i propositionen om lärarlegitimation vara att⁸⁷

Har en person bedömts vara så kompetent och lämplig för uppgiften att han eller hon har anställts utan tidsbegränsning bör med det fullt ut följa ett individuellt yrkesansvar. (s. 27)

Skälet som anges för undantaget är den låga andel modersmållärare som har en lärarexamen, vilket regeringen anser för närvarande gör det omöjligt att också för dessa lärarkategorier ställa krav på utbildning och legitimation för att få besluta om betyg. Rektor ansvarar för att lärare som saknar legitimation får det stöd som behövs när de ska sätta betyg.⁸⁸

Modersmållärare som ändå vill ha en lärarlegitimation ska uppfylla något av följande krav:⁸⁹

1. ha en ämneslärarexamen enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100) med inriktning mot arbete i grundskolans åk 7–9 eller med inriktning mot arbete i gymnasieskolan om examen omfattar modersmålet som ämne
2. ha en äldre examen än som avses i 1 och som är avsedd för undervisning i modersmålet eller
3. ha en utbildning som ger behörighet att bedriva utbildning enligt behörighetsförordningen, om han eller hon kompletterat sin behörighet med minst 30 högskolepoäng eller motsvarande omfattning i modersmålet.

Utöver examensbevis krävs ett tjänstgöringsintyg som visar att sökande har arbetat som lärare i minst ett år på heltid eller motsvarande efter sin examen.

Hur många lärare som har tillräcklig utbildning för att uppfylla något av de tre kraven för lärarlegitimation är i dag oklart bl.a. på grund av brister i statistiken. Antalet får dock förmodas vara litet med tanke på de uppgifter som finns om modersmållärarnas utbildning och kompetens i olika utredningar och från olika samråd. Innan den nuvarande lärarutbildningsstrukturen genom-

85. Prop. 2010/11:20. *Legitimation för lärare och förskollärare*. Stockholm: Regeringskansliet.

86. SFS 2011:326. *Förordning om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare och utnämning till lektor*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

87. Prop. 2010/11:20. *Legitimation för lärare och förskollärare*.

88. Ibid. S. 27 och s. 48.

89. SFS 2011:326. *Förordning om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare och utnämning till lektor*.

fördes fanns en inriktning på modersmål som omfattade 210 högskolepoäng och innan dess en särskild modersmålslärarytbildning (punkt 2 ovan). Mot bakgrund av dessa gjorde Lärarytbildningsutredningen följande reflexion:⁹⁰

Med tanke på att ingen utbildning av modersmålslärare anordnats sedan 1991, dvs. långt innan den nuvarande lärarytbildningen infördes, kan knappast förekomsten av en särskild inriktning sägas garantera att lärare utbildas. (s. 345)

I sammanhanget kan det vara värdefullt att reflektera över lärarytlegitimationens koppling till kvalitet i undervisningen och det åtagande som regeringen gjort genom ramkonventionen, att främja lika möjligheter till utbildning för elever som tillhör de nationella minoriteterna.

Statistik

Skolverket följer upp och utvärderar verksamheten i skolan med syftet att förbättra kvaliteten och resultaten i verksamheterna. I samverkan med SCB samlar Skolverket årligen in uppgifter från huvudmän om antalet barn med andra modersmål än svenska som är berättigade till, och som erbjuds, modersmål i förskola och modersmålsundervisning i skolan. De nationella minoritetsspråken ingår i denna redovisning.

Rapportering

Skolverket har de senaste tio åren genomfört otaliga utredningar och skrivit rapporter som handlar om de nationella minoriteterna utifrån olika frågeställningar och områden. Ofta har det gjorts i samråd med företrädare för minoriteterna. Myndigheten har lämnat rekommendationer och förslag om förbättringar av rådande situation. Följande är några av de slutsatser Skolverket har dragit i sitt arbete:

- Det råder en diskrepans mellan den lagstiftning som berättigar elever till modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken och de möjligheter som eleverna i realiteten får tillgång till. (2001)
- De nationella minoriteternas rättigheter tas sällan upp specifikt i skolplaner och andra policydokument, utan behandlas på samma sätt som övriga minoritetsspråk. (2005)
- Många modersmålslärare är inte del av lärarytlagen och deltar inte i pedagogiska samtal på skolan. Modersmålslärare uppger att de saknar ett samarbete med andra lärare.
- Det är stor brist på utbildade modersmålslärare i de nationella minoritetsspråken. Särskilt stor är bristen i romani chib (där det finns flera varieteter).
- Lärare efterlyser metodik vid undervisning av tvåspråkiga elever.

90. SOU 2008:109. *En hållbar lärarytutbildning*.

- Decentraliseringen av ansvaret för skolan medförde minskade resurser till kommunerna för modersmålsundervisningen. I början av 1990-talet fanns ca 300 tvåspråkiga klasser; 1997 fanns ca 75 kvar. (2005)
- Attityder bland huvudmän och rektorer kring undervisning i modersmål kan visa sig i fördelningen av resurser till modersmålsundervisningen. Huvudmännen verkar ha liten förståelse för varför de ska informera om rätten till modersmålsundervisning. (2001)
- Undervisningen i modersmål i allmänhet, även i de nationella minoritetsspråken, är till stor del marginaliserad, fysiskt och organisatoriskt. (Slutsats från flera utredningar på 2000-talet.)

Relevanta rapporter – ett urval

- *Redovisning av uppdrag om stöd för utveckling och produktion av böcker och andra läromedel för de nationella minoriteterna*. Dnr 82-2009:437. Sammanlagt har regeringen anvisat 10 miljoner kronor till uppdraget. Företrädare för de nationella minoriteterna välkomnade satsningen och menade att behoven var stora samt önskade därför fortsatt statligt stöd till läromedelsutveckling. Medlen fördelades mellan de fem nationella minoritetsspråken enligt vissa parametrar. Redovisningen beskriver satsningarna som gjorts i de olika språken.
- *I enlighet med skolans värdegrund?* Rapport 2006:285. Denna granskning av hur bl.a. etnisk tillhörighet, kön och funktionshinder framställs i 24 läroböcker fann att av de nationella minoriteterna nämndes varken romer, sverigefinnar eller tornedalingar i läroböckerna. Samerna omnämndes kortfattat och därmed onyanserat.
- *De nationella minoriteternas utbildningssituation*, Skolverket 2005:272. Här framgår bland annat att undervisningssituationen för elever med nationella minoritetsspråk varierar kraftigt över landet och att det råder stor brist på läromedel.
- *Romer och den svenska skolan*. Skolverket 1999, dnr 98:2652. Denna redovisning följdes upp av rapporten *Romer i skolan en fördjupad studie* 2007. Skolverkets kartläggning 2007 och uppföljningen av arbetet med de minoritetspolitiska målen 2010 visar att det finns klara samband mellan hur väl romska elever lyckas fullfölja sina studier och tillgången till kompetent romsk personal som undervisar i modersmålet. Det råder stor brist på sådan utbildad personal. Skolmyndigheternas insatser inom utbildningsområdet har därför inriktats på att stimulera romska ungdomar och vuxna att våga satsa på utbildningar som på sikt leder till arbete som förskollärare, lärare eller fritidspedagog. Det har under 2000-talet skett en ökning av antalet romska ungdomar som går vidare till gymnasieskolan. Hur väl dessa studier lyckas beror på vilket stöd ungdomarna får från vuxensamhället. Förebilder är viktiga. Ju fler romska ungdomar som fullföljer sina studier desto större blir motivationen för dem som kommer efter. Det kommer även fortsättningsvis att finnas behov av skolassistent-

ter, elevassistenter och brobyggare med romsk språkbakgrund men det är viktigt att dessa kompletteras med utbildade lärare.

- *Romer – kompetensutveckling och material*. PM från Skolverket. 2002 (dnr 2000:3819). Här understryker Skolverket att det finns ett klart samband mellan hur väl unga romer lyckas fullfölja studierna och tillgången på kompetent romsk personal i skolan.
- Skolverkets kartläggning 2000 av undervisningen i och på de nationella minoritetsspråken. I rapporten efterlyser företrädare för de nationella minoritetsspråken satsningar på läromedel och insatser för kompetensutveckling för lärare. Dnr 2000:3438.

Annat relaterat till policyarbetet

En hållbar lärarutbildning – Lärarutbildningsutredningens arbete

Lärarutbildningsutredningen⁹¹, som föregick den nya lärarutbildningen, fick ett tilläggsdirektiv som gällde lärarförsörjningen inom de nationella minoriteterna.⁹² Uppdraget var att utreda hur ”examensbeskrivningen i modersmål bör utformas inom lärarutbildningens ram för att täcka behovet av lärare i minoritetsspråk i grundskolan och i gymnasieskolan”. Dessutom skulle utredningen lägga förslag på hur utbildningen kunde göras attraktiv så att lärarbehovet täcktes. Högskoleverket kan konstatera att dessa två frågor är lika aktuella i dag som de var 2008.

Utredningen lämnade bl.a. följande förslag till regeringen:

- Att alla lärarstudenter orienteras om de nationella minoriteternas språk och rättigheter. Detta skulle kunna förmedlas inom ramen för den utbildningsvetenskapliga kärnan, t.ex. i momentet utbildningens organisation och villkor, demokratins grunder.
- Att särskilda preparandutbildningar övervägs, för att i någon mån kompensera för brister i skolundervisningen och underlätta införandet av lärarutbildning i och eventuellt på de fem språken.
- Att några lärosäten får öronmärkta resurser för att ha ett särskilt ansvar för minoritetsspråken och att lärarutbildning i språket blir en naturlig del av detta ansvar.
- Att tvåspråksdidaktik bör finnas med som ett självklart inslag i lärarutbildning inriktad på minoritetsspråk.
- Att det skapas ett ämnesdidaktiskt centrum vilket ges ett övergripande ansvar för frågor som rör modersmål och andraspråksdidaktik.
- Att kunskaper i minoritetsspråk ses som meriterande vid tillsättning av lärartjänster, i synnerhet i regioner med många talande i språket i fråga.

91. Ibid.

92. Dir. 2008:61. *Tilläggsdirektiv till utredningen om en ny lärarutbildning (U 2007:10)*. Kommittédirektiv. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Tvåspråkighet – en tillgång i elevernas lärande

Senare års forskning betonar vikten av att barn tillhörande minoritetsgrupper ges möjlighet att utveckla både sitt modersmål och majoritetsspråket till en hög nivå. När kvalificerat stöd ges i ett tidigt skede i språkinlärningsprocessen kan barnen utveckla en hög kompetens i båda språken. Detta är av betydelse då en välutvecklad tvåspråkighet har visat sig vara gynnsam för den senare kunskapsutvecklingen i skolan. Under förutsättning att kontinuerligt stöd ges åt båda språken uppvisar barnen heller inga brister i sin språkutveckling. Som erfarenheterna från den tvåspråkiga förskole- och skolundervisningen bland sorberna visar är det snarare tvärtom. Barnen uppvisar ofta bättre studieresultat i sorbiska, tyska och även i matematik (läs mer i kapitel 7).

Svensk forskning visar att elever som har deltagit i modersmålsundervisning uppnår ett högre och jämförelsevis högsta genomsnittliga meritvärde i skolan. I en rapport från Skolverket konstateras att ”denna grupp elevers genomsnittliga meritvärde (220 p) skiljer sig mest i förhållande till elever som har deltagit i undervisningen i svenska som andraspråk (181 p) men även i förhållande till gruppen elever med svensk bakgrund (208 p).”⁹³ Skolverket menar att det i det närmaste handlar om en frontalkrock mellan modersmålsundervisningens marginaliserade position i den svenska grundskolan och de möjliga, positiva effekterna för kunskapsutvecklingen bland elever som deltar i denna undervisning.⁹⁴ Överlag har det visat sig att barn som deltar i modersmålsundervisning trivs bättre och upplever större trygghet i skolarbetet. De känner i regel större acceptans gentemot sin dubbla etniska bakgrund och klarar skolarbetet bättre än elever med liknande bakgrund som inte deltar i modersmålsundervisningen. Barnen får också mer riktad information och därmed även mer vägledning in i det svenska samhället.⁹⁵

Intressanta forskningsresultat kommer också från USA och tyder på en koppling mellan tvåspråkig undervisning och höga studieresultat hos barn med annat modersmål än majoritetsbefolkningen.⁹⁶ Undersökningen baseras på den största datainsamlingen om undervisning av barn från språkliga minoriteter i USA hittills. Mellan 1982 och 1996 genomfördes en insamling av data om nästan 50 000 elever i tio skoldistrikt. Materialet gäller elever som vid skolstarten saknade kunskaper i engelska. Elevernas kunskapsinhämtning följdes över tid och relaterades till en normalkurva som visar den genomsnittliga kunskapsnivån i varje årskurs hos elever med engelska som modersmål. Analysen visar att alla minoritetsspråksbarn till en början uppvisar sämre ämneskun-

93. Skolverket. (2008). *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet*. (Rapport 321). Stockholm: Skolverket. S. 19. Hämtad 2011-09-12, från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2116>.

94. Ibid. S. 21.

95. Se Hyltenstam, K. (red.) (2009). *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

96 Studien genomfördes av Thomas, W. & Collier, V. (1997) och refereras i Hyltenstam, K. (2003). Modersmålsbaserade utbildningssystem, kunskapskapital och ekonomisk tillväxt. I Horst, C. (Red.), *Interkulturell pedagogik. Flere sprog – problem eller ressource?* (S. 35–52). København: Kroghs forlag. S. 8–10.

skaper än majoritetsbarnen, oavsett vilken form av modersmålsundervisning de får. Detta ändras när stoffet för kunskapsinhämtning blir mer komplext i årskurs 3 eller årskurs 4. I det skedet fortsätter de barn som har möjlighet att använda sitt modersmål i undervisningen att öka sina kunskaper i samma takt som tidigare. I årskurs 6 passerar dessa barn till och med elever som har engelska som modersmål när det gäller inhämtningen av ämneskunskaper.

Delegationen för romska frågor

Delegationen för romska frågor arbetade 2007–2010⁹⁷ och har bidragit med kunskap för beslutsfattare, spridit kunskaper till allmänheten om romerna och erbjudit en påverkanspunkt för romer att föra ut sina åsikter och erfarenheter. I sitt betänkande skriver delegationen att romernas utbildningssituation är ett av de viktigaste områdena för att förbättra gruppens livsvillkor i samhället.⁹⁸

Utbildning är den primära drivkraften bort från en ekonomiskt och socialt marginaliserad position för både vuxna och barn. (s. 25)

Delegationen föreslår i sitt betänkande bl.a. följande:

- Skolinspektionen får i uppdrag att inom ramen för sin kvalitetsgranskning särskilt granska modersmålsundervisning i förskola/förskoleklass, grundskola samt studiehandledning för elever med romskt språk och kulturbakgrund.
- Skolverket får i uppdrag att i samråd med romska företrädare göra en beskrivning och analys av situationen för romska barn i förskola/förskoleklass.
- Ett statsbidrag inrättas för att kommunerna i samråd och samarbete med den romska minoriteten i kommunen ska kunna genomföra olika åtgärder och insatser inom förskola/förskoleklass samt grundskolan i syfte att förbättra den romska minoritetens utbildningssituation.
- Ett statsbidrag inrättas för kompetenshöjande utbildningsinsatser för kommunalt anställd personal med romsk språk- och kulturbakgrund [t.ex. brobyggare].
- Ett statsbidrag inrättas till utbildningsanordnare inom studieförbund, folkhögskolor samt kommunala vuxenutbildningar för utbildningar anpassade för elever med romsk språk- och kulturbakgrund.
- Möjligheterna till avskrivning av studiemedelsskulder för grundvux-studier för personer med romsk språk- och kulturbakgrund utreds i särskild ordning. Uppdraget föreslås även omfatta att utreda vilka möjligheter som finns till full bidragsfinansiering av grundvux-studier för personer med romsk språk- och kulturbakgrund.

97. Dir. 2006:101. *Delegationen för romska frågor*. Kommittédirektiv. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.

98. SOU 2010:55. Delegationen för romska frågor. *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige: betänkande*. Stockholm: Fritzes.

- Ett särskilt statsbidrag inrättas för produktion av läromedel i romani chib för alla nivåer inom skolväsendet.

Regeringen har lagt ut vissa uppdrag på myndigheter, t.ex. Länsstyrelsen för Stockholms län, Skolinspektionen och Ungdomsstyrelsen som ett resultat av delegationens förslag. Vidare har sammanlagt 46 miljoner kronor avsatts till en särskild satsning för att bryta romers utanförskap som inleds 2012 och ska pågå i fyra år.

Konstitutionsutskottets utredning inför riksdagsbeslut 2004/05

Konstitutionsutskottet (KU) beslutade 2002 att göra en uppföljning av 1999 års riksdagsbeslut om nationella minoriteter och minoritetsspråk, dvs. det beslut som var ett viktigt steg i Sveriges ratificering av Europarådets två minoritetskonventioner.⁹⁹ Huvudfrågan för KU:s uppföljning var om, och i så fall på vilka sätt, de nationella minoriteternas möjligheter till inflytande hade stärkts samt om minoritetsspråken hade getts sådant stöd så att de hålls levande. Syftet med uppföljningen var att öka utskottets kunskap om minoritetspolitikens resultat i förhållande till beslutet som fattades 1999 och på så sätt ge ett fördjupat underlag inför behandlingen av bl.a. motioner om minoritetsfrågor. Ytterligare ett syfte var att ge utskottet fördjupad information inför ett framtida eventuellt beslut om finskans ställning i Stockholms- och Mälardalsregionen.

Utskottet gav forskare och riksdagens utredningstjänst i uppdrag att genomföra tre studier för att belysa frågeställningarna. Uppdragen resulterade i dessa rapporter:

- *Nationella minoriteter och minoritetsspråk* av Kenneth Hyltenstam och Tommaso M. Milani vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet. Den är en uppföljning av Sveriges efterlevnad av Europarådets minoritetskonventioner på nationell nivå ur ett minoritetsperspektiv.
- *Ett uthålligt språk – genomförandet av lagarna om användning av minoritetsspråk i förvaltningsområdena i Norrbottens län åren 2000–2004* av Lars Elenius vid Luleå tekniska universitet.
- *Stödet till nationella minoriteter och landsdels- eller minoritetsspråk i fem länder* av Christer Åström och Roger Karlsson, riksdagens utredningstjänst.

Sametinget (det folkvalda samiska parlamentet)

I likhet med det norska Sametinget har också Sametinget i Sverige beslutat om insatser i syfte att stimulera utbildning i samiska språk. Jämfört med de betydande satsningar som görs från det norska Sametingets sida, med anslag på ca 98 miljoner norska kronor inom områdena samisk utbildningsverksamhet och samiska språk, måste de satsningar som görs i Sverige betecknas som

99. Konstitutionsutskottet. *Nationella minoriteter och minoritetsspråk*. (Rapporter från riksdagen, 1643-0942; 2004/2005:RFR3). Stockholm: Sveriges riksdag.

blygsamma. I oktober 2010 beslutade Sametinget på förslag från dess språkkommitté¹⁰⁰ bl.a. följande:

- Sametinget ska använda statsbidrag för att aktivt rekrytera samer till högre utbildning i samiska genom att lämna bidrag med 40 000 kronor per termin heltidsstudier i högst två terminer, 60 hp, till enskilda samer som deltar i universitets- och högskolekurser på A- till D-nivå.
- Sametingets bidrag för studier i samiska budgeteras fr.o.m. 2011 till en miljon kronor.
- Sametinget verkar för att medel ur 2010 års minoritetsanslag får användas för att låta utarbeta läromedel för vuxnas revitalisering i samiska, fördela tillgängliga medel till projektansökningar och för att köpa in läromedel m.m.
- Sametinget verkar för att medel upp till 500 000 kronor ur 2010 års minoritetsanslag fördelas engångsvis till sametingspartierna för förtroendevaldas, ledamöternas och ersättarnas utbildning i samiska.

Det är oklart hur de beviljade stipendiemedlen i den första punkten har använts och om de har kommit studenter till godo.

100. Sametinget. (2010). § 60 *Samiskt språkarbete, förslag från Språkkommittén – forts.* Sammanträdesprotokoll 2010:3. 2010-10-26 – 28. Östersund: Sametinget. Hämtat 2011-10-18, från http://www.sametinget.se/16941?file_id=1.

6. Universitetsutbildning och folkbildning

Universitet och högskolor

År 2007 fattade regeringen beslut om att tilldela fem lärosäten nationellt ansvar för de nationella minoritetsspråken. Samtidigt fördelades även nationellt ansvar för några ytterligare små språk.

Beslutet hade föregåtts av en skrivelse till Utbildningsdepartementet från Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) med ett förslag om hur åtagandena för småspråk skulle fördelas. En tillfällig arbetsgrupp bestående av språkexperter från lärosätena hade utrett frågan och lärosätena kommit överens om en ansvarsfördelning. Det särskilda åtagandet som lärosätena erbjöd sig att göra innebar att lärosätet skulle upprätthålla kompetens inom ämnet, i form av undervisning eller forskning. Detta skedde utan samråd med minoritetsgrupperna.

Linköpings universitet och Lunds universitet fick särskilda medel för att utveckla och bygga upp utbildning inom jiddisch respektive romani chib. Sammanlagt handlade det om tre miljoner kronor per lärosäte, avsatt i statsbudgeten 2007 och 2008.¹⁰¹ Övriga språk och lärosäten erhöll inte någon budgetförstärkning för det särskilda åtagandet.

Nationellt ansvar och särskilt uppdrag

Regeringen fördelade 2007 det nationella ansvaret för respektive nationellt minoritetsspråk enligt följande:

- Linköpings universitet: romani chib
- Lunds universitet: jiddisch
- Stockholms universitet och Uppsala universitet: finska
- Umeå universitet: meänkieli och samiska.

Vidare tilldelades Luleå tekniska universitet ett särskilt uppdrag att erbjuda lärarutbildning med inriktning mot finska, meänkieli och samiska.

Denna fördelning innebar vissa förändringar jämfört med tidigare. Umeå universitet hade från 2001 haft ett nationellt ansvar även för finska.

Utbildning i finska

Det nationella ansvaret för finska är för närvarande delat mellan Stockholms universitet och Uppsala universitet. Utbildning i finska erbjuds framför allt

101. Se Regeringsbeslut 2006-12-21. *Regleringsbrev för budgetåret 2007 avseende universitet och högskolor m.m.: bilaga 37: särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m., 25:70 ap.28 uppbyggnad av vissa språk.* (U2006/9555/UH). Hämtad 2011-09-14, från <http://www.esv.se/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=9603>. Se också Regeringsbeslut 2007-12-19. *Regleringsbrev för budgetåret 2008 avseende universitet och högskolor m.m.: bilaga 36: särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m., 25:70 ap.28 uppbyggnad av vissa språk.* (U2007/7921/SAM (delvis); U2002/3529/UH, m.fl.). Hämtad 2011-09-14, från <http://www.esv.se/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=10547>.

även vid Mälardalens högskola och i mindre omfattning vid Högskolan Dalarna. Vid inget av lärosätena är finska ett starkt ämne med hög tillströmning av studenter.

I Mälardalen finns flera förvaltningsområden för finska och Mälardalens högskola har t.ex. genomfört uppdragsutbildning i finska för vårdpersonal med Södertälje kommun som beställare. På lärarutbildningen vid Mälardalens högskola har det under 2003–2010 funnits sju registrerade studenter som läst finska. Av dessa slutförde fyra utbildningen och blev behöriga lärare i finska för undervisning i årskurs 7–9 och gymnasieskolan.

Stockholms universitet erbjuder utbildning på grundnivå och avancerad nivå och genomför forskarutbildning. Lärosätet ser en utveckling där antalet studenter som läser kurser på finska minskar, medan antalet som läser finska som främmande språk (modernt språk) ökar. År 2010 läste ca 100 studenter finska, sammanlagt ca 40 helårsstudenter. Enstaka studenter som läser finska vid universitetet kombinerar det med någon form av pedagogisk utbildning.¹⁰²

Umeå universitet hade mellan 2001 och 2006 ett nationellt ansvar för finska. För närvarande erbjuds endast kurser på grundnivå samt på campus. De vänder sig till både studenter som talar finska och de som är nybörjare. Hösten 2010 läste ca 120 studenter finska på universitetet (uppgift saknas om helårsstudenter).¹⁰³

Uppsala universitet har satsat på att utveckla distansutbildning i finska men erbjuder även utbildning på campus. Universitetet erbjuder utbildning på kandidat- och magisternivå samt forskarutbildning. Hösten 2010 läste ca 100 studenter finska, sammanlagt knappt 30 helårsstudenter.¹⁰⁴

År 2002 fick Mälardalens högskola ett regeringsuppdrag att bygga upp ett språk- och kulturcenter för utbildning, bildning och forskning med syfte att stödja den sverigefinska minoriteten och det finska språket. Centret samfinansierades med statliga och kommunala medel, sammanlagt fem miljoner kronor. På senare tid har finansieringen succesivt minskat och har nu upphört. Centret ingår numera i akademien för utbildning, kultur och kommunikation vid högskolan.

Utbildning i jiddisch

Det nationella ansvaret för jiddisch ligger på Lunds universitet. Universitetet är det enda lärosäte i landet som erbjuder utbildning i jiddisch. Inför hösten 2011 rekryterade man en lektor från en amerikansk universitetsmiljö, som kompletterar timlärare och bl.a. ska bygga upp forskningen i ämnet. Kurserna som erbjuds är såväl i språket som i jiddischkulturen. För 2011 planeras två fördjupningskurser och en nybörjarkurs. Internationella samarbeten håller på

102. Uppgifter insamlade vid besök på lärosätet våren 2011.

103. Ibid.

104. Ibid.

att byggas upp. Fram till höstterminen 2010 hade 106 studenter slutfört studier i jiddisch, av ca 170 registrerade.¹⁰⁵

Utbildning i meänkieli

Det nationella ansvaret för meänkieli ligger på Umeå universitet. Även Stockholms universitet och Luleå tekniska universitet har genomfört kortare kurser i meänkieli. Även vid Umeå universitet har kursutbudet framför allt utgjorts av korta kursen, om 7,5 högskolepoäng. Hösten 2010 erbjöds inga kurser eftersom lärare i språket saknades, men för hösten 2011 planeras en nätburen distanskurs för nybörjare. År 2009 läste 38 studenter meänkieli och 2010 14 studenter, sammanlagt 1–2 helårsstudenter. Institutionsledningen menar att det inte är möjligt att bedriva utbildning i meänkieli utan att samtidigt även ha utbildning i finska. Genom anknytning till finskan kan en vetenskaplig miljö byggas upp.¹⁰⁶

Utbildning i romani chib

Det nationella ansvaret för romani chib ligger på Linköpings universitet. Utbildning i romani chib och romsk kultur erbjuds även vid Södertörns högskola och Malmö högskola har haft viss verksamhet. Forskning om romer pågår även t.ex. vid Högskolan Väst och Uppsala universitet (Hugo Valentincentrum) samt om romani chib vid Lunds universitet.

De flesta kurser som erbjuds är i romsk kultur, historia och nutida situation även om Linköpings universitet har gett kurser i romani chib. Universitetet har ingen egen kompetens inom romani utan engagerar externa lärare, varav två talar (varieteter av) romani chib. Det finns kontakter med Agnesbergs folkhögskola, den första romska folkhögskolan i Norden. Under 2010 var några få studenter anmälda till en kurs. Under 2011 har universitetet inte erbjudit kurser i romani chib eller romsk historia, men en kurs planeras att genomföras i Malmö–Lund-regionen. Denna kurs hade, när den tidigare erbjöds, 19 registrerade studenter, varav tio fullföljde utbildningen.¹⁰⁷

Vid Södertörns högskola erbjuds flera kurser i romsk historia, nutid och det finns ett upparbetat samarbete med romer i forskningen. På flera av lärarutbildningens kurser ingår en obligatorisk kurs om de nationella minoriteterna och studenter kan som fristående kurs läsa 7,5 högskolepoäng om de nationella minoriteterna i ett skolperspektiv.

Utbildning i samiska

Det nationella ansvaret för samiska ligger på Umeå universitet. Utbildning i samiska erbjuds även vid Uppsala universitet och har tidigare erbjudits i mindre omfattning vid Luleå tekniska universitet (se under rubriken Lärarut-

105. Ibid.

106. Ibid.

107. Ibid.

bildning). Inget samarbete uppges ske mellan Umeå universitet och Uppsala universitet.

Uppsala universitet erbjuder fem kurser i samiska och samisk kultur, under förutsättning att de har tillräckligt många studenter till kurserna. Nordsamiska är den varietet som undervisas i, förutom samisk kultur och samhälle. Utveckling av nätbaserad undervisning pågår. Våren 2011 var 15 studenter registrerade på kurser, sammanlagt 3,5 helårsstudenter.

Umeå universitets kurser är i varieteterna sydsamiska, lulesamiska och nordsamiska och erbjuds på både grundnivå och avancerad nivå (en kurs per år). Samernas utbildningscentrum i Jokkmokk genomför kurser som ger behörighet att läsa universitetets kurser i lulesamiska; i de övriga två varieteterna ger universitetet egna språkfärdighetskurser utanför huvudområdet.

De flesta av Umeå universitets kurser omfattar 30 högskolepoäng på grundnivå. Alla kurser är distanskurser: de flesta ges med fysiska träffar som genomförs på olika orter där varieteterna talas, som Kiruna (nordsamiska), Jokkmokk (lulesamiska) och Östersund (sydsamiska). För sydsamiska har ett samarbete påbörjats med *Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)* i Trondheim. Universitetet ger även nätburna kurser utan träffar, t.ex. i historia, kultur, religion och samhällsfrågor. Mellan 2007 och 2010 sökte drygt 900 personer kurser i samiska och omfattningen var knappt 200 helårsstudenter.

Vid Umeå universitet ligger Centrum för samisk forskning, Cesam.¹⁰⁸ Centret och ämnesinstitutionen vid universitetet har inte någon gemensam språkutbildning eller språkforskning. Varje år anvisar regeringen (Utbildningsdepartementet) medel till Cesams verksamhet; för 2011 var det 450 000 kronor.¹⁰⁹

Läroarutbildning med inriktning mot de nationella minoritetsspråken

Sedan 2006 har Luleå tekniska universitet (LTU) haft ett särskilt uppdrag att erbjuda läroarutbildning med inriktning mot finska, meänkieli och samiska. Innan universitetet fick uppdraget erbjöds kurser i finska, meänkieli och samiska som kunde ingå i läroarutbildningen.

Tillströmningen av studenter har varit låg och på senare år har inga studenter läst meänkieli och samiska. Universitetet erbjuder kurser i finska för såväl finstalande som nybörjare i språket och fortbildning av modersmålsläroare har genomförts. Någon läroarutbildning i de tre språken har inte genomförts p.g.a. alltför få sökande och otillräcklig läroar kompetens. Enstaka sökande till meänkieli eller samiska har hänvisats till Umeå universitet. För finska finns en kurs som kan ingå i läroarexamen (i den gamla läroarutbildningen), men få studenter har utnyttjat den möjligheten.

I regleringsbrevet för 2010 gav regeringen LTU i uppdrag att redovisa vilka insatser som genomförts för att öka antalet studenter i finska, meänkieli och

108. För mer information se www.cesam.umu.se.

109. Avsnittet bygger på uppgifter insamlade vid besök på Umeå universitet våren 2011.

samiska för lärarutbildningen. LTU skrev i sin årsredovisning att inga insatser gjorts 2010.

Vid Södertörns högskola har en lärarutbildning genomförts i form av uppdragsutbildning som beställts av Stockholms stad. År 2010 hade tre obehöriga romska lärare läst in en lärarutbildning, och kunde fortsätta sitt arbete i roma kulturklass som behöriga lärare. Högskolan uppmärksammade de nyexaminerade lärarna i ett pressmeddelande – personerna skrev historia genom att vara de första romska lärarna med lärarexamen i Sverige.¹¹⁰

Inget lärosäte har hittills genomfört lärarutbildning för undervisning i och på jiddisch. Enligt Lunds universitet skulle en lärarutbildning i jiddisch vid ett svenskt lärosäte vara unik i Europa och väcka intresse utanför landets gränser.

När lärosätena 2010–2011 ansökte om examenstillstånd för de fyra nya lärarexamina var det endast Umeå universitet som ansökte om tillstånd för ämnet modersmål samiska. Högskoleverket avlog ansökan p.g.a. att universitetet saknade egna lärarresurser i ämnet och att underlaget för att bedöma progression och forskningsanknytning i utbildningen var alltför bristfälligt.

Folkhögskolornas roll och verksamhet för de nationella minoriteterna

Folkbildningen bidrar till de nationella minoriteternas möjligheter att bevara sitt språk och sina kulturella särdrag. Den spelar även en viktig roll för att höja kunskapsnivån för dem ur minoriteterna som behöver komplettera sina grundskole- eller gymnasiestudier samt för att t.ex. utveckla handlingskompetens på demokratiområdet. Utbildningen kan handla om kortare eller längre kurser på folkhögskola eller studiecirkelar som anordnas genom studieförbunden.

Folkbildningen får statsbidrag för verksamheten som uppfyller följande syften:¹¹¹

- 2 § Statens stöd till folkbildningen skall ha till syfte att
 1. stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin,
 2. bidra till att göra det möjligt för människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen,
 3. bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället, och
 4. bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

Det finns upparbetade samarbeten mellan några av folkhögskolorna och minoriteternas riksorganisationer, t.ex. sverigefinnarna och Axevalla högskola och Sverigefinska folkhögskolan; samt romerna och Agnesbergs folkhögskola och Sundbybergs folkhögskola. Tornedalens folkhögskola erbjuder meänkieli och samerna har en livaktig kursverksamhet genom Samernas utbildnings-

110. Se <http://modersmal.skolverket.se/romani/index.php/nyheter-och-information/247-romska-larare-skriver-historia> samt uppgifter vid besök i juli 2011.

111. SFS 1991:977. *Förordning om statsbidrag till folkbildningen*. Stockholm: Allmänna förlaget. § 2.

centrum. Även yrkesutbildning på uppdrag av kommuner har genomförts vid folkhögskolor, t.ex. till behandlingsassistent, lärarassistent och barn- och ungdomsledare. En del av folkhögskolornas utbildningar erbjuds som distansutbildning. Bland studieförbund är kontakterna inte lika systematiska, men flera studieförbund har rapporterat att de har arrangerat utbildningar på initiativ av lokala föreningar för minoriteterna.

Folkbildningsrådet fick 2000 i uppdrag av regeringen att kartlägga i vilken utsträckning de nationella minoritetsgrupperna deltar i folkbildningsverksamhet och vilka ytterligare insatser som folkbildningen anser kan behövas för att bredda gruppernas deltagande. Redovisningen av uppdraget visar att det fanns ett särskilt riktat utbud av aktiviteter för de nationella minoriteterna, förutom den reguljära verksamheten som individer från minoriteterna även förmodades delta i. Femton folkhögskolor erbjöd riktad verksamhet, som kortkurser (t.ex. i språket), allmänna kurser och uppdragsutbildningar på grundskole- och gymnasienivå. Sammanlagt 68 avdelningar inom studieförbunden genomförde riktad verksamhet i form av studiecirkel eller kulturprogram samt uppdragsutbildningar inom Kunskapslyftet m.m. Det var främst romer och sverigefinnar som deltog i studieförbundens utbildningar för att få grundskolekompetens. Minoriteternas riksorganisationer pekade på behovet av öronmärkta statsbidrag, bidrag till alfabetiseringskampanj för det egna språket, behovet av informationsinsatser till allmänheten och produktion av studiematerial m.m. Utredaren konstaterade att kartläggningen tydligt visade att folkbildningsinsatserna har en stor betydelse för minoriteterna.¹¹²

Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen kom 2004 med sitt betänkande *Folkbildning i brytningstid*.¹¹³ Ett avsnitt i utredningen diskuterar folkbildningens roll för de nationella minoriteterna. Där nämns att utbildningsfrågorna hade en framträdande plats i propositionen om de nationella minoriteterna i Sverige och att folkhögskolorna och studieförbunden framhölls som viktiga aktörer.¹¹⁴

På senare år har Folkbildningsrådet bl.a. varit en av genomförarna i den särskilda satsning som regeringen gjorde 2008–2010 för att stärka nationella minoritetskvinnors ställning i samhället. Det handlade t.ex. om att öka kunskaperna om entreprenörskap, att utbyta erfarenheter och att skapa nätverk i syfte att öka möjligheterna till självförsörjning och större deltagande i samhället.¹¹⁵

112. Blomster, J.-O. (2001). *En rapport om nationella minoriteters deltagande i folkbildningen*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

113. SOU 2004:30. Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen 2004. *Folkbildning i brytningstid – en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor: slutbetänkande*. Stockholm: Fritzes.

114. Prop.1998/99:143, Bilaga 2. *Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter*. Strasbourg: Europarådet. Hämtad 2011-10-03, från http://www.humanrights.gov.se/extra/pod/?id=84&module_instance=6&action=pod_show.

115. Prop. 2011/12:1. *Budgetpropositionen för 2012. Vol. 1, Utgiftsområde: 1 Rikets styrelse*.

7. Goda exempel från Europa

Enligt regeringens tilläggsuppdrag¹¹⁶ ska Högskoleverket beakta förekommande goda exempel och erfarenheter från hur andra europeiska länder arbetar för att tillförsäkra tillgången på lärare som kan undervisa i och på nationella minoritetsspråk. Med andra ord, hur är minoritetspolitik utformad i andra länder och hur implementeras den? En tolkningsfråga är vad som bör anses utgöra *goda exempel*. Högskoleverket anser att en rimlig tolkning är exempel som utgörs av länder vars minoritetspolitik har lett till att den nationella minoriteten kunnat hålla sitt språk och sin kultur levande i det dagliga livet.

På uppdrag av konstitutionsutskottet genomfördes tidigare en internationell kartläggning av stödet till nationella minoriteter och landsdels- eller minoritetsspråk vid uppföljnings- och utvärderingsfunktionen vid riksdagens utredningstjänst.¹¹⁷ I rapporten redovisas detaljerat hur fem länder i Europa har lagt upp och bedriver sin politik gentemot de nationella minoriteterna i respektive land. För att undvika onödiga upprepningar har Högskoleverket därför i denna genomgång valt att fokusera på implementeringen av den nationella minoritetspolitik. Högskoleverket har letat efter konkreta insatser gällande olika nationella minoriteter som fallit väl ut samt efter strukturer och åtgärder som varit till nytta för dessa minoriteter och till gagn för det praktiska genomförandet av landets politik för nationella minoriteter.

Inledningsvis vill Högskoleverket lyfta fram att långt ifrån alla av Europarådets medlemsländer har valt att ratificera den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Belgien, Bulgarien, Estland, Frankrike, Grekland, Irland, Island, Italien, Litauen, Malta, Portugal, Ryssland och Turkiet är bland de länder som inte har ratificerat språkstadgan. Det finns dock länder i Europa med lång erfarenhet när det gäller skydd av nationella minoriteter. Under arbetets gång har Högskoleverket haft tillfälle att studera exempel från en rad olika länder. Dessa har rört de nationella minoritetsspråken danska, frisiska, gaeliska, romanes (romani chib), jiddisch, samiska, sorbiska och tyska. Eftersom huvudsyftet med den europeiska översikten är att ta upp *goda förebilder* som kan vara en inspirationskälla i arbetet, har Högskoleverket valt att presentera exempel från Norge och olika delstater i Tyskland. Det görs inga anspråk på att redovisningen ska vara heltäckande. Det finns fler och andra goda förebilder att hitta, men detta är Högskoleverkets urval.

Högskoleverkets redovisning bygger till stor del på direkta kontakter tagna med ansvariga ute i Europa som utifrån sin yrkesroll kan bedöma och rekom-

116. Regeringsbeslut 2011-04-14. *Tilläggsuppdrag om högskoleutbildningar i nationella minoritetsspråk*.

117. Åström, Ch. & Karlsson, R. (2005). Stödet till nationella minoriteter och landsdels- eller minoritetsspråk i fem länder. I Konstitutionsutskottet, *Nationella minoriteter och minoritetsspråk* (Rapporter från riksdagen, 1643-0942; 2004/2005:RFR3). S. 197–274.

mendera de åtgärder och strukturer som fallit väl ut. Dels handlar det om kontakter med departement och myndigheter, dels om kontakter med personer som konkret arbetar med minoriteterna och inom lärarutbildningen på olika universitet och forskningsinstitut i Europa. Vidare har Högskoleverket tagit del av skriftligt material med relevans för ärendet.

Exempel från minoritetsspråksarbetet i Norge

I mars 1998 trädde den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk i kraft i Norge. Den omfattar judar, kvæner och skogsfinnar, romer (zigenare) och romanifolket (resande).¹¹⁸ Därutöver är det samiska folket erkänt som en ursprungsbefolkning i Norge och minoritetsspråkskonventionen tillämpas för samiska.

Även fast det samiska folket kan betraktas som en nationell minoritet enligt internationell rätt har det norska Sametinget deklarerat att ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter inte är tillämplig på det samiska folket då det i egenskap av ursprungsbefolkning äger lagliga och politiska rättigheter som går utöver ramkonventionen.¹¹⁹

Nationellt ansvar för samisk lärarutbildning

För att säkerställa en kontinuerlig tillgång på samisktalande lärare har man i Norge valt att lägga ett nationellt ansvar för samisk lärarutbildning på ett enda lärosäte, nämligen den samiska högskolan (*Sámi allaskuvla*) i Kautokeino.

Högskolan kom till 1989 som en institution för högre utbildning och forskning i och för det samiska samhället. Samisk högskola finansieras via *Kunnskapsdepartementet* med medel ur den norska statsbudgeten. För 2011 är runt 66 miljoner norska kronor anslagna till högskolans alla verksamheter.¹²⁰

Vid Samisk högskola ges i dag lärarutbildning i och på samiska. Undervisningen sker i huvudsak på nordsamiska, men det ska vara möjligt att gå lärarutbildningen med inriktning mot nordsamisk, lulesamisk och sydsamisk språk och kultur.¹²¹ I genomsnitt utbildas årligen fem studenter till samiska lärare och tre studenter till samiska förskollärare.¹²²

Vidare har universitetet i Nordland och högskolan i Nord-Trøndelag fått ett nationellt ansvar att ge *undervisning* i respektive lulesamisk och sydsamisk språk och kultur. Kurser kan läsas som en del i lärarutbildningen eller som fortbildning. Uppdraget till universitetet i Nordland och högskolan i Nord-

118. Det Kongelige Kommunal- og Regionaldepartement.(2000). *Nasjonale minoriteter i Norge: Om statleg politikk overfor jødar, kvæner, rom, romanifolket og skogsfinnar*. (Stortingsmelding nr 15 (2000–2001)). Från <http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20002001/015/PDFA/STM200020010015000DDDPDFA.pdf>.

119. Åström, Ch. & Karlsson, R. (2005). S. 213.

120. Personlig kommunikation med *Sámi allaskuvla*, 21 september 2011.

121. Se http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/hoyere_utdanning/larerutdanningsreformen/samisk-larerutdanning.html?id=574603.

122. Personlig kommunikation med *Sámi allaskuvla*, 21 september 2011.

Trøndelag följdes av engångsbelopp för kompetensutvecklingsmedel från *Kunnskapsdepartementet*.¹²³ Därutöver finansieras de samiska språkmiljöerna vid universitetet i Nordland och högskolan i Nord-Trøndelag på samma sätt som andra institutioner på högskolenivå.¹²⁴

Den sydsamiska miljön på avdelningen för lärarutdanning vid högskolan i Nord-Trøndelag har en budget på runt 1,2 miljoner norska kronor och omfattar i dag 1,5 heltidsanställningar. Detta räcker uppenbarligen inte för att garantera en sydsamisk utbildnings- och forskningsmiljö. För några år sedan hotades verksamheten av nedläggning. Enligt uppgifter skulle det behövas ett minimum av 3–4 heltidsanställningar för att kunna fullfölja hela det nationella ansvaret, vilket består av ett uppdrag att undervisa i både sydsamiska språket och kulturen.¹²⁵ Arbetsuppgifterna inom ramen för detta område ska enligt verksamhetsplanen vara undervisning, forskning och annat utvecklingsarbete med den sydsamiska befolkningen och med andra forsknings- och utbildningsinstitutioner.¹²⁶ För att kunna skapa, trygga och upprätthålla en gedigen sydsamisk forsknings- och undervisningsmiljö skulle det behövas en förstärkning. Helst borde det finnas en professor, två lektorer, en doktorand och en administratör på halvtid.¹²⁷

Det åligger Samisk högskola att koordinera nätverksbyggande kring samisk lärarutbildning med de två andra lärosätena.¹²⁸

Vidare finns det en betydande forskningsmiljö för samiskt språk och kultur vid universitetet i Tromsø. Denna forskningsmiljö fungerar som en resurs för de nämnda högskolorna och universitet.

Kunnskapsdepartementets styrningsdialog om samisk lärarutbildning

År 2010 satsade *Kunnskapsdepartementet* (KD) 1,5 miljoner norska kronor på att förbättra kvaliteten i samisk lärarutbildning. I samband med detta har Samisk högskola fått i uppdrag att koordinera ett regionalt samarbete med en rad andra högskolor och universitet kring kvalitetshöjande åtgärder. Målet för uppdraget är att särskilt stärka lärarutbildningen i sydsamiska och lulesamiska. I uppdraget ställer KD krav på att konkreta och genomförbara planer presenteras för departementet. Eftersom betydande summor följer uppdraget lägger också KD fokus på uppföljningen av uppdraget och dess utfall. För ändamålet håller KD styrningsdialoger med alla berörda parter i uppdraget.

123. Personlig kommunikation med Universitets- og høyskoleavdeling, Kunnskapsdepartementet i Norge, 28 september 2011.

124. Ibid.

125. Personlig kommunikation med seniorrådgiver for lærarutbildningen ved Høgskolan i Nord-Trøndelag, 13 september 2011.

126. Høgskolan i Nord-Trøndelag. (2011). *Virksomhetsplan for det sørsamiske feltet*. Daterat 2011-04-06. Steinkjer: Høgskolan i Nord-Trøndelag.

127. Bedömning gjord av seniorrådgiver for lærarutbildningen ved Høgskolan i Nord-Trøndelag.

128. För mer information se http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/hoyere_utdanning/larerutdanningsreformen/samisk-larerutdanning.html?id=574603.

På så vis möjliggörs styrning av ett politiskt område (samisk lärarutbildning) som KD lägger särskild uppmärksamhet på.¹²⁹

Nationell examensordning för samisk grundskollärarutbildning, årskurs 1–7 och årskurs 5–10

Den 1 mars 2010 fastslog det norska *Kunnskapsdepartementet* nya examensordningar för utbildningar som leder till grundskollärarexamen. Dessa kom att tillämpas från och med höstterminen 2010. Intressant är att det finns en egen examensordning och examensbeskrivning för samisk grundskollärarutbildning, nämligen den s.k. *forskrift om rammeplan for de samiske grunnskolelærerutdanningene for 1.–7. trinn og 5.–10. trinn*.¹³⁰ Den samiska examensordningen bygger på motsvarande examensordning för grundskollärarutbildning till den ordinarie norska skolan. I den samiska examensordningen har man valt att lägga till bland annat några specifika kunskaper, färdigheter och generella kompetenser som anses viktiga för en lärare som kommer att verka i en samisk skola. Med avseende på uppbyggnaden och innehållet i utbildningen skiljer sig den samiska marginellt från den norska motsvarigheten. Båda utbildningar omfattar högskolestudier om 240 högskolepoäng. Förutom studier i pedagogik, norska och matematik förutsätter den norska grundskollärarexamen ämnesstudier omfattande 120 högskolepoäng fördelade på en period på fyra år. För att få en samisk grundskollärarexamen har kraven på ämnesstudier minskats till 90 högskolepoäng plus 30 högskolepoäng samiska, alltså sammanlagt totalt 120 högskolepoäng.

	Samisk grundskollärarexamen, årskurs 1–7		Norsk grundskollärarexamen, årskurs 1–7
År 1–3	Praktik (<i>praksisopplæring</i>)	År 1–2	Praktik (<i>praksisopplæring</i>)
	Pedagogik, 60 hp		Pedagogik, 30 hp
	Norska, 30 hp		Norska, 30 hp
	Matematik, 30 hp		Matematik, 30 hp
	Ämne, 30 hp		Ämne, 30 hp
	Samiska, 30 hp		
		År 3	Praktik (<i>praksisopplæring</i>)
			Pedagogik, 30 hp
			Ämne, 30 hp
År 4	Praktik (<i>praksisopplæring</i>)	År 4	Praktik (<i>praksisopplæring</i>)
	Ämne 60 hp, evt. 2 ämnen på 30 hp		Ämne 60 hp, evt. 2 ämnen på 30 hp
Totalt	240 högskolepoäng		240 högskolepoäng

129. Personlig kommunikation med Universitets- og høyskoleavdeling, Kunnskapsdepartementet i Norge, 28 september 2011.

130. Föreskriften finns tillgänglig på http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/lover_regler/forskrifter/2010/Forskrift-om-rammeplan-for-de-samiske-grunnskolelærerutdanningene-for-17-trinn-og-510-trinn.html?id=594360.

Inom ramen för den nationella examensordningen (*den nasjonale rammeplanen*) har *Sámi allaskuvla* utvecklat en modell för lärarutbildningen som grundar sig helt på en samisk profil. Det norska sametinget har beslutat examensordningen (*rammeplanen*) för de samiska ämnena i dagens samiska lärarutbildning.¹³¹

Riktade satsningar för ökad rekrytering av samisktalande lärare

Sedan 2010 tillämpar den norska *Lånekassen* en ny ordning som innebär att upp till 50 000 norska kronor av studielånet skrivs av för personer som tagit 60 högskolepoäng eller mer i samiskt språk som del av nedanstående utbildningar under vårterminen 2010 eller höstterminen 2010.¹³²

- Samisk lärarutbildning (*allmennlærerutdanning*), Samisk högskola i Kautokeino
- Samisk förskollärarutbildning, Samisk högskola i Kautokeino
- 60 högskolepoäng samiska (alla samiska språk) som del av lärarutbildningen (*allmennlærerutdanning*)

Ordningen omfattar också den som genomgår följande utbildningar:

- 60 högskolepoäng samiska (alla samiska språk) för den som tidigare genomfört praktisk-pedagogisk utbildning
- praktisk-pedagogisk utbildning för den som tidigare avlagt 60 högskolepoäng samiska (alla samiska språk)
- 60 högskolepoäng samiska (alla samiska språk) för den som tidigare har avslutat förskollärarutbildning
- Avslutat förskollärarutbildning för den som tidigare avlagt 60 högskolepoäng samiska (alla samiska språk).

Sametingets riktade satsningar

Den norska staten anslår årligen i sin budget medel för sametingets verksamhet. Sametingets reviderade budget för 2011 visar att betydande satsningar görs inom områdena samisk utbildningsverksamhet och samiska språk.¹³³ Sammantaget avsätts runt 98 miljoner norska kronor till dessa två poster. För området samisk utbildningsverksamhet anslås totalt drygt 29 miljoner. Dessa medel fördelas i sin tur på följande sätt: samisk förskoleverksamhet (9,4 miljoner), kompetenshöjande insatser (4,7 miljoner) och samisk läromedelsproduktion (15,3 miljoner). För området samiska språk avsätts totalt 60,6 miljoner, varav

131. För mer information se http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/hoyere_utdanning/larerutdanningsreformen/samisk-larerutdanning.html?id=574603.

132. Se <http://www.lanekassen.no/Hovedmeny/Tilbakebetaling/Sletting-av-gjeld/Fullfort-visse-larerutdanninger>.

133. Sametinget. (2011). *Sametingets reviderte budsjett 2011*. (Sak 22/11. Vedtatt den 09. juni 2011). Karasjok: Sametinget. Från <http://www.samediggi.no/filnedlasting.aspx?FillId=3172&ct=.pdf>.

drygt 51 miljoner till bidrag och nio miljoner till sökbara medel för språkprojekt innanför och utanför förvaltningsområdena.¹³⁴

Vidare delar det norska Sametinget ut stipendier till elever som läser samiska på *videregående skole* (motsvarande på gymnasienivå) och till högre utbildning.¹³⁵ Prioriterade områden för 2011 är

- lärarutbildning och förskollärarytbildning med samiska som ämne
- högre utbildning i syd-, lule- och nordsamiska språk
- högre utbildning i läromedelspedagogik
- tolkutbildning för samiska tolkar och translatorer
- vidareutbildning på området samisk förskola.

Omfattning för stipendiet till högre utbildning ligger på 60 000 norska kronor för studier på mer än 60 högskolepoäng. I praktiken varierar dock summan något på grund av en särskild punkt i reglerna för beredning av stipendieansökningar, nämligen om antalet behöriga sökande medför att ramen för den anslagna finansieringen för stipendieverksamheten överskrider fördelas medlen rättvist mellan de sökande. Detta innebär att stipendiebeloppet kan variera från ca 25 000 till 55 000 norska kronor beroende på antalet sökande per stipendium. Den nämnda regeln för beredning blir föremål för omprövning och kan komma att ändras redan till nästa år.¹³⁶

Sametinget beskriver också på sin webbplats arbetet som lärare som ett drömjobb och ledamoten i sametinget, Marianne Balto, motiverar unga samer att söka sig till läraryrket genom att säga: *”Enten du velger å utdanne deg till førskolelærer eller lærer vil du være en viktig ressurs i arbeidet med å vidareføre samisk språk og kultur”*.¹³⁷

Exempel från minoritetsspråksarbetet i Tyskland

Sedan januari 1999 gäller den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk i Tyskland, där den omfattar danska, lågtyska, sorbiska (med varieterna högsorbiska och lågsorbiska), romani (avser endast tyska sinti och roma) samt frisiska (med varieteterna nordfrisiska och saterfrisiska). Vi har valt att presentera goda exempel och erfarenheter från olika delstater genom några konkreta insatser för den danska, sorbiska, judiska och romska minoriteten.

Den danska minoriteten i Schleswig-Holstein

Jämfört med många andra nationella minoriteter i Europa befinner sig den danska minoriteten av historiska skäl i en särställning som har lett till att de flesta barn som tillhör den danska minoriteten sedan 1920-talet fått sin skolundervisning

134. Ibid.

135. Se <http://www.samediggi.no/artikkel.aspx?MIId1=3299&AIId=4310>.

136. Personlig kommunikation med rådgiver vid Kultur-, miljø- och budjettavdelning vid Sametinget, 12 september 2011.

137. <http://www.samediggi.no/artikkel.aspx?Aid=3612&Back=1&MIId1=3296&sprak=Norsk>.

genom privata danska skolor i Schleswig-Holstein. Anledningen är att man 1920 efter en folkomröstning drog upp en ny nationsgräns mellan Tyskland och Danmark som då lämnade kvar nationella minoriteter på bägge sidor av den nya gränsen, nämligen den danska minoriteten i Sydslesvig (i dag Schleswig-Holstein) och den tyska minoriteten i Nordslesvig (i dag södra Jylland). Den danska minoriteten uppskattas till ca 50 000 personer¹³⁸ och den tyska minoriteten till ca 15 000 personer¹³⁹.

Tvåspråkigheten och den parallella behärskningen av två kulturer vid sidan av varandra verkar vara vanliga inom den danska minoriteten i gränslandet och uppskattningsvis 90 procent av förskolebarnen och eleverna i den danska skolan talar tyska hemma.¹⁴⁰

Som en av de första konsekvenserna av den nya rättsliga och politiska situation i Sydslesvig skapade ett antal danskt sinnade föräldrar 1920 en förening med syftet att säkerställa en dansk skolgång för den danska minoritetens barn. I dag bedriver föreningen *Dansk skoleforening for Sydslesvig e.V.* förskole- och skolverksamhet för medlemmar av den danska minoriteten i delstaten. Föreningen driver 55 danskspråkiga förskolor och 47 danskspråkiga skolor; däribland två skolor med gymnasieverksamhet. Enligt skolledarens årsrapport deltog i april 2011 drygt 2 100 barn i dansk förskoleverksamhet och nästan 5 600 barn gick i den danska skolan. Statistiken visar också på ett stabilt elevunderlag de senaste tio åren. Mellan 2000 och 2009 gick i genomsnitt 1 900 barn på danskspråkiga förskolor och i genomsnitt 5 700 elever i den danska skolan varje år. Under denna tidsperiod började ca 540 barn per år sin skolgång i den danska skolan.¹⁴¹

Vidare erkänns och skyddas den danska minoriteten som territoriell minoritet av den tyska staten sedan ikraftträdandet av den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk 1999. Politiskt hade dock minoriteten en särställning redan 1955 då *Sydslesvigsk Vælgerforening* vid valen till delstatsregeringen undantogs från femprocentsspärren.¹⁴²

Den danska skolans status

De danska skolorna i Schleswig-Holstein omfattas av den tyska grundlagen som tillåter privata skolor. Därutöver är den danska minoriteten beroende av skolpolitiken och skollagstiftningen i Schleswig-Holstein. Då alla danska skolor är

138. Personlig kommunikation med professorn i danska vid universitetet i Flensburg, 9 juni 2011.

139. Schleswig-Holsteinischer Landtag. (2007). *Bericht der Landesregierung Schleswig-Holstein: Minderheiten- und Volksgruppenpolitik in der 16. Legislaturperiode (2005–2010) –Minderheitenbericht 2007*. (Drucksache 16/1730). Kiel: Schleswig-Holsteinischer Landtag. S. 57.

140. Personlig kommunikation med professorn i danska vid universitetet i Flensburg, 9 juni 2011.

141. http://www.skoleforeningen.org/DataSider/skoledirektionens_årsberetning09.pdf.

142. § 3 Abs. 1 Satz 2 des Wahlgesetzes für den Landtag von Schleswig-Holstein (1955). Intressant att notera är att alla partier som företräder nationella minoriteter sedan 1953 är undantagna från femprocentsspärren när det gäller valen till förbundsregeringen, se § 6 Abs. 6 Satz 2 des Bundeswahlgesetzes.

erkända av staten kan de utfärda examensbevis och slutbetyg på samma sätt som statliga skolor.¹⁴³

Målet för den danska skolan är dels att förmedla danska språket och kulturen, dels att förbereda eleverna för att leva och verka i det tyska samhället. Undervisningen i danska och tyska sker som modersmålsundervisning, men i övrigt används danskan som umgängesspråk. Inom det naturvetenskapliga och det samhällsvetenskapliga området förväntas eleverna i de högre årskurserna bekanta sig med tysk fackterminologi. Och inom ämnet matematik används tyska läroböcker av samma skäl.¹⁴⁴

Eftersom all undervisning i den danska skolan bedrivs på danska rekryteras merparten av lärarkåren direkt från Danmark. Den officiella statistiken visar att nästan alla lärare med dansk nationalitet som undervisar i Schleswig-Holstein har sin anställning vid den danska skolan.¹⁴⁵ Att dessa danska lärare talar en annan dialekt eller varietet än den som traditionellt har talats i Sydslesvig verkar inte ses som något större problem av minoriteten. I stället har man anammat en pragmatisk inställning och tillåter att riksdanskan blir det formella språket medan den egna varietet – sydjylländsk – talas sinsemellan eller används av ungdomarna på facebook som en form av identitetsmarkör.¹⁴⁶

År 2007 beviljade delstaten Schleswig-Holstein 26,2 miljoner euro för den danska skolan¹⁴⁷ samtidigt som den danska staten avsatte 37 miljoner euro till *Dansk skoleforening*¹⁴⁸.

Den danska förskoleverksamheten

Det finns en klar koppling mellan förskoleverksamheten och den vidare skolgången där förskoleverksamheten utgör fundamentet. *Dansk skoleforening* skriver i sina riktlinjer gällande förskoleverksamheten att i ”*danske børnehaver forberedes børnene til at komme i dansk skole. Børnehaverne har til opgave at lære børnene at forstå og tale dansk, således at de bliver fortrolige med det danske sprog og kan undervises på dansk i skolen.*”¹⁴⁹

En del av förklaringen till den goda och jämna tillströmningen av elever till den danska grundskolan (över generationer) har säkerligen sin förklaring i att den danska minoritetens barn redan i förskoleåldern förbereds för en senare skolgång på det egna språket och i den egna kulturen. Här finns alltså en kontinuitet i utbildningskedjan som uppenbarligen ger goda resultat, nämligen

143. Dansk Skoleforening for Sydslesvig. (2001). *Danske børnehaver og skoler i Sydslesvig*. Flensburg: Dansk Skoleforening for Sydslesvig. S. 14.

144. Ibid.

145. Se t.ex. statistiska uppgifter om godkända utländska lärarexamina i delstaten Schleswig-Holstein på http://netzwerk-iq.de/fileadmin/redaktion/Publikationen/01_Anerkennung/2010_Leifaden-Anerkennung-Lehrer.pdf.

146. Personlig kommunikation med professorn i danska vid universitetet i Flensburg, 9 juni 2011.

147. Schleswig-Holsteinischer Landtag. (2007). S. 50.

148. Ibid. S. 136.

149. Dansk Skoleforening for Sydslesvig. (2001). S. 12.

att barn tillhörande den danska minoriteten kan få hela sin skolgång på det egna språket trots att de växer upp i Tyskland. Därmed ges de också möjlighet att utveckla en tydlig identitet som danskar från Sydslesvig. Detta främjar i sin tur hela minoriteten och har gjort så sedan 1920. Efter snart 100 år som tyska medborgare talar fortfarande de allra flesta medlemmar av minoriteten det danska språket. Delstatsregeringen ser ett aktivt främjande och ett frekvent bruk av språket som fundament för hela sitt minoritetsarbete. De danska skolorna och förskolorna intygas vara av särskild betydelse i detta arbete.¹⁵⁰

År 2007 beviljade delstaten Schleswig-Holstein 2,26 miljoner euro för personalkostnader i den danska förskolan.¹⁵¹

Utbildningen av lärare i Schleswig-Holstein

Parallellt till den privata skolgången erbjuds även undervisning i ämnet danska i de statliga skolorna i Schleswig-Holstein – då i regel på frivillig basis utanför ordinarie skoltid. Det är i första hand till de statliga skolorna som lärarutbildningen i Schleswig-Holstein utbildar lärare. I detta sammanhang är det viktigt att lyfta fram att många av de tyska lärarna i danska får sin anställning på andra sidan gränsen – nämligen i den tyska minoritetens skolor i Danmark.¹⁵²

Lärarutbildningen i Schleswig-Holstein består av två delar. Del ett utgörs av ämnesstudier på universitet i fyra år och avslutas med masterexamen.¹⁵³ Del två utgörs av verksamhetsförlagd utbildning om 1,5 år.¹⁵⁴ Utbildningen till lärare i danska anordnas som en integrerad del av lärarutbildningarna vid universiteten i Flensburg och Kiel. Ämnet danska kan kombineras med ett antal olika skolämnen. Studier vid universitetet i Flensburg kvalificerar till läraryrket för årskurs 1–10 och studier vid universitetet i Kiel till läraryrket för årskurs 5–13.

Vid universitetet i Flensburg läser just nu drygt 100 studenter danska och det är enligt uppgifter från professorn i ämnet inte något problem för någon av studenterna att finna ett arbete efter avslutade universitetsstudier.¹⁵⁵ En del av förklaringen är att Schleswig-Holstein är ett gränsland och att språkfärdigheter i danska behövs och eftersöks av många företag i regionen. Det är heller inte svårt att hitta tillräckligt många studenter som vill utbilda sig till lärare i danska. Tydligt erbjuder den danska skolan – på bägge sidor av gränsen – förmånligare anställnings- och arbetsvillkor än den statliga skolan i Schleswig-Holstein. Detta

150. Schleswig-Holsteinischer Landtag. (2007). S. 42 f.

151. Ibid. S. 49.

152. Ibid. S. 62.

153. Enligt uppgift diskuteras planer att utöka utbildningen till en tvåårig masterexamen 2013. Personlig kommunikation med professorn i danska vid universitetet i Flensburg, 9 juni 2011.

154. Från och med den 1 augusti 2011 kortas den verksamhetsförlagda delen av utbildningen (tyska *Referendariat*) till 1,5 år för alla skolformer. Personlig kommunikation med handläggaren för fas 2 (Grund-, Haupt- und Realschule) vid Bildungsministerium in Schleswig-Holstein, 27 juni 2011.

155. Personlig kommunikation med professorn i danska vid universitetet i Flensburg, 9 juni 2011.

har lett till att fler och fler unga människor med tvåspråkig kompetens vill utbilda sig till lärare i danska.

Den romska minoriteten i Schleswig-Holstein

Uppskattningsvis lever i dag 70 000 sinti och romer i Tyskland, varav ca 5 000 i Schleswig-Holstein i de större städerna Kiel och Lübeck och i närheten av Hamburg. Romanes skyddas i enlighet med den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, men intar en särställning. Minoriteten önskar nämligen inte att deras språk blir allmänt tillgängligt för personer utanför minoriteten.¹⁵⁶ Gruppen önskar heller inte någon utveckling av romaner till ett skriftspråk utan vill föra vidare språket inom ramen för den egna familjen och inom storfamiljen.¹⁵⁷ Av denna anledning undervisas romaner varken som ämne i skolorna eller som ämne på högskolenivå.¹⁵⁸ På grund av dessa särskilda önskemål från minoritetens sida är det inte möjligt att skydda romaner i enlighet med den högre skyddsnivån i del III av den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, vilket skulle innebära att delstaten åtar sig att skydda och främja användningen av romaner i flera områden av det offentliga livet som inom utbildningsväsendet, inom rättsväsendet, vid kommunikation med förvaltningsmyndigheter, i medier, vid kulturell verksamhet m.fl.¹⁵⁹ I Tyskland (med undantag för delstaten Hessen) skyddas därför romaner endast enligt del II av språkstadgan. I stället satsar delstaten på speciellt anpassade åtgärder för att främja sinti- och romabarns skolgång – nämligen det prisbelönta projektet med sintikvinnor som brobyggare (*Mediatorinnen*) och lärarassistenter i skolan.¹⁶⁰

Det prisbelönta Mediatorinnen-projektet

Mediatorinnen-projektet har sitt ursprung i samtal som fördes mellan den ansvariga tjänstemannen i Schleswig-Holstein och företrädare för föreningen tyska sinti och roma¹⁶¹. Projektet påbörjades 1995 i Kiel och pågår ännu. Målet är att höja sinti- och romabarns utbildningschanser. Inom ramen för projektet anställdes fyra kvinnor som lärarassistenter med uppgift att se efter barnen i skolan. Alla fyra tillhör minoriteten (sinti). En av kvinnorna är anställd tillsvidare med den berörda skolan som arbetsgivare. Hennes tjänst finansieras med medel från delstaten på samma sätt som de andra lärartjänsterna. De övriga tre kvinnorna har föreningen för tyska sinti och roma som sin arbetsgivare.

156. Det framgår av rapporten att de flesta sinti och roma i Tyskland samt deras intresseorganisationer företräder uppfattningen att det romska språket varken ska läsas av eller läras ut till utomstående inom det statliga utbildningsväsendet. Som motivering hänvisas till erfarenheter gjorda av de överlevande från folkmordet. Se Schleswig-Holsteinischer Landtag. (2007). S. 76. och s. 78.

157. Ibid. S. 78.

158. Ibid. S. 76.

159. Ibid. S. 76.

160. Ibid. S. 76.

161. Verband Deutscher Sinti und Roma, Schleswig-Holstein e.V.

Deras anställningar är tidsbegränsade och lönen betalas av föreningen. Föreningen i sin tur erhåller bidrag från delstaten.¹⁶² Kvinnornas huvudsakliga uppgift är att vara ett stöd för barnen och följer dem in i undervisningen och hjälper även till med hemläxor. Kvinnorna fungerar också som medlare i konfliktsituationer och som resurs för lärarna. Därutöver håller de kontakt med föräldrarna.¹⁶³ På detta vis blir dessa kvinnor en sammanhållande länk mellan barnen, lärarna och föräldrarna. Mediatorinnen-projektet belönades 2006 för sitt framgångsrika integrationsarbete med det av nobelpristagaren Günter Grass instiftade *Otto-Pankok-Preis* om 10 000 euro.

Att satsningen på lärarassistenter som medlare varit framgångsrik bekräftar också den ansvarige handläggaren vid *Ministerium für Bildung und Kultur*.¹⁶⁴ Enligt handläggaren har problemen i skolorna minskat, barnen har integrerats på ett positivt sätt och de uppvisar bättre studieresultat. Handläggaren menar också att han kan se en positiv förändring när det gäller de fyra kvinnor som arbetar som medlare.

År 2007 planerade delstaten att finansiera Mediatorinnen-projektet med omkring 90 000 euro.¹⁶⁵

I Sverige har Delegationen för romska frågor i sitt betänkande föreslagit en åtgärd som just syftar till att anställa fler romska lärarassistenter i förskolan och grundskolan. Delegationen föreslår

[a]tt ett statsbidrag inrättas för att kommunerna i samråd och samarbete med den romska minoriteten i kommunen ska kunna genomföra olika åtgärder och insatser inom förskola/förskoleklass samt grundskolan i syfte att förbättra den romska minoritetens utbildningssituation, till exempel anställa romska lärarassistenter.¹⁶⁶

European Training Programme for Roma Mediators

Medlemsländerna i Europarådet kom i oktober 2010 överens om att inrätta ett speciellt utbildningsprogram för romska mediatorer¹⁶⁷ med särskild hänsyn tagen till utbildningen av mediatorer för skol- och vårdsektorn. Totalt ska fler än 1 000 personer utbildas. Programmet har som sitt mål att öka kvaliteten och effektiviteten i romska mediatorers arbete genom att förse dessa med ytterligare färdigheter, verktyg och arbetssätt. Utbildningen är tänkt att fungera

162. Personlig kommunikation med ansvarig handläggare, Ministerium für Bildung und Kultur, Schleswig-Holstein, 5 oktober 2011.

163. Schleswig-Holsteinischer Landtag. (2007). S. 79.

164. Personlig kommunikation med ansvarig handläggare, Ministerium für Bildung und Kultur, Schleswig-Holstein, 1 juli 2011 och 5 oktober 2011.

165. Schleswig-Holsteinischer Landtag. (2007). S. 157.

166. SOU 2010:55. *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige*. S. 211 och s. 548.

167. Europarådet. (2010). *The Strasbourg Declaration on Roma*. (CM(2010)133 final, 20 oktober 2010, punkt 46). Hämtad 2011-10-03, från <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM%282010%29133&Language=lanEnglish&Ver=final&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>.

som ett komplement till redan befintlig utbildning på nationell nivå. Tanken är att de som utbildas så småningom själv ska bli utbildare.

Sverige deltar inte i den första utbildningsomgången.¹⁶⁸

Den sorbiska minoriteten i Sachsen

Sorber är ett västslaviskt folk omfattande ungefär 60 000 personer som bor i regionerna Oberlausitz och Niederlausitz i östra Tyskland. De är sedan 1999 erkända som nationell minoritet och skyddas i enlighet med del III i den europeiska språkstadgan. Sorberna talar sorbiska, ett västslaviskt språk som i sin tur delas in i högsorbiska (talas i Sachsen) och lågsorbiska (talas i Brandenburg). Två tredjedelar av sorberna bor i delstaten Sachsen, de övriga i Brandenburg.

Den sorbiska förskolan och Witaj-projektet

År 1991, alltså strax efter återföreningen, grundades *Der Sorbische Schulverein* (Sorbiska skolföreningen, SSV) med *Dansk skoleforening for Sydslesvig* som förebild. SSV tillvaratar sedan dess sorbernas intressen i fråga om två- eller flerspråkigt utbildningsväsende från förskolenivå till utbildning på högskolenivå. Delstaten Sachsen håller samråd med SSV.¹⁶⁹

Historiskt sett var sorberna väl skyddade som etnisk grupp redan under DDR-tiden. Detta faktum tillsammans med ett välvärnat och sammanhållet bosättningsområde, ett språk som skiljer sig väsentligt från majoritetsbefolkningens och tydliga kulturella traditioner har bidragit till att ge sorberna en stark ställning som minoritet. Efter återföreningen ändrades dock situationen då nya möjligheter för de sorbiska ungdomarna öppnade sig att söka sin framtid i väst. Många flyttade till Bayern och andra delstater i väst, vilket ledde till att fler och fler talare och potentiella föräldrar lämnade regionen. Något som påverkade användningen av sorbiskan negativt.

Inspirerad av det bretonska DIWAN-projektet i Frankrike¹⁷⁰ initierade den sorbiska skolföreningen på 1990-talet projektet *Witaj*. Föreningen är huvudman för projektet vars syfte har varit att avbryta och vända den pågående språkbytesprocessen. Det främsta målet för denna revitaliseringsåtgärd är att fostra aktiva talare av det sorbiska språket. För ändamålet använder man sig av en metod för språkinläring som kallas immersion eller språkbäd. Metoden bygger på tanken att eleven lär sig andraspråket på samma sätt som sitt modersmål, nämligen genom att använda det i verkliga kommunikationssituationer. Immersionens mål är att uppnå tvåspråkighet, det vill säga att eleven lär sig andraspråket utan att färdighet i modersmålet drabbas. I regel varar

168. Personlig kommunikation med Enheten för diskrimineringsfrågor, Arbetsmarknadsdepartementet, 5 juli 2011.

169. Mer information finns på <http://www.sorbischer-schulverein.de/de/taetigkeitsbereiche>.

170. DIWAN kallas ett framgångsrikt revitaliseringsprojekt för det bretonska språket i Frankrike. Projektet inspirerades i sin tur av andra framgångsrika revitaliseringsprojekt som använder sig av immersion (språkbäd) som metod, nämligen *Gaelscoileanna* på Irland (gaeliska), *Ikastolak* (baskiska) och *Mudiad Ysgolion Meithrin* i Wales (walesiska).

immersionen i flera år och läraren bör vara tvåspråkig. Samarbetet mellan hem och skola är också viktig för elevens språkutveckling.

För detta syfte bedriver den sorbiska skolföreningen ett antal *Witaj*-förskolor och även *Witaj*-grupper i statliga förskolor. Barn som deltar i verksamheten är, när de börjar grundskolan, tvåspråkiga. Föräldrarna avgör sedan om barnet först ska lära sig läsa med en sorbiskspråkig lärobok eller med en tysk.¹⁷¹

Witaj-förskolornas verksamhet finansieras med medel från flera håll. Merparten kommer från berörda kommuner och från de städer där *Witaj*-förskolorna är placerade. Därutöver finansieras verksamheten med medel från delstaten Sachsen och delstaten Brandenburg, genom avgifter från föräldrarna och slutligen genom medel från den sorbiska skolföreningen.¹⁷²

Witaj projektet är framgångsrikt. Tack vare projektet kunde en grupp på 55 barn åter lära sig sorbiska som modersmål efter nästan 50 års avbrott.¹⁷³ År 2008 ansvarade SSV för 500 barn i åtta förskolor med fullständig immersion (språkbad), vilket utgjorde ca 60 procent av alla sorbiska barn i regionen Lausitz (det sorbiska bosättningsområdet i Sachsen). Tendensen är stigande. Sedan 1999 har ytterligare 24 *Witaj*-grupper på sammanlagt 17 tyskspråkiga förskolor tillkommit. 2008 deltog 360 sorbiska barn i dessa grupper. *Witaj*-projektet stöds vetenskapligt av det sorbiska institutet (*Serbski institut*), en forskningsanstalt för sorbisk kultur- och språkvetenskap i Bautzen.¹⁷⁴

När man jämför *Witaj*-barnens studieresultat med andra barn visar det sig att *Witaj*-barnen i genomsnitt uppvisar högre resultat i ämnena matematik och tyska. Enligt centralprovet, som genomförs i årskurs 6, låg genomsnittsbetyget för barnen i Brandenburg på 3,4 i ämnet matematik medan *Witaj*-barnens genomsnitt låg på 2,7; detta på en skala där 1 är det högsta betyget och 6 det lägsta. I ämnet tyska uppnådde barnen i Brandenburg ett genomsnitt på 2, 6 medan *Witaj*-barnens resultat låg på 2,0. De tvåspråkiga barnen uppvisar heller inga brister i sin behärskning av det tyska språket, snarare är de bättre.¹⁷⁵

171. Se <http://www.sorbischer-schulverein.de/de/taetigkeitsbereiche>.

172. Personlig kommunikation med medarbetare vid Sorbischer Schulverein e.V., 5 oktober 2011.

173. Gäller byn Sielow nära Cottbus i Brandenburg där en *Witaj*-förskola öppnades 1998. Se <http://www.sorbischer-schulverein.de/de/taetigkeitsbereiche>.

174. *Sorbisches Institut* har utvecklats från *Institutet för sorbisk folkforskning*, grundat under DDR-tiden. Institutet har en lång tradition som forskningsinstitution utanför universitet. Organisatoriskt har det status av en förening. 2011 hade institutet 40 medarbetare, varav 24 är forskare och tre är doktorander. Institutets direktör är också professor för sorabistik vid universitetet i Leipzig. För mer information se <http://www.serbski-institut.de/cms/de/5/Institut>.

175. Sorbischer Schulverein e. V. (2008). *10 Jahre Modellprojekt Witaj 1998–2008: Jubiläumsausgabe*. Bautzen: Sorbischer Schulverein e. V. S. 21. Från <http://www.sorbischer-schulverein.de/downloads/2008-10-Jahre-Witaj.pdf>.

Utbildning av tvåspråkiga förskollärare

Vid den sorbiska yrkeshögskolan för socialvetenskap¹⁷⁶ i Bautzen utbildas sorbisktalande pedagoger. Den sorbiska yrkeshögskolan utgör en integrerad del i den statliga yrkeshögskolan och finansieras med medel från delstaten Sachsen. Utbildningen med inriktning mot socialpedagogik är avgiftsfri och berättigar till studiestöd (*Bafög* motsvarar CSN). Det handlar om en treårig utbildning på heltid, men kan även läsas som deltidsstudier på fyra år vid sidan av yrkesutövning. Uppnådd examen leder till pedagogyrket inom förskolan, daghem eller till arbete som fritidspedagog. Utbildningen vid den sorbiska yrkeshögskolan är öppen för alla elever oavsett modersmål eller etnisk tillhörighet. Inga förkunskaper i sorbiska krävs. Däremot är det *obligatoriskt* för alla elever att delta i undervisningen av det sorbiska språket. Undervisningen sker på tre nivåer: 1) sorbiska A för elever med sorbiska som modersmål, 2) sorbiska B för elever med kunskaper i sorbiska som främmande språk och 3) sorbiska C för elever utan förkunskaper. Språkundervisningen syftar till att förbereda de blivande pedagogerna för ett arbete i det sorbiska förvaltningsområdet och för mötet med sorbiska förskolebarn men syftar också till att öka intresset för den sorbiska kulturen hos ungdomar utanför förvaltningsområdet. Man anser att just utvecklingen av ett tolerant förhållningssätt gentemot det två- och flerkulturella är av väsentlig betydelse för en pedagog.¹⁷⁷

Varje år examineras en grupp på ca 30 studenter som läser på heltid och en grupp studenter som läser på deltid. Varje grupp innehåller ungefär tre modersmålstalare, resten har tyska som modersmål och undervisas i sorbiska på nybörjarnivå.¹⁷⁸

Skolan i det sorbiska förvaltningsområdet

Enligt § 3 skollagen för Sachsen talas och undervisas vid sachsiska skolor i det sorbiska bosättningsområdet det sorbiska språket 1) som undervisningsspråk såsom modersmål respektive som andraspråk och 2) som ämne såsom främmande språk. Därutöver måste *alla* skolor i Sachsen förmedla grundläggande kunskaper om sorbernas kultur och historia.¹⁷⁹ Till skillnad från den danska skolan i Schleswig-Holstein finns det ingen sorbisk skola i privat regi. I stället drivs de sorbiska skolorna, dvs. skolor där sorbiskan utgör undervisningsspråket, med antingen kommunen eller storkommunen som huvudman. För

176. Berufliches Schulzentrum für Wirtschaft und Technik, Sorbische Fachschule für Sozialwissenschaft in Sachsen, Fachrichtung für Sozialpädagogik. Se http://www.bsstechnikbautzen.de/joomla/jl_5/index.php?option=com_content&view=article&id=227&Itemid=195.

177. Se http://www.bsstechnikbautzen.de/joomla/jl_5/index.php?option=com_content&view=article&id=228&Itemid=196.

178. Personlig kommunikation med ansvarig medarbetare vid Berufliches Schulzentrum für Wirtschaft und Technik, Sorbische Fachschule für Sozialwissenschaft in Sachsen, 21 september 2011.

179. Skollagen för Sachsen finns tillgänglig på http://www.bsstechnikbautzen.de/joomla/jl_5/images/stories/service/allgemeines/schulgesetz.pdf.

närvarande finns sex grundskolor¹⁸⁰, fyra mellanskolor (klass 5–10)¹⁸¹ och ett gymnasium.

2plus – innovativt vägval som väckt intresse inom EU

Sedan 2001 tillämpar man ett nytt pedagogisk koncept – 2plus – i alla de sorbiska skolorna. Tidigare delades eleverna in i A-nivå (modersmål) och B-nivå (andraspråk) och undervisades i parallella klasser. Nivå C, sorbiska som främmande språk, undervisades och undervisas än på de ordinarie skolorna i Sachsen. På grund av den fortskridande språkbytesprocessen i det sorbiska bosättningsområdet var denna indelning inte längre effektiv. Det visade sig att B-elevers språkliga utveckling alltmer började närma sig C-nivån. För att stoppa trenden har man i Sachsen bestämt sig för att tillämpa en ny tvåspråkig pedagogik, nämligen 2plus. Det finurliga med 2plus-konceptet är att det i praktiken innebär en revitaliseringsåtgärd för B-eleverna utan att för den delen sänka modersmålsnivån för A-eleverna.

Rent praktiskt har man alltså sedan 2001 övergivit undervisningen i parallella A- och B-klasser. I stället undervisas nu alla elever vid den sorbiska skolan gemensamt. För B-eleverna innebär detta i praktiken ett språkbad bland sina modersmålstalande kamrater. Man kastar dock inte i B-eleverna på djupt vatten utan någon simlärare. Till sin hjälp har de en extra lärare i klassen som kan bistå B-eleverna vid behov. Behoven är individuella från år till år och beroende på B-elevers språkliga kompetens och utveckling.

Målet för 2plus är att alla barn i det sorbiska förvaltningsområdet i en tidig ålder uppnår *flerspråkighet*. Med detta menas att barnen redan i grundskoleåldern uppnår tvåspråkighet (sorbiska och tyska) och att de i årskurs 3 börjar inläringen av ytterligare främmande språk (engelska). Alltså: 2plus innebär sorbiska och tyska plus ytterligare språk. Elevers tvåspråkiga kompetens föreskrivs som mål i läroplanen för den sorbiska skolan. Med hänsyn tagen till barnens individuella mognad ska eleverna kunna kommunicera på sorbiska och tyska efter årskurs 4.¹⁸² Med kombinationen *Witaj*-förskolor och 2plus i skolan har delstaten Sachsen slagit in på en innovativ väg till två- och flerspråkighet. Skolpolitiken i Sachsen är unik bland delstaterna i Tyskland och följs även med stort intresse av EU.¹⁸³

Implementeringen av 2plus-konceptet ställer höga krav på skolans lärare och förutsätter en tvåspråkig kompetens på närmast modersmålsnivå hos alla lärare. Naturligtvis fanns och finns det lärare som inte uppnår denna nivå. Därför har Sachsens kulturministerium initierat en *intensiv* fortbildning för lärare som inte helt behärskar sorbiska. Fortbildningen är på ett år och omfat-

180. Tillkommer ytterligare ordinarie grundskolor där sorbiska undervisas som främmande språk. Personlig kommunikation med ansvarig koordinator vid Sächsische Bildungsagentur (motsvarar Skolverket), 21 juli 2011.

181. Tillkommer ytterligare två skolor med årskurserna 5–10 som erbjuder undervisning efter 2plus-konceptet. Ibid.

182. <http://www.sorbischer-schulverein.de/de/2plus-konzept>.

183. Ibid.

tar ämnena sorbiska samt den tvåspråkiga undervisningens didaktik. Sachsens kulturministerium genomför fortbildningen med hjälp av universitet i Leipzig.¹⁸⁴ Koordinatören för sorbiska frågor vid *Sächsische Bildungsagentur* (motsvarar ungefär Skolverket) bekräftar att man har gjort goda erfarenheter med detta fortbildningsprogram.¹⁸⁵ Till en början kunde lärarna delta i programmet i stället för sin ordinarie tjänstgöring i skolan. Numera ingår fortbildningen i lärarnas ordinarie kompetensutveckling. Det grundläggande utbildningsbehovet bland lärarkåren verkar tillfredsställt och fortbildningen anordnas därför när behov och efterfråga finns. *Sächsische Bildungsagentur* bevakar fortbildningsbehovet bland lärarna i de sorbiska skolorna och anordnar fortbildningskurser och repetitionskurser.¹⁸⁶

Utbildning av tvåspråkiga lärare

Lärarutbildningen för sorbiska lärare sker vid universitet i Leipzig vid institutionen för sorabistik som bland annat har som sitt uppdrag att utbilda tvåspråkiga lärare för alla skolutyer i det sorbiska bosättningsområdet i såväl Sachsen som Brandenburg. Det handlar inte om något nationellt ansvar utan snarare om en tydlig beskrivning av arbetsuppgifter för institutet. Det utgår inga särskilda medel till den sorbiska lärarutbildningen.

Lärarutbildningen för sorbiska lärare är tvådelad, med del 1 universitetsstudier och del 2 verksamhetsförlagd utbildning.¹⁸⁷ För att bli lärare måste först grundläggande studier avläggas. Dessa är gemensamma för alla skolutyer och avslutas med en kandidatexamen med tvåämneskombination. Därefter följer skolutypsspecifika studier på avancerad nivå som avslutas med masterexamen med tvåämneskombination. För att bli antagen till utbildningen krävs sorbiska språkkunskaper motsvarande sju år i skolan eller motsvarande.¹⁸⁸ All undervisning sker på sorbiska. Varje år utbildas omkring 30 studenter. Av dessa läser 2/3 med inriktning mot högsorbiska och 1/3 med inriktning mot lågsorbiska. Av de 30 studenterna studerar ungefär 25 till lärare och fem läser sorbiska som filologiskt ämne. Omkring 80 procent av studenterna har sorbiska som modersmål.¹⁸⁹ Positiv särbehandling tillämpas vid övergången till del 2 av lärarutbildningen genom att förtur till den verksamhetsförlagda delen av utbildningen ges till lärarstudenter med sorbiska som ämne.

184. Sorbischer Schulverein e. V. (2008). S. 17.

185. Personlig kommunikation med ansvarig koordinator vid *Sächsische Bildungsagentur* (motsvarar Skolverket), 19 juli 2011.

186. Ibid. 23 september 2011.

187. Ett officiellt beslut är dock redan taget att med läsår 2012/13 överge BA- och MA-studiegångarna för att återgå till den tidigare ordningen med 1. och 2. *Staatsexamen*. Personlig kommunikation med insatt medarbetare vid *Sächsisches Staatsministerium für Kultus und Sport*, 20 juli 2011.

188. http://www.zv.uni-leipzig.de/studium/angebot/studienangebot/studiendetail.html?ifab_id=269.

189. Personlig kommunikation med medarbetare i ledande ställning vid Institut für Sorabistik, Universität Leipzig, 21 juli 2011.

Aktiv rekrytering av blivande tvåspråkiga pedagoger och lärare

Delstaten Sachsen är väl medveten om att man även i framtiden kommer vara beroende av en tillräcklig tillgång på sorbisktalande pedagoger och lärare. Därför *garanterar* Sachsens kulturministerium sedan 2001 alla studenter som avslutat sina studier vid det sorbiska gymnasiet i Bautzen och som läser till lärare en anställning vid en sorbisk eller en tvåspråkig skola i Sachsen.¹⁹⁰ En gång per år genomförs en rekryterings-drive där ibland också ansvarig minister besöker sista årskursens elever i syfte att värva potentiella lärare. Värvningen förbereds noga av medarbetare vid *Sächsische Bildungsagentur* (motsvarande Skolverket) som gör behovsanalyser för kommande år. Man analyserar vilka ämneskombinationer det kommer råda lärarbrist för om några år. Med hjälp av den kunskapen kan *Sächsische Bildungsagentur* göra specifika och riktade värvningar av sorbiska ungdomar till läraryrket.¹⁹¹

För att inspirera regionens ungdomar till pedagogyrket får de möjlighet att prova på att arbeta i förskolan. Detta sker i form av ett frivilligt socialt år (praktikplats på ett år) i någon av *Witaj*-förskolorna.¹⁹²

Sorbisk forskning och sorbiska forskningsinstitutioner

I Sachsen finns det två institut där den sorbiska minoriteten bedriver forskning om den egna kulturen och historien och om det egna språket – nämligen dels det sorbiska institutet (*Serbski institut*) i Bautzen dels institutionen för sorabistik (*Institut für sorabistik*) vid universitetet i Leipzig.

Det sorbiska institutet är först och främst en forskningsinstitution. Medarbetarna bedriver forskning inom områdena kultur- och samhällshistoria, empirisk kulturforskning/etnologi, språkvetenskap med särskild inriktning mot lågsorbiska. Institutet bedriver också jämförande studier om andra minoriteter i Europa. Det sorbiska institutet finansieras via en stiftelse¹⁹³ med medel från den tyska staten, delstaten Sachsen och delstaten Brandenburg. 2011 bestod institutet av 40 medarbetare, varav 24 forskare och tre doktorander. Många av medarbetarna tillhör minoriteten. Institutet samlar också aktivt in och arkiverar material och gör det tillgängligt för forskare och allmänheten. Vartannat år gästar institutet en internationell sommarkurs i sorbernas språk och kultur. Medarbetarna spelar också en aktiv roll i det sorbiska samhället och utövar en direkt påverkan på bruket av det sorbiska språket och den sorbiska kulturen.¹⁹⁴

190. Sorbischer Schulverein e. V. (2008). S. 16. Informationen bekräftades genom personlig kommunikation med ansvarig koordinator vid *Sächsische Bildungsagentur* (motsvarar Skolverket), 19 juli 2011.

191. Informationen kommer från ansvarig koordinator vid *Sächsische Bildungsagentur* (motsvarar Skolverket), 19 juli 2011.

192. Sorbischer Schulverein e. V. (2008). S. 16.

193. *Die Stiftung für das sorbische Volk*. 2011 förfogar stiftelsen över runt 16,8 miljoner euro. Nästan hälften av dessa medel kommer från den tyska staten, resten från delstaten Sachsen och från delstaten Brandenburg. Av dessa runt 16,8 miljoner har 11,3 procent anslagits till verksamheten vid det sorbiska institutet, se http://stiftung.sorben.com/wobsah_de_44.htm.

194. För mer information se <http://www.serbski-institut.de/cms/de/6/Aufgaben>.

Vid institutionen för sorabistik bedrivs forskning om sorbisk språkvetenskap, sorbisk litteraturvetenskap och sorbisk ämnesdidaktik. Ett intressant forskningsarbete pågår som syftar till att utveckla en egen ämnesdidaktik för att förmedla det sorbiska språket till barn med olika förkunskaper – som modersmål, som andraspråk och som främmande språk. Vidare pågår forskning som handlar om flerspråkig undervisning och immersion, dvs. språkbadspedagogik.¹⁹⁵ Vid institutionen utbildas också, som tidigare nämnt, de sorbiska lärarna. Vidare undervisas vid institutionen sorabistisk som ett filologiskt ämne. Sammanlagt består institutionen av 4,5 heltidsanställningar, varav två professorer och 2,5 universitetslärare. Därutöver är ytterligare en honorarprofessor knuten till institutionen liksom en administratör på halvtid. Utrymme finns också för en doktorand på halvtid.¹⁹⁶ Enligt egna utsagor från institutionen för sorabistik ligger denna bemanning på den nedersta gränsen för att klara av både ett forsknings- och undervisningsuppdrag.¹⁹⁷

Ombudsmän för sorbiska frågor vid nyckeldepartement i Sachsen

Det är främst två departement i Sachsen som arbetar med nyckelfrågor när det gäller den sorbiska minoritetens skolgång och andra utbildnings- och forskningsfrågor: *Saxon State Ministry of Education, Cultural Affairs and Sport* och *Saxon State Ministry of Higher Education, Research and the Fine Arts*. Vid båda departementen finns det en person anställd med uppdraget att arbeta med och bevaka sorbiska frågor. När man talar med dessa tjänstemän får man intrycket att deras arbete karakteriseras av nyckelord som samverkan, planering, framförhållning, pragmatiska lösningar och obyråkratiskt agerande. I våra efterforskningar har det också kommit fram att Sachsen tillämpar positiv särbehandling för personer med sorbiska språkkunskaper i en rad olika områden inom utbildningssektorn, till exempel när det gäller tillträde till högskoleutbildningar (via *nummerus clausus*) och tillträde till VFU:n i lärarutbildningen.¹⁹⁸ Tjänstemännen verkar också ha ett fungerande formellt och informellt kontaktnät sinsemellan och till det sorbiska samhället vilket underlättar informationsflödet och möjliggör ett snabbt agerande när det behövs.

Dåliga erfarenheter från Nordrhein-Westfalen

I Nordrhein-Westfalen bedrivs sedan 1980-talet lärarutbildningen i minoritetsspråk (dvs. invandrarspråk) i form av en påbyggnadsutbildning på mellan två och fyra terminer (*Zusatzstudium*). Utbildningen kan också läsas som fortbildning för redan utexaminerade lärare.

195. <http://www.uni-leipzig.de/~sorb/>.

196. Personlig kommunikation med medarbetare i ledande ställning vid Institut für Sorabistik, Universität Leipzig, 22 juli 2011.

197. Ibid.

198. Personlig kommunikation med insatt medarbetare vid Sächsisches Staatsministerium für Kultus und Sport, 20 juli 2011.

Enligt professorn för interkulturell pedagogik representerar detta utbildningssätt ett misslyckande i Tyskland. Erfarenheten från Nordrhein-Westfalen visar nämligen att få studenter är villiga att förlänga sin utbildning med 1–2 år. Enligt uppgifter är påbyggnadsutbildningar och fortbildningar en kostnadseffektiv men inte framgångsrik lösning. Professorn menar att en integrering av minoritetsspråk som modul i den befintliga lärarutbildningen skulle kunna ge bättre resultat när det gäller att få fram lärare i invandrarspråk.¹⁹⁹

Jiddistik på universitetsnivå – unikt i Europa

I våra efterforskningar har vi inte hittat några exempel på en organiserad lärarutbildning i jiddisch. Däremot finns det exempel på välutvecklade institutioner på universitetsnivå där det både undervisas i och forskas om jiddisch.

Det vetenskapliga studiet av språket jiddisch, jiddisch litteraturen och studiet av de ashkenaziska judarnas kultur betecknas i Tyskland som jiddistik och kan betraktas som en specialisering inom området judaistik/judiska studier. Jiddistiken har en nära relation och utbyte med andra ämnen och då främst med ämnet judaistik, men även ämnena germanistik, slavistik, historia, språkvetenskap, litteraturvetenskap, religionsvetenskap, konsthistoria, musik, etnologi, medie- och kommunikationsvetenskap med flera.

I Tyskland undervisas jiddistik vid universiteten i Trier och Düsseldorf.²⁰⁰ Av dessa är institutionen för judiska studier vid universitetet i Düsseldorf av särskilt intresse. Sedan 2002 består nämligen institutionen av två avdelningar, vilket gör den unik i Europa: avdelningen för jiddisch (kultur, språk och litteratur) samt avdelningen för judiska studier. Studenterna kan kombinera ämnet judiska studier (förmedlar kunskaper i hebreiska) med jiddistiken (förmedlar kunskaper i jiddisch). Studier kan bedrivas på kandidat- och masternivå. Det är även möjligt att disputerar i ämnet jiddistik.²⁰¹

Institutionen för judiska studier är statligt finansierad genom delstaten Nordrhein-Westfalen. Det finns totalt fyra professorer som också bedriver forskning med olika inriktningar.²⁰² Avdelningen för jiddisch (kultur, språk och litteratur) består av en professor, en vetenskaplig medarbetare och en administratör på halvtid.²⁰³

Tillsammans med jiddistiken vid universitetet i Trier organiserar institutionen för judiska studier årligen ett nationellt symposium för jiddiska stu-

199. Detta stycke bygger på personlig kommunikation med en professor som är specialiserad på interkulturell pedagogik och arbetar vid Westfälische Wilhelms-Universität zu Münster i Nordrhein-Westfalen, 3 juni 2011.

200. Vidare undervisas ämnet judaistik eller judiska studier vid ett flertal andra universitet i Tyskland – och i andra europeiska länder som Nederländerna, Belgien, Storbritannien och Lettland. Utbudet verkar särskilt stort i Storbritannien där judiska studier förekommer vid 15 olika lärosäten och centrumbildningar. För en förteckning över befintligt utbud, se *Jewish Studies in the UK 2007–08*, <http://www.mucjs.org/jsstats06.htm>.

201. För mer information se <http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/ijs/abteilungen/>.

202. Personlig kommunikation med Institut für Jüdische Studien, Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf, 20 september 2011.

203. Ibid.

dier. Syftet med denna konferens är att främja det vetenskapliga utbytet inom området jiddistik.²⁰⁴

Judiska folkhögskolor

Våra efterforskningar har visat att det finns två utbildningsvägar för den som vill lära sig jiddisch. Den ena går via universitetsstudier och förmedlar i regel aktiva och passiva kunskaper i jiddisch, dvs. studenten lär sig jiddisch i ett akademiskt syfte för att kunna förstå till exempel litterära **eller historiska** texter. Den andra vägen går via mer praktiskt orienterade språkkurser i jiddisch som i regel anordnas med en judisk församling som huvudman. Det finns ett flertal exempel på sådana språkkurser från bland annat Nederländerna²⁰⁵ och Österrike²⁰⁶. I Tyskland finns det flera judiska folkhögskolor²⁰⁷ som just erbjuder språkkurser med och utan förkunskaper i hebreiska och jiddisch. Man kan förmoda att de studenter som läser jiddisch vid de judiska folkhögskolorna och därmed i nära anslutning till den judiska församlingen gör detta främst i identitetsskapande syfte. Modersmålstalare i jiddisch finns i dag främst i USA, Israel och i vissa enklaver i Antwerpen, i Paris och i London.²⁰⁸

204.<http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/jiddisch/informationen-jiddisch-jiddistik/>.

205.Het Joods Studiecentrum Leiden, Nederländerna.

206.Jüdisches Institut für Erwachsenenbildung i Wien, Österrike.

207.Judiska folkhögskolor finns i Berlin, Potsdam, Frankfurt am Main och München, Tyskland.

208.Personlig kommunikation med lektorn för jiddisch vid Lunds universitet, 26 augusti 2011.

8. Vad kan göras för att säkra tillgången på lärare i de nationella minoritetsspråken?

Med åren har en stor kunskapsbas om situationen för de nationella minoritetsspråken och deras talare samlats inom flera statliga myndigheter och på andra håll. Bilden är samstämmig: Skolundervisningen i finska, jiddisch, meänkieli, romani chib respektive samiska fungerar bristfälligt och alla fem språkens överlevnad hotas. Detta har varit känt under en längre tid. Utvecklingen visar även att de nationella minoriteterna inte på egen hand och med nuvarande stöd från staten klarar att hålla språken levande på den nivå som minoritetskonventionerna stipulerar.

Under utredningsarbetet har det blivit tydligt att ett helhetsgrepp saknas i frågorna. Regeringen ger myndigheter uppdrag och myndigheter bedriver verksamhet, men vårt intryck är att erfarenheterna inte sammanförs, analyseras och används för att ta det helhetsgrepp över situationen som behövs. Utan ett helhetsgrepp, ett nät av åtgärder som samspelar, riskerar de enskilda åtgärder som sätts in att få alltför liten effekt.

Skäl för en större satsning nu

Den bild som vuxit fram under utredningsarbetet visar en mycket komplex situation. Komplexitet behövs även i de åtgärder som sätts in för att de nationella minoritetsspråkens överlevnad ska säkras. Det handlar om språk och kultur i samverkan. Det handlar såväl om insatser som kan genomföras snabbt och ge relativt snabba resultat som om insatser som kräver längre tid för att ge resultat. Insatserna behöver dessutom göras utifrån vart och ett av minoritetsspråkens specifika situation. Kontinuitet behövs. Ett helhetsgrepp – där insatser inom förskola, grundskola, gymnasieskola, högskola, lärarutbildning och lärarfortbildning, folkbildning, forskning, utveckling av ämnesdidaktik, läromedelsproduktion och revitaliseringsinsatser samspelar – är absolut nödvändigt för att skapa en hållbar lärarförsörjning i de nationella minoritetsspråken. Det finns goda skäl för att inleda en större satsning nu.

Europarådets påpekanden om det svenska konventionsarbetet

Hittills har Sverige rapporterat om insatser och resultat i genomförandet av de två minoritetskonventionerna tre respektive fyra gånger. Europarådet har med hjälp av experter analyserat de svenska rapporterna och identifierat positiv utveckling samt områden med brister. Därefter har Europarådet lämnat rekommendationer till den svenska regeringen.

I rekommendationerna från Europarådets ministerkommitté till regeringen finns flera punkter som gäller förbättringar på utbildningsområdet. Några av dem, t.ex. lärarbristen och utökad tvåspråkig undervisning, har tagits upp i flera rekommendationer.

Kunskapsnivån är hög

Enheten för diskrimineringsfrågor vid Arbetsmarknadsdepartementet, Diskrimineringsombudsmannen, Länsstyrelsen i Stockholms län, Sametinget, Skolverket, Språkrådet m.fl. arbetar fortlöpande med olika aspekter på de nationella minoriteterna och deras språk. Till det kommer särskilda tidsbegränsade uppdrag som dessa myndigheter och andra (t.ex. Ungdomsstyrelsen och Högskoleverket) har fått samt ett antal utredningar som antingen har fokuserat på de nationella minoriteterna eller tagit upp frågan som en del i ett utredningsuppdrag. Mot bakgrund av detta får kunskapsläget anses vara mycket gott vad gäller de nationella minoriteternas situation och behov; en problembild finns identifierad för respektive nationellt minoritetsspråk och förslag har genom åren lagts fram för språkens överlevnad och för förbättringar av undervisningen i och på språken. Under en tidsperiod av tio år har vissa förskjutningar skett i språkens situation och förutsättningar, men Högskoleverkets bedömning är att dessa mindre förskjutningar inte gör tidigare redovisningar och analyser inaktuella.

Språken är allvarligt hotade

De nationella minoritetsspråkens överlevnad är hotad och ingen uppåtgående utveckling är i sikte enligt de senaste lägesrapporterna. Till och med finskan, som är det största av de nationella minoritetsspråken och som talas i en närliggande nation, lider av så stora problem att ett särskilt revitaliseringsprojekt startats. Dessutom står många modersmållärare inför pensioneringen, enligt samråden som Högskoleverket genomfört. Situationen för språken är akut och behovet av att agera pragmatiskt är därmed angeläget.

Under arbetet med denna utredning har vi stött på en ”utredningströtthet” bland representanter för de nationella minoriteterna. De uttrycker att de har deltagit i ett antal samråd och utredningar, men förhoppningar om förändring har grusats gång på gång; många har förlorat tilltron till staten.

Förslagen

För att säkerställa att det finns tillräckligt många, och behöriga, lärare i de nationella minoritetsspråken krävs insatser inom flera politikområden samt insatser som sträcker sig över längre tid. Högskoleverkets genomgång visar vidare att det behövs både satsningar som är gemensamma för alla fem språken och sådana som är specifika, utifrån situationen för respektive språk och nationell minoritet. Inte enbart lärarutbildningen och lärosätenas språkinstitutioner berörs; de är snarare två av de yttersta länkarna i utbildningskedjan.

Det behövs insatser inom hela utbildningssystemet, inklusive genom folkbildningen, för att förbättra lärartillgången.

En helhetssyn är nödvändig för att lösa lärarbristen i jiddisch, finska, meänkieli, romani chib och samiska. Att göra en eller två insatser kommer förmodligen inte att ge önskad effekt, utan det behövs ett nät av samordnade insatser under en längre tid för att uppfylla de åtaganden Sverige gjort genom ratificeringen av de två minoritetskonventionerna.²⁰⁹

I arbetet med att ta fram förslagen har vi bl.a. använt oss av tidigare utredningar och rapporter som är relaterade till området, synpunkter som framkommit vid samråd och från referensgruppen samt av goda exempel och erfarenheter från Europa.

Rapportens förslag som följer är samlade under övergripande rubriker. Varje sådant avsnitt inleds med förslagen som korta punkter, vilka följs av utgångspunkter för förslagen, i de flesta fall en beskrivning av förslagen och avslutningsvis för merparten av förslagen även en konsekvensanalys. En återkommande referenspunkt är Europarådets minoritetskonventioner.

Utbildning i de nationella minoritetsspråken vid universitet och högskolor

Högskoleverket föreslår följande:

- Att med ett lärosätes nationella ansvar för ett nationellt minoritetsspråk bör följa medel för lärarresurser, utveckling och forskning. En schablon på 35 procent för indirekta kostnader har använts för dessa beräkningar och är inkluderad i totalbeloppet per lärosäte.
- Att Lunds universitet tilldelas nationellt ansvar för jiddisch och även får nationellt ansvar för lärarutbildning för undervisning i och på jiddisch när universitetet har byggt upp tillräcklig lärarkompetens. För uppdraget beräknas 3,3 miljoner kronor per år.
- Att Södertörns högskola tilldelas nationellt ansvar för romani chib och för lärarutbildning för undervisning i och på romani chib. För uppdraget beräknas 5,1 miljoner kronor per år.
- Att Umeå universitet tilldelas nationellt ansvar för meänkieli och samiska (tre varieteter) samt för lärarutbildning för undervisning i och på meänkieli och samiska (tre varieteter). För uppdraget beräknas totalt 11,6 miljoner kronor per år. Vidare föreslås universitetet tilldelas ett särskilt undervisningsuppdrag för finska. För detta uppdrag beräknas 1,2 miljoner kronor per år.
- Att Stockholms universitet tilldelas nationellt ansvar för finska och för lärarutbildning för undervisning i och på finska. Alternativt att Uppsala universitet tilldelas nationellt ansvar för finska och lärarutbildning för undervisning i och på finska. För uppdraget beräknas 5,1 miljoner kronor per år.

209. Utrikesdepartementet. (2000). *Ramkonvention om skydd för nationella minoriteter*.

Utgångspunkter för förslagen

Högskoleverkets bedömning är att den nuvarande situationen kring det nationella ansvaret för de fem minoritetsspråken inte fungerar på ett tillfredsställande sätt och att en särskild satsning krävs för att göra språkinstitutionerna och lärarutbildningen i de nationella minoritetsspråken livskraftiga. Högskoleverket föreslår därför att ämnesinstitutionerna stärks och att de samarbetar nära med lärarutbildningsinstitutionen eller motsvarande för att bidra till lärarutbildning för undervisning i och på det språk där lärosätet har nationellt ansvar.

I nuläget håller varken utbildning eller forskning i de nationella minoritetsspråken vid ansvariga lärosäten tillräckligt god kvalitet och omfattning för att stödja de åtaganden som Sverige har gjort genom ratificeringen av Europarådets två minoritetskonventioner. Verksamheterna är små och en kritisk massa av tillsvidareanställda lärare och forskare saknas.

För att kunna erbjuda lärarutbildning i de nationella minoritetsspråken krävs starka ämnesinstitutioner med kompetens i både minoritetens språk och kultur, det senare inbegriper även samhälle och historia. Utan god kvalitet i ämnet kan lärosäten inte få examenstillstånd för lärarutbildning i språken, inte heller för ämneexamen på kandidat- och masternivå (att kombinera med kompletterande pedagogisk utbildning för blivande ämneslärare, KPU).

Av de sex lärosätena skiljer Lunds universitet ut sig genom att lärosätet har beslutat att satsa på ämnet jiddisch och anställt en lektor på heltid, som rekryterats från en amerikansk universitetsmiljö. Förmodligen behövs liknande visionär framsynthet och samarbete med andra institutioner för att bygga upp kompetens långsiktigt samt riktade rekryteringsinsatser såväl gentemot potentiella lärare som gentemot studenter för att de nationella minoritetsspråken ska överleva. För att lyckas med detta behövs riktade, extra, resurser. Dessutom, genom att tilldela betydande öronmärkta medel visar regeringen att ämnena har betydelse.

Särskilda resurser för nationellt ansvar

I sitt yttrande över betänkandet *Värna språket – förslag till språklag* (2008) skrev Högskoleverket att det allmännas ansvar innebär att det bör bedrivas forskning och utbildning i de nationella minoritetsspråken. Högskoleverket betonade att det krävs extra resurser för att de nationella minoritetsspråken ska kunna främjas inom högre utbildning och forskning. När det nationella ansvaret för språken fördelades tillförde regeringen särskilda, tillfälliga, medel till Linköpings universitet för romani chib, sammanlagt tre miljoner kronor, och till Lunds universitet för jiddisch, sammanlagt tre miljoner kronor. Ingen av de två lärosätena har lyckats attrahera tillräckligt många studenter eller sådana studenter som kan göra att Sverige uppfyller konventionernas innehåll och intentioner. Övriga lärosäten har haft i uppdrag att utveckla och genomföra verksamhet utan tillskott av medel, vilket inte heller verkar ha lyckats på ett tillfredsställande sätt. Utöver dessa uppdrag tilldelades Mälardalens hög-

skola ett uppdrag 2003 samt ca fem miljoner kronor för att driva Finskt språk- och kulturcenter. Centret har bl.a. arbetat med läromedelsproduktion inom Skolverkets uppdrag. Finansieringen av centret, som mestadels varit kommunal på senare år, har varit besvärlig och verksamheten har krympt.

För att skydda och främja de nationella minoritetsspråken och kulturerna samt för att hålla en god kvalitet på utbildning och forskning är Högskoleverkets bedömning att det krävs en miniminivå av akademisk personal och extra medel från regeringen. Högskoleverkets kontakter med utbildningsföreträdare och tjänstemän i andra länder verifierar uppfattningen att en rimlig basnivå är medel för motsvarande en professor, två lektorer och två doktorander samt ca 700 000 kronor per år för utveckling och forskning, totalt ca 5,1 miljoner kronor. En satsning på denna nivå ger en attraktiv forsknings- och arbetsmiljö, vilket i sin tur underlättar rekryteringen av kompetens som är nödvändig för att stärka ämnena.

Lärarytbildning

Sedan 2006 har Luleå tekniska universitet (LTU) haft ett särskilt uppdrag att erbjuda lärarytbildning med inriktning mot finska, meänkieli och samiska. Tillströmningen av studenter har varit låg och under vissa terminer har inga ämneskurser erbjudits. I regleringsbrevet för 2010 gav regeringen LTU i uppdrag att redovisa vilka insatser som genomförts för att öka antalet studenter. LTU skrev i sin årsredovisning att inga insatser gjorts 2010.

När lärosätena 2010 och 2011 skulle ansöka hos Högskoleverket om att få ge de nya lärarexamina lämnade LTU inte in någon ansökan för lärarytbildning i finska, meänkieli och samiska. Det gjorde däremot Umeå universitet, i samiska (ämneslärarexamen med inriktning mot årskurs 7–9 respektive gymnasieskolan). Ansökan avslogs p.g.a. att universitetet saknade egna lärarresurser i ämnet och att underlaget för att bedöma progression och forskningsanknytning i utbildningen var alltför bristfälligt. Inget annat lärosäte har hittills ansökt om lärarytbildning i något av de nationella minoritetsspråken varför ingen lärarytbildning i de nationella minoritetsspråken för närvarande kan erbjudas inom den nya lärarytbildningen. Detta bryter mot de åtaganden som Sverige gjort genom konventionerna och är inte heller ett tillfredsställande svar på Europarådets senaste rekommendation till regeringen angående lärarytbildning. Miljöerna på lärosätena behöver tryggas och garanteras över tid.

Eftersom en lärarytbildning, som utbildar lärare för undervisning i de nationella språken, kräver ett nära samarbete med språkens ämnesinstitutioner bör nationellt ansvar för lärarytbildningen kombineras med nationellt ansvar för språket. Lärarytbildningsutredningen, som arbetade 2007–2008, har lämnat förslag på vilka lärosäten som bör få särskilt ansvar för att bygga upp lärarytbildning i respektive nationellt minoritetsspråk: Lunds universitet (jiddisch); Mälardalens högskola i samarbete med forskningsmiljön vid Stockholms universitet (finska); Södertörns högskola (romani chib); och Umeå uni-

versitet (meänkieli och samiska).²¹⁰ Högskoleverkets förslag är liknande, med undantag för finskan där verket, baserat på tillgängliga underlag, föreslår en lösning med Stockholms universitet eller Uppsala universitet samt Umeå universitet, och samverkan med andra lärosäten såsom Mälardalens högskola.

Utöver lärarutbildning kan universitet och högskolor bidra till det bredare konventionsarbetet genom sitt uppdrag att samverka med det omgivande samhället. Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har redovisat enkätundersökningar som genomförts i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska i syfte att kartlägga personalens språkkunskaper och minoriteternas behov och önskemål om service. Resultaten visar på brister i personalens språkkunskaper, vilket försvårar framgång i konventionsarbetet, framför allt gällande samiskan. Här skulle lärosätena kunna vara behjälpliga med kompetensutveckling av kommunernas personal.

Beskrivning av förslagen

Det nationella ansvaret bör gälla tillsvidare för att uppmuntra ett långsiktigt arbete vid lärosätena. Med ansvaret bör följa medel för akademisk personal, utveckling och forskning. Viktigt i sammanhanget är även att påpeka att det nationella ansvaret inte ska innebära ensamrätt på språkutbildning eller lärarutbildning för undervisning i eller på de nationella minoritetsspråken. Med tanke på spridningen av talare inom landet och att lärarutbildning anses vara lokal, är öppenhet inför fler lärosätesinitiativ inom områdena en fördel. Initialt krävs förmodligen kreativa lösningar och ett utåtblickande för att bygga upp kvalitet och kapacitet vid institutionerna och lärarutbildningen.

Högskoleverket föreslår att det i uppdraget ska ingå att årligen redovisa sin verksamhet till regeringen, som i sin tur bör följa utvecklingen och hålla en styrningsdialog med respektive lärosäte om resultat och hur uppdraget uppfyllts. Vidare bör det nationella ansvaret utvärderas efter tre år för att ta reda på om placeringen av respektive nationellt ansvar fungerar och om resurstilldelningen är ändamålsenlig eller om justeringar behövs, samt för att samla och sprida erfarenheter från lärosätenas arbete med uppdragen. De nationella minoriteterna ska vara företrädare i utvärderingen. Uppdragen om nationellt ansvar bör utgå ifrån skrivningarna och intentionerna i Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. I övrigt föreslår Högskoleverket att följande delar ska ingå i det nationella ansvaret för respektive ämne:

- Utveckla undervisning och forskning inom den nationella minoritetens språk och kultur (inklusive samhälle och historia).
- Samverka med andra institutioner i landet, och när relevant i andra länder, där de nationella minoritetsspråken finns. Syftet med detta är bl.a. att stärka utbildningen, dra nytta av kompetensen i landet och internationellt, uppmuntra nationellt samarbete och uppnå kritisk massa.

210. SOU 2008:109. *En hållbar lärarutbildning*. S. 346–349.

- Genom samråd med relevanta aktörer, som kommuner, förvaltningsområden och representanter från de nationella minoriteterna, identifiera t.ex. utbildningsbehov och relevanta forskningsfrågor.

Ämnessatsning per lärosäte

Lunds universitet föreslås fortsätta att inneha det nationella ansvaret för jiddisch. Personalen har nyligen utökats med en lektor, rekryterad från den amerikanska universitetsvärlden, som förstärker tidigare timresurser. Universitetet har både uttalat och visat att man är villigt att satsa på ämnet. Lunds universitet bör tilldelas medel till jiddisch motsvarande en professor, en lektor, en doktorand samt riktade medel för utveckling och forskning, sammanlagt ca 3,3 miljoner kronor per år (inklusive indirekta kostnader 35 procent). Om nuvarande situation förändras bör resurserna kunna utökas.

Södertörns högskola föreslås ta över det nationella ansvaret för romani chib från Linköpings universitet och tilldelas det tillsvidare. Linköpings universitet har främst nått ut till personer i kommunal förvaltning och personer drivna av ett allmänintresse, men i begränsad utsträckning till romer. Vidare saknas ett samarbete med lärarutbildningen. Universitetet har en nischad verksamhet som är värdefull, men den är inte tillräckligt förankrad i den romska minoriteten för att kunna uppfylla konventionernas fokus inom utbildningsområdet. Södertörns högskola däremot har tagit initiativ till lärarutbildning för romska lärare och genomför både forskning och utbildning som rör och involverar romer. Språkkompetensen behöver dock byggas upp vid högskolan. Att Södertörns högskola är en mångkulturell miljö och har kompetens att undervisa i en sådan är ytterligare skäl för att där förlägga det nationella ansvaret för romani chib och för utbildning av lärare i och på romani chib. Södertörns högskola bör tilldelas medel till romani chib motsvarande en professor, två lektorer, två doktorander samt riktade medel till utveckling och forskning, sammanlagt ca 5,1 miljoner kronor per år (inklusive indirekta kostnader 35 procent). Om nuvarande situation förändras bör resurserna kunna utökas.

Umeå universitet föreslås fortsätta att ha det nationella ansvaret för meänkieli och samiska (tre varieteter). Universitetet föreslås även tilldelas ett särskilt uppdrag för undervisning i finska upp till masternivå. Meänkieli är utifrån ett ämnesperspektiv beroende av ett samarbete med finskan och de två behöver därför förläggas tillsammans, men finskan behöver inte hålla samma höga akademiska nivå som ett nationellt ansvar innebär för att ändå kunna stärka meänkieli.

Umeå ligger geografiskt i relativ närhet av kommuner i förvaltningsområdena för samiska och meänkieli och talare av finska samt har lång erfarenhet av distansutbildning av olika slag. Detta ger ytterligare ett skäl för att förlägga lärarutbildning i meänkieli och samiska dit. För lärarutbildning krävs en stark ämneskoppling och t.ex. möjlighet att anordna relevant verksamhetsförlagd utbildning, vilka båda har möjlighet att uppnås i meänkieli och samiska vid Umeå universitet. För närvarande är lärarresurserna otillräckliga i meänkieli

och även i samiska. Samiska har funnits en längre tid vid universitetet, men ämnet förlorade för några år sedan en professor, som inte har ersatts. Om ett nationellt ansvar för samiska respektive meänkieli samt ett särskilt uppdrag för finskan förläggs till samma lärosäte bör man dock kunna utnyttja synergieffekter mellan ämnena inom en relativt snar framtid. För att underlätta samordning och även kunna dra nytta av dessa synergieffekter i lärarutbildningen är det en fördel om huvudansvaret för uppdraget utgår från lärarutbildningen.

Meänkieli: Medel motsvarande en professor i meänkieli/finska, en lektor, en doktorand samt riktade medel till utveckling och forskning, ca 3,3 miljoner kronor (inklusive indirekta kostnader 35 procent). Om nuvarande situation förändras bör resurserna kunna utökas.

Samiska: Medel motsvarande två professorer, tre lektorer, tre doktorander samt riktade medel till utveckling och forskning, ca 8,3 miljoner kronor (inklusive indirekta kostnader 35 procent). Om nuvarande situation förändras bör resurserna kunna utökas.

Finska: Medel motsvarande en lektor samt riktade medel till utveckling och forskning, sammanlagt ca 1,2 miljoner kronor (inklusive indirekta kostnader 35 procent).

Stockholms universitet föreslås tilldelas nationellt ansvar för finska och för lärarutbildning för undervisning i och på finska. Ett alternativ är att Uppsala universitet tilldelas det nationella ansvaret för finska och lärarutbildning för undervisning i och på finska. Tidigare delade Stockholms universitet och Uppsala universitet på det nationella ansvaret. Inget nämnvärt samarbete har förekommit mellan universiteten för att t.ex. komplettera varandras kursutbud eller utveckla forskningsprojekt tillsammans. Skälen för att lägga det nationella ansvaret på endast ett lärosäte är att det delade ansvaret inte har gett något mervärde och studentantalet är begränsat vid båda lärosätena.

En huvuddel av kommunerna i förvaltningsområdet för finskan ligger omkring Stockholm och i Mälardalsregionen. Eftersom sverigefinnarna är en mycket stor minoritetsgrupp och spridd över landet är det särskilt viktigt att Stockholms universitet eller Uppsala universitet samverkar med andra lärosäten i landet – som Mälardalens högskola och Umeå universitet – som erbjuder utbildning i finska och t.ex. fortbildning för förskollärare och lärare som undervisar sverigefinska elever. Stockholms universitet, alternativt Uppsala universitet, bör tilldelas medel till finska motsvarande en professor, två lektorer, två doktorander samt riktade medel till utveckling och forskning, sammanlagt ca 5,1 miljoner kronor (inklusive indirekta kostnader 35 procent).

Konsekvensanalys

Förstärkningen till de lärosäten som föreslås tilldelas nationellt ansvar för de fem språken och vidhängande lärarutbildning skulle belasta statsbudgeten med sammanlagt ca 27 miljoner kronor årligen (exklusive årlig uppräkning). Det behöver vara en garanterad finansiering över en längre tid, kanske tio–

femton år för att säkra en stabil uppbyggnad samt språkens och den riktade lärarutbildningens överlevnad på sikt.

Eftersom de nationella minoritetsspråken har en särställning bland minoritetsspråken kan denna satsning på ämnesinstitutionerna och lärarutbildningen begränsas till de fem språken och innebär inte automatiskt att fler minoritetsspråk har rätt att få del av liknande satsningar.

Genom en långsiktig och omfattande satsning på ämnesinstitutionerna och lärarutbildning för undervisning i och på de nationella minoritetsspråken kan lärosätena bygga upp en verksamhet som hjälper Sverige att uppfylla åtagandena i minoritetskonventionerna. Det gäller såväl konventionernas artiklar som rör utbildningsområdet som andra språkliga och medborgerliga rättigheter, t.ex. relaterade till förvaltningsområdena.

Frågan om lämpligt lärosäte för det nationella ansvaret för finskan är svåröst i och med att lärarutbildning behöver såväl en nära ämneskoppling som platser för studenternas verksamhetsförlagda utbildning. Till det ska läggas meänkielis beroende av finskan för dess språkutveckling och undervisning. En betydande andel av kommunerna inom det finska förvaltningsområdet finns i Stockholms- och Mälardalsregionen, men även kommuner omkring Göteborg och i Norrland ingår. Det förslag Högskoleverket har lagt innebär ett försök att möta de behov som finns, men andra alternativ kan säkerligen ge likvärdiga resultat. Det kan vara värdefullt att ha i åtanke att sverigefinnarna är en stor nationell minoritet, mellan 450 000 och 600 000 personer spridda över Sverige.

Lärarexamina som förbereder för undervisning i och på de nationella minoritetsspråken

Högskoleverket föreslår följande:

- Att regeringen – mot bakgrund av innehållet i Europarådets minoritetskonventioner och Europarådets uppföljning av Sveriges arbete med konventionerna, språklagen samt styrdokumenten för förskolan – utreder hur en *förskollärarexamen* ska kunna förbereda studenter för yrkesutövning i förskola med barn från de nationella minoriteterna.
- Att regeringen – mot bakgrund av intentionerna i Europarådets minoritetskonventioner, språklagen samt styrdokumenten för fritidshemmet – utreder hur en *grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem* ska kunna förbereda studenter för yrkesutövning i fritidshem med barn från de nationella minoriteterna.
- Att för *grundlärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs 4–6* i examensordningen lägga till ”nationellt minoritetsspråk” bland valbara områden.²¹¹ Detta för att möjliggöra studier om 30 högskolepoäng i något av de nationella minoriteternas språk och kultur samt ämnesdidaktik för

211. SFS 1993:100. *Högskoleförordning, bilaga 2 Examensordning*. Stockholm: Fritzes.

språket. Förslag på formulering av en fjärde punkt i områdeslistan: ”4. ett modersmål, som är ett av de nationella minoritetsspråken.”

- Att för *ämneslärarexamen med inriktning mot årskurs 7–9* respektive *gymnasieskolan* i examensordningen²¹² förtydliga studenternas möjlighet att läsa 45, 90 eller 120 högskolepoäng i något av de nationella minoriteternas språk och kultur samt ämnesdidaktik för språket.
- Att de nationella minoritetsspråken lyfts ur samlingsbegreppet ”modersmål”, som används i bilaga 4 till högskoleförordningen, och formuleras som en egen ämnesgrupp i listorna över tillåtna ämneskombinationer i en *ämneslärarexamen*. Viktigt är att denna utbrutna ämnesgrupp, ”nationella minoritetsspråk”, går att kombinera med alla andra ämnen för att underlätta tvåspråkig undervisning.
- Att klargöra och informera om att den *kompletterande pedagogiska utbildning som leder till ämnesexamen* (KPU:n), som vänder sig till personer vilka har ämneskunskaper och saknar pedagogisk och ämnesdidaktisk utbildning, även är tillgänglig för sökande med tillräckliga ämneskunskaper i något av de nationella minoritetsspråken.
- Att ge Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget i uppgift att samla in och sprida information om de möjligheter som finns att utbilda sig till lärare för undervisning i och på de nationella minoritetsspråken, både till potentiella studenter och till andra som kan ha nytta av sådan information, som minoriteternas organisationer och förvaltningar i förvaltningsområdena.

Generella utgångspunkter för förslagen som rör de nya lärarexamina

Genom ratificeringen av konventionerna har regeringen förbundit sig att ”tillhandahålla grundutbildning och fortbildning av lärare som behövs för att genomföra” utbildning i och på de nationella minoritetsspråken från förskole- till universitetsnivå. Ordalydelsen ”grundutbildning för lärare” kan tolkas som lärarutbildning motsvarande den som erbjuds studenter som kommer att vara verksamma i enspråkig svensk förskole- och skolverksamheten, och hålla motsvarande kvalitet som reguljär lärarutbildning. För att Sverige ska kunna infria detta behövs vissa förändringar i och förtydliganden kring examensordningen och de fyra nya lärarexamina.

Högskoleverket har i utarbetandet av förslagen beaktat begränsningen som regeringen ger i tilläggsuppdraget, att förslagen inte bör leda till förändringar i förskolläraryrket eller i behörighetsreglerna för dessa utbildningar. De förslag som härmed läggs innebär därför endast smärre ändringar i examensordningen och verkets bedömning är att dessa ändringar inte förändrar förutsättningarna för övrig lärarutbildning.

Lärarutbildningsutredningen refererar till minoritetskonventionerna och bekräftar lärarbristen i modersmålsämnet. Utredningen föreslår i sitt betän-

212. Ibid.

kande bl.a. att utbildning av lärare i modersmål ska återupptas, men att den inte ska vara en egen inriktning. Alternativa vägar in i utbildningen föreslås, liksom en preparandutbildning för intresserade som inte uppnått behörighetskraven för lärarutbildningen.²¹³

Propositionen om en ny lärarutbildning innehåller ett avsnitt om de nationella minoritetsspråken. I de inledande styckena refereras till de åtaganden Sverige gjort genom ratificeringen av de två minoritetskonventionerna:²¹⁴

Detta innebär bl.a. att Sverige förbundit sig att tillhandahålla grundutbildning och fortbildning av de lärare som behövs för att kunna erbjuda modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken.

I regeringens minoritetspolitiska strategi som antogs av riksdagen i juni 2009, föreslogs en rad åtgärder för att aktivt främja de nationella minoritetsspråken (prop. 2008/09:158, bet. 2008/09:KU23, rskr. 2008/09:272). Regeringen betonade bl.a. att det är särskilt viktigt att stärka barns förutsättningar att lära sig minoritetsspråket. (s. 42)

Den lösning som presenteras i propositionen är att via ämneslärarutbildningen utbilda lärare i modersmål för de fem nationella minoritetsspråken. Regeringen skriver att ”de språk som omfattas av undervisning i modersmål bör inrymmas i ämneslärarexamen”, dvs. även de nationella minoritetsspråken. Ämneslärarexamen är inriktad mot undervisning i årskurs 7–9 och gymnasieskolan så denna lösning kan vara ett fullgott alternativ för de äldre elevernas undervisning, men knappast för de yngre.

Tänkvärt i sammanhanget är att inget lärosäte har fått examenstillstånd för den nya ämneslärarexamen i modersmål jiddisch, finska, meänkieli, romani chib eller samiska, varken med inriktning mot årskurs 7–9 eller i gymnasieskolan. Umeå universitet är det enda lärosäte som har ansökt hos Högskoleverket om sådant examenstillstånd och det var för samiska. Ansökan avslogs dock eftersom universitetet inte bedömdes ha egen lärarkapacitet samt att det var svårt att se progression och forskningsanknytning i ansökan.²¹⁵ Således är ämneslärarexamen för närvarande i praktiken inte ett alternativ för lärarförserjningen i de nationella minoritetsspråken.

Behörighetskraven för lärarutbildningen

Behörighetskraven till lärarutbildningen återfinns i högskoleförordningen²¹⁶ och i föreskrifter om områdesbehörighet från Högskoleverket.²¹⁷ Förutom grundläggande behörighet måste en sökande till lärarutbildningen uppfylla

213. SOU 2008:109. *En hållbar lärarutbildning*.

214. Prop. 2009/10:89. *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning*. Stockholm: Regeringskansliet.

215. Se www.hsv.se/kvalitet/examenstillstand/provningavnyalararexamina.4.d456ccc128430310018000245.html.

216. SFS 1993:100. Högskoleförordning, bilaga 2 Examensordning.

217. HSVFS 2007:8. Högskoleverkets föreskrifter om områdesbehörigheter. Stockholm: Högskoleverket.

särskilda behörighetskrav som specificeras i områdesbehörigheter. Om det finns särskilda skäl får en högskola dock besluta om undantag från något eller några av behörighetsvillkoren. I högskoleförordningen 7 kap. 3 § står att ”En högskola skall göra undantag från något eller några behörighetsvillkor, om sökande har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen utan att uppfylla behörighetsvillkoren.” Om högskolan vill höja behörighetsvillkoren måste högskolan dock ansöka om tillstånd för att få göra detta (7 kap. 11 §). Utan att ha haft en dialog med lärosätena är det svårt att avgöra deras intresse för att utnyttja denna möjlighet till viss flexibilitet i behörighetsvillkoren för sökande till lärarutbildning för undervisning i och på minoritetsspråk och hur detta skulle kunna tänkas påverka utbildningens innehåll och kvalitet.

En annan möjlighet som högskolorna har gällande behörighetskraven är att den sökandes meriter kan bedömas efter validering av s.k. reell kompetens²¹⁸. Genom de särskilda lärarutbildningssatsningarna som gjorts på senare år har några av lärosätena numera stor erfarenhet av att validera sökandes reella kompetens för lärarutbildning, dock kanske inte specifikt modersmålslärares reella kompetens och det kan därför behövas ett utvecklingsarbete inom området. Högskoleverket uppmärksammar vikten av validering och behovet av verktyg för att validera språkkompetens i sitt yttrande över betänkandet från Delegationen för romska frågor.²¹⁹ I regeringens lärarutbildningsproposition förs reell kompetens fram främst som en möjlighet vad gäller tillgodoräknanden av yrkesverksamhet i den verksamhetsförlagda utbildningen och i ämneslärarutbildningen. Regeringen skriver även att ”Regeringen anser att höga krav på förkunskaper är en förutsättning för en lärar- och förskollärarutbildning med hög kvalitet.”²²⁰

Förskollärarexamen

Högskoleverket föreslår följande:

- Att regeringen – mot bakgrund av innehållet i Europarådets minoritetskonventioner och Europarådets uppföljning av Sveriges arbete med konventionerna samt språklagen och styrdokumentet för förskolan – utreder hur en förskollärarexamen ska kunna förbereda studenter för yrkesutövning i förskola med barn från de nationella minoriteterna.

Utgångspunkter för förslaget

En förskollärarexamen omfattar sammanlagt 210 högskolepoäng, fördelade på studier inom det förskolepedagogiska området (120 högskolepoäng), utbildningsvetenskaplig kärna (60 högskolepoäng) och verksamhetsförlagd utbild-

218. Reell kompetens bedöms den sökande ha som genom svensk eller utländsk utbildning, praktisk erfarenhet eller på grund av annan omständighet har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen, se ibid. 7 kap. 5 §, punkt 5.

219. Högskoleverket. (2010). *Remissvar på Romers rätt – en strategi för romer i Sverige (SOU 2010:55)*. (Dnr 13-5336-10). Stockholm: Högskoleverket.

220. Prop. 2009/10:89. *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning*. S. 53.

ning (30 högskolepoäng).²²¹ Någon ytterligare uppdelning av dessa block i ämnesstudier har inte gjorts i examensordningen, vilket skiljer förskolläraryxamen från de andra nya examina. Detta försvårar för Högskoleverket att ge förslag om mindre ändringar i examensordningen som kan öka antalet förskollärare med kompetens att arbeta i en förskola med barn från de nationella minoriteterna. Att en förskollärare som examineras från den nya förskollärarytbildningen inte har kunskaper och kompetenser för att uppfylla förskolans uppgift att stödja barn från de nationella minoriteterna är problematiskt med tanke på Sveriges åtaganden genom konventionerna och t.ex. utökningen av förvaltningsområden i landet. Av dessa skäl anser Högskoleverket att frågan om hur en förskolläraryxamen ska kunna förbereda studenter för yrkesutövning i förskola med barn från de nationella minoriteterna behöver utredas separat.

De nationella minoriteterna har en särställning bland minoriteterna i Sverige genom att Sverige har ratificerat Europarådets två minoritetskonventioner och i lagar ger de fem minoriteterna särskilt skydd och vissa rättigheter som de andra minoriteterna inte har. Genom att ratificera minoritetskonventionerna har Sverige åtagit sig att tillhandahålla förskollärarytbildning för verksamhet med barn från de fem minoriteterna samt grundutbildning och fortbildning av lärare som behövs för att genomföra detta. Europarådet har upprepade gånger i sina uppföljningar lyft fram bristen på lärare som kan undervisa i och på de nationella minoritetsspråken.

Genom att Sverige har inrättat förvaltningsområden, där någon av de tre territoriella minoriteterna (finnar, samer och tornedalingar) har en starkare ställning än i övriga delar av landet, har man även åtagit sig att erbjuda förskoleverksamhet på de tre språken till de barn från minoriteterna vars föräldrar önskar det. I budgetpropositionen för 2012 skriver regeringen att efterfrågan på äldreomsorg och förskola på minoritetsspråk i kommunerna driver på processen att ansöka om frivillig anslutning till förvaltningsområden. Den snabba ökningen av förvaltningsområden – hittills 47 kommuner och tio landsting, och inför 2012 har ytterligare nio kommuner ansökt om att ansluta sig – kan förmodas öka behovet ytterligare. Detta innebär en ökad efterfrågan på förskollärare som har språk- och kulturkompetens i finska, meänkieli och samiska. Angående romani chib föreslog Skolverket i sitt yttrande över betänkandet från Delegationen för romska frågor att en särskild utbildningssatsning genomförs för att utbilda ett trettiotal förskollärare och lärare för undervisning i och på romani chib.

Det går att finna stöd för utbildning av förskollärare för verksamhet med barn med nationell minoritetsbakgrund i förskolans styrdokument. De natio-

221. I SFS 1993:100. *Högskoleförordning* ingår examensordningen (bilaga 2) där förskolläraryxamen beskrivs. Ändringarna som gjordes i högskoleförordningen med anledning av den nya lärarytbildningen återfinns i SFS 2010:21. *Förordning om statsbidrag för insatser till stöd för de nationella minoritetsspråken*.

nella styrdokument som en förskollärare ska följa är bl.a. skollagen och läroplanen för förskolan. I skollagen står att²²²

Förskolan ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. (8 kap. 10 §)

I läroplanen för förskolan uttrycks förskolans uppgift visavi barn från en nationell minoritet på följande sätt:²²³

I förskolans uppdrag ingår att såväl utveckla barns förmågor och barns eget kulturskapande som att överföra ett kulturarv – värden, traditioner, historia, språk och kunskaper – från en generation till nästa ... Förskolan kan bidra till att barn som tillhör de nationella minoriteterna och barn med utländsk bakgrund får stöd i att utveckla en flerkulturell tillhörighet. (s. 8)

Av skollagen framgår att förskolan ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. (s. 9)

Generellt för barn som deltar i förskoleverksamhet gäller följande:

Barn med utländsk bakgrund som utvecklar sitt modersmål får bättre möjligheter att lära sig svenska och även utveckla kunskaper inom andra områden. Förskolan ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål. (s. 9)

Vidare finns betydelsen av ett starkt modersmål för ett barns identitetsutveckling belagd i forskning. I läroplanen för förskolan förklaras sambandet och förskolans roll.²²⁴

Språk och lärande hänger ouplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. Förskolan ska lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen. (s. 9)

Konsekvensanalys

När studier i minoritetsspråket läggs inom ramen för förskollärarytbildningen måste förmodligen något annat lyftas ur. Ett alternativ skulle kunna vara att i stället ha studierna utanför lärarprogrammet. Sådana lösningar erbjuds t.ex. i Tyskland, men studenternas intresse har varit ljust. Inte heller någon av dem som Högskoleverket har diskuterat en sådan lösning med i Sverige har sett den som ett reellt alternativ, bl.a. för att det är troligt att de nationella minoriteterna uppfattar den som negativ särbehandling.

222. SFS 2010:800. *Skollagen*.

223. Skolverket. (2011). *Läroplan för förskolan. Lpfö 98. Reviderad 2010*.

224. Ibid.

Lärosätenas möjligheter att på eget initiativ erbjuda förskollärarytbildning för yrkesutövning i förskola med barn från de nationella minoriteterna

Genom examensordningen styr regeringen vad studenterna ska ha lärt sig under utbildningstiden. Hur de uppnår dessa mål och vad som ytterligare ingår i utbildningen bestämmer lärosätena själva. Varken regeringen eller Högskoleverket ska detaljstyra det. *Det som står i detta avsnitt ska därför ses som ett resonemang kring vilka möjligheter ett lärosäte har i dag, i den händelse att det skulle vilja erbjuda förskollärarytbildning till studenter som vill förbereda sig för arbete t.ex. i en tvåspråkig förskola med finska, judiska, romska, samiska eller sverigefinska barn.* Sålunda:

Examensmålen innefattar kunskaper vilka även en förskollärare som arbetar med barn från de nationella minoriteterna kan antas behöva.

- Inom *kunskap och förståelse* ska studenten ”visa sådana kunskaper inom det förskolepedagogiska området och sådana ämneskunskaper, inbegripet kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete, som krävs för yrkesutövningen”. Vidare står att studenten ska ”visa sådana förskoledidaktiska och ämnesdidaktiska kunskaper som krävs för yrkesutövningen”.
- Inom *färdigheter och förmåga* ska studenten bl.a. ”visa fördjupad förmåga att möta barnens behov av omsorg och att skapa förutsättningar, inbegripet genom lek och skapande verksamhet, för alla barn att lära och utvecklas” och ”visa förmåga att ta tillvara barns kunskaper och erfarenheter för att stimulera varje barns lärande och utveckling”. Vidare ska studenten ”visa förmåga [...] att planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisning och den pedagogiska verksamheten i övrigt i syfte att på bästa sätt stimulera barns lärande och utveckling”.
- Inom *värderingsförmåga och förhållningssätt* ska studenten ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällseliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling”.

Utöver det som uttalas i examensmålen för förskollärarexamen bör rimligtvis kunskaper i ett av de nationella minoriteternas språk och kultur ses som en nödvändig del av det kunskapspaket vilket en student, som vill arbeta med barn från de nationella minoriteterna, behöver.

Grundlärarexamen

Högskoleverket föreslår följande:

- Att regeringen – mot bakgrund av intentionerna i Europarådets minoritetskonventioner samt språklagen och styrdokument för fritidshemmet – utreder hur en *grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem* ska kunna förbereda studenter på yrkesutövning i fritidshem med barn från de nationella minoriteterna.

- Att för *grundlärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs 4–6* i examensordningen lägga till ”nationellt minoritetsspråk” bland valbara områden.²²⁵ Detta för att möjliggöra studier om 30 högskolepoäng i något av de nationella minoriteternas språk och kultur samt ämnesdidaktik för språket. Förslag på formulering av en fjärde punkt i områdeslistan: ”4. ett modersmål, som är ett av de nationella minoritetsspråken.”

Utgångspunkter för förslagen

En elev från en nationell minoritet kan i grundskolan få undervisning i och på sitt minoritetsspråk som modersmål, förutsatt att hon eller han har grundläggande kunskaper i språket och det finns en lämplig lärare. Ett alternativ till detta finns, främst för de elever som inte alls behärskar minoritetsspråket, och det är att läsa det som moderna språk, dvs. på nybörjarnivå från årskurs 4.

Ett skäl för att möjliggöra studier om minst 30 högskolepoäng i de nationella minoriteternas språk och kultur inom grundlärarexamen är grundskolans kursplan för modersmål respektive moderna språk, samt de kunskapskrav som ställs på lärare som undervisar i dessa ämnen. Kursplanen för modersmål omfattar undervisning i de nationella minoritetsspråken för årskurs 1–9 och gymnasieskolan. Modersmållärare är undantagna kravet på lärarlegitimation, men 30 högskolepoäng är den omfattning som krävs för komplettering av modersmål i en lärarlegitimation som omfattar andra ämnen. Därefter kan läraren undervisa i modersmål eller tvåspråkig undervisning från årskurs 1 t.o.m. gymnasiet. Jämförbart är även att för undervisning i de nationella minoritetsspråken som modernt språk måste läraren för de lägre årskurserna ha läst 30 högskolepoäng i språket.²²⁶

Ett annat skäl för att möjliggöra studier om 30 högskolepoäng i språket inom grundlärarexamen är att det motsvarar en termins studier på grundnivå, vilket ger en akademisk grund i språket och dess ämnesdidaktik för undervisning.

En utblick över hur andra länder har löst frågan om att inkludera utbildning i nationella minoritetsspråk i lärarutbildning visar t.ex. att det norska Kunnskapsdepartementet har hanterat frågan något annorlunda än det svenska. I Norge har man valt att göra en ”reguljär” grundskollärarytbildning för årskurs 1–10²²⁷ och en samisk grundskollärarytbildning för årskurs 1–10²²⁸. Det som främst skiljer de två är att 30 högskolepoäng samiska ingår i den samiska grundskollärarytbildningen utan att utbildningen förlängs (läs mer i kapitel 7).

225. SFS 1993:100. *Högskoleförordning, bilaga 2 Examensordning.*

226. SFS 2011:326. *Förordning om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare och utnämning till rektor.*

227. Föreskriften finns tillgänglig på http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/lover_regler/forskrifter/2010/Forskrift-om-rammeplan-for-grunnskolelarerutdanningene-for-17-trinn-og-510-trinn.html?id=594357.

228. Föreskriften finns tillgänglig på http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/lover_regler/forskrifter/2010/Forskrift-om-rammeplan-for-de-samiske-grunnskolelarerut-danningene-for-17-trinn-og-510-trinn.html?id=594360.

Beskrivning av förslagen

Grundlärarexamen ges med tre inriktningar: mot arbete i fritidshem (grundnivå, 180 högskolepoäng); mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3 (avancerad nivå, 240 högskolepoäng); samt mot arbete i årskurs 4–6 (avancerad nivå, 240 högskolepoäng).²²⁹

Grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem ska innehålla ämnesstudier och ämnesdidaktiska studier om 90 högskolepoäng, varav 60 inom det fritidspedagogiska området och 30 i ett eller två praktiska eller estetiska ämnen, förutom utbildningsvetenskaplig kärna 60 högskolepoäng och verksamhetsförlagd utbildning 30 högskolepoäng. Detta lämnar varken tolkningsutrymme eller poängutrymme för studier om 30 högskolepoäng i ett av de nationella minoriteternas språk och kultur. Högskoleverket konstaterar dock att studenter som kommer att arbeta i en verksamhet med barn och elever från de nationella minoriteterna behöver sådana kunskaper för sin yrkesutövning, dvs. flera av examensmålen för denna kortare grundlärarutbildning påvisar ett behov av kunskaper om de nationella minoriteternas språk och kultur för just denna grupp (jämför med förskollärarna). Högskoleverket föreslår därför att regeringen utreder hur en grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem ska kunna förbereda studenter för yrkesutövning i fritidshem med barn från de nationella minoriteterna.

I de övriga två inriktningarna ska utbildningen omfatta ämnesstudier och ämnesdidaktiska studier med relevans för undervisning i något av skolväsendets ämnen som har en fastlagd kurs- eller ämnesplan, utbildningsvetenskaplig kärna (60 högskolepoäng) och verksamhetsförlagd utbildning (30 högskolepoäng). Modersmål har en egen kursplan för grundskolan, vilket innebär att en student har möjlighet att välja ämnesstudier och ämnesdidaktiska studier i ett av de nationella minoritetsspråken inom ramen för en grundlärarexamen. Frågan är hur detta kan lösas praktiskt.

För *grundlärarexamen med inriktning mot förskoleklass och årskurs 1–3* ska 165 högskolepoäng vara ämnesstudier och ämnesdidaktiska studier i svenska (minst 30 högskolepoäng), matematik (minst 30 högskolepoäng), engelska (minst 15 högskolepoäng), samhällsorienterande ämnen, naturorienterande ämnen och teknik. Av de 165 högskolepoängen ska därutöver 15 högskolepoäng vara ämnesrelaterad verksamhetsförlagd utbildning. Om studenten väljer att läsa 15 högskolepoäng vardera i samhällsorienterade ämnen, naturorienterande ämnen och teknik återstår 30 högskolepoäng som hon eller han kan ägna åt att studera ett av de nationella minoritetsspråken, dess kultur samt ämnesdidaktik. Där språkämnets saknas lokalt kan distansutbildning eller samarbete med ett annat lärosäte vara ett alternativ för att kunna erbjuda denna del av utbildningen till intresserade studenter.

229. SFS 1993:100. *Högskoleförordning, bilaga 2 Examensordning*. Stockholm: Fritzes. Ändringarna som gjordes i högskoleförordningen med anledning av den nya lärarutbildningen återfinns i SFS 2010:541. *Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100)*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

En student som tar en grundlärarexamen med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3 är även behörig för verksamhet i förskolan, vilket ger en viss möjlighet att minska bristen på förskollärare i verksamheter med barn från de nationella minoriteterna. Å andra sidan minskas då lärarresursen för förskoleklass och årskurs 1–3.

För *grundlärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs 4–6* krävs på liknande sätt 165 högskolepoäng i ämnesstudier och ämnesdidaktiska studier och dessa ska vara i svenska (minst 30 högskolepoäng), matematik (minst 30 högskolepoäng), engelska (minst 30 högskolepoäng) och ett valbart fördjupningsämne (30 högskolepoäng). Genom att föra in en fjärde punkt i listan över valbara områdena i examensordningen kan utbildning om 30 högskolepoäng i de nationella minoriteternas språk och kultur möjliggöras. Förslag på tillägg i examensordningen: ”4. ett modersmål, som är ett av de nationella minoritetsspråken.”

Där språket saknas lokalt kan distansutbildning eller samarbete med ett annat lärosäte vara ett alternativ för att kunna erbjuda intresserade studenter utbildning om 30 högskolepoäng i ett av de nationella minoritetsspråken.

En student som tar en grundlärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs 4–6 är även behörig att undervisa i förskoleklass och årskurs 1–3. Det ger flexibilitet, men samtidigt minskas lärarresursen för årskurs 4–6. Som del av en långsiktig, hållbar lösning på lärarbristen har denna flexibla användning av lärare förmodligen en begränsad effekt.

Konsekvensanalys

Beskrivningen i examensordningen av de två grundlärarexamina *grundlärarexamen med inriktning mot förskoleklass och årskurs 1–3* och *grundlärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs 4–6* ger goda möjligheter för en student att läsa 30 högskolepoäng i ett nationellt minoritetsspråk, förutsatt att detta förtydligas och att ett tillägg görs i listan som specificerar möjliga valbara områden.

En annan väg att gå är att ge vissa lärosäten i uppdrag, t.ex. i regleringsbrev, att ge någon av de två grundlärarexamina, eller båda, som beskrivs i förslaget. Detta skulle innebära en begränsning i vilka lärosäten som kan erbjuda en grundlärarutbildning för undervisning i och på nationella minoritetsspråk och därmed riskera en mindre effekt än en mer generell lösning. Ett uppdrag med sådant innehåll skulle dock vara ett irreguljärt sätt att lösa frågan på.

Ämneslärarexamen

Högskoleverket föreslår följande:

- Att de nationella minoritetsspråken lyfts ur begreppet ”modersmål”, som används i bilaga 4 till högskoleförordningen, och formuleras som en egen ämnesgrupp i listorna över tillåtna ämneskombinationer i en ämneslärarexamen. Viktigt är att denna utbrutna ämnesgrupp, ”nationella mino-

ritetsspråk”, går att kombinera med alla andra ämnen för att underlätta tvåspråkig undervisning.

Utgångspunkter för förslaget

Ämneslärarexamen ges med två inriktningar: *mot arbete i årskurs 7–9* (270 högskolepoäng) och *mot arbete i gymnasieskolan* (300 eller 330 högskolepoäng). För examen krävs att utbildningen omfattar ämnesstudier och ämnesdidaktiska studier med relevans för undervisning i något av de skolämnen som har en fastlagd kurs- eller ämnesplan; utbildningsvetenskaplig kärna (60 högskolepoäng); och verksamhetsförlagd utbildning (30 högskolepoäng).

Modersmål, moderna språk och judiska studier (för årskurs 7–9) är ämnen med fastlagda kursplaner, vilket innebär att en student har möjlighet att välja något av de nationella minoritetsspråken för sina ämnesstudier inriktade på en ämneslärarexamen för undervisning i årskurs 7–9 eller gymnasieskolan.

För *ämneslärare med inriktning mot arbete i årskurs 7–9* ska utbildningen omfatta ämnesstudier och ämnesdidaktiska studier om 195 högskolepoäng, varav 15 högskolepoäng ämnesrelaterad verksamhetsförlagd utbildning. Huvudregeln är ämnesstudier i tre undervisningsämnen. För att studenten ska nå ett tillräckligt ämnesdjup krävs minst 90 högskolepoäng i ett ämne. Fördelningen av övriga ämnesstudier lämnar regeringen i lärarutbildningspropositionen till lärosätena med följande vägledning.²³⁰

Bedömningen hur studiernas omfattning i de övriga ämnena på bästa sätt fördelas med hänsyn till ämnets karaktär och det kommande yrkeslivet, avgörs med fördel av lärosätet. Regeringen anser dock att minst 45 högskolepoäng i varje i examen ingående ämne bör krävas för examen. För att studierna i ämnena ska kunna stödja varandra är det en fördel om det minsta ämnet är närliggande till ett annat som ingår i examen.

Den enda specificering som finns formaliserad i examensordningen för ämneslärarexamen mot arbete i årskurs 7–9 är den att ”för varje övrigt ämne som ingår i examen krävs minst 45 högskolepoäng”.

De två styrdokumenterna är alltså inte helt med varandra överensstämmande om relationen mellan huvudämnet (90 högskolepoäng) och övriga två ämnen. Den skrivning om minst 45 högskolepoäng i övriga två ämnen som finns i examensordningen innebär den starkare styrningen av examensinnehållet än propositionen. Så som en ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs 7–9 är formulerad i examensordningen har en student möjlighet att välja att studera ett av de nationella minoritetsspråken, dess kultur och ämnesdidaktik inom examens ram.

Vilka ämneskombinationer som är möjliga regleras i stället i bilaga 4 till högskoleförordningen. För att tydliggöra de nationella minoritetsspråkens särställning bland minoritetsspråken föreslår Högskoleverket att de fem natio-

230. Prop. 2009/10:89. *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning*. S. 26.

nella minoritetsspråken bryts ut ur samlingsbegreppet ”modersmål” i listan över ämneskombinationer och förs in, som samlingsbeteckning ”nationella minoritetsspråk”, under samma punkter som modersmålsbegreppet. Viktigt är att de nationella minoritetsspråken är möjliga att kombinera med alla övriga ämnen för att en ämneslärare ska kunna ge tvåspråkig undervisning (undervisning i ett ämne *på* det nationella minoritetsspråket).

För ämneslärare med inriktning mot arbete i *gymnasieskolan* ska utbildningen omfatta ämnesstudier och ämnesdidaktiska studier om 225 eller 255 högskolepoäng och innefatta ämnesstudier i två undervisningsämnen. Ämnesstudierna ska omfatta en fördjupning om 120 högskolepoäng i ett ämne eller ämnesområde och en fördjupning om 90 högskolepoäng i ytterligare ett. För inriktningen mot arbete i gymnasieskolan ger regeringen inte motsvarande vägledning om ämnenas relation i propositionen som för inriktningen mot arbete i årskurs 7–9.

Även för ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan gäller de ämneskombinationer som specificeras i högskoleförordningens bilaga 4. För denna lista föreslår Högskoleverket att de nationella minoritetsspråken på liknande sätt bryts ut ur samlingsbegreppet ”modersmål” och förs in under samma punkter som modersmålsbegreppet, mot bakgrund av de förstnämndas särställning bland modersmålen. Även för ämneslärarexamen med inriktningen mot arbete i gymnasieskolan är det viktigt med en möjlighet att kombinera de nationella minoritetsspråken med alla övriga ämnen för att en ämneslärare ska kunna ge tvåspråkig undervisning (undervisning i ett ämne *på* det nationella minoritetsspråket).

Ämneslärarexamen genom kompletterande pedagogisk utbildning (KPU)

Högskoleverket föreslår följande:

- Att möjligheten att omfatta de nationella minoritetsspråken i en ämneslärarexamen som uppnås via den kompletterande pedagogiska utbildningen (KPU) uppmärksammas tydligare.

Utgångspunkter för förslaget

Det finns ytterligare ett alternativ för att uppnå ämneslärarexamen inom lärarprogrammet och det består av en kombination av tidigare genomförda ämnesstudier och en *kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen* (KPU).²³¹ Denna ämneslärarexamen får vara kortare, mindre omfattande, än de två inom ämneslärarprogrammet och detta beror på förkunskapskravet som ställs på sökande till KPU:n. De sökande behöver endast ha ämnesstudier i ett ämne. Följande gäller för särskild behörighet till KPU:n:

- *Ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs 7–9*: ämneskunskaper i undervisningsämne i årskurs 7–9 som motsvarar ämnesstudier om

231. SFS 2011:686. *Förordning om kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen*. Stockholm: Thomson Reuters Professional. Förordningen gäller från den 1 juli 2011.

minst 90 högskolepoäng. Högskolan får bestämma vilket undervisningsämne kravet gäller.

- *Ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan:* ämneskunskaper i undervisningsämne i gymnasieskolan som motsvarar ämnesstudier om minst 120 högskolepoäng. Högskolan får bestämma vilket undervisningsämne kravet gäller.
- Särskild behörighet till KPU:n har också den som genom svensk eller utländsk utbildning, praktisk erfarenhet eller på grund av någon annan omständighet har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

Behörighetsvillkoren öppnar t.ex. en möjlighet för validering av kunskaper i ett nationellt minoritetsspråk som inte förvärvats genom akademisk utbildning.

KPU:n omfattar 90 högskolepoäng som avser utbildningsvetenskaplig kärna (där studier i ämnesdidaktik ska ingå) och verksamhetsförlagd utbildning. Denna ämneslärarexamen omfattar minst 180 högskolepoäng, att jämföra med minst 270 högskolepoäng inom det ordinarie lärarprogrammet.

Det går alltså att bli ämneslärare med endast ett undervisningsämne genom denna alternativa utbildningsväg. För en person som läst 90 högskolepoäng med fördjupning i ett nationellt minoritetsspråk och vill utbilda sig till lärare krävs endast ytterligare 90 högskolepoäng, dvs. tre terminer, av KPU. Om personen har arbetat som lärare finns dessutom möjlighet att få en del av undervisningserfarenheten validerad och studietiden ytterligare kortad.

En sökande till KPU:n kan givetvis ha ämnesstudier bakom sig i fler ämnen än den särskilda behörigheten ställer krav på och därmed få en examen som omfattar mer än 180 högskolepoäng. KPU-förordningen specificerar vilka kursfordringar som gäller för ämneslärarexamen med respektive inriktning i ett, två och tre undervisningsämnena. Denna alternativa ämneslärarexamen skiljer sig även från motsvarande inom lärarprogrammet genom att begränsningen av möjliga ämneskombinationer i examensordningens bilaga 4 inte gäller.

Denna möjlighet att bli lärare vänder sig till dem som kan ha haft andra planer med sina akademiska studier än att bli lärare, eller som kan få t.ex. sina språkkunskaper validerade och därmed ha möjlighet att bli lärare. För att nå ut med information om denna alternativa väg till potentiella KPU-sökande behövs informationsinsatser.

Konsekvensanalys

Förutom att utbilda behöriga ämneslärare i modersmål nationella minoritetsspråk (ettämneslärare) innebär KPU:n en möjlighet att utbilda lärare för undervisning i ämnen *på* det nationella minoritetsspråket, dvs. tvåspråkig undervisning. Om en person har tillräckliga kunskaper i ett av språken och i ytterligare ett eller två ämnen kan hon eller han arbeta som modersmålslärare, och även undervisa i t.ex. kemi och matematik på modersmålet. Det tillkom-

mer också en möjlighet som kan ytterligare förbättra personens anställnings- och arbetssituation: hon eller han blir behörig att även undervisa i kemi och matematik i en svensktalande klass.

Den kortare vägen via ämneskunskaper och KPU intresserar förmodligen mest personer, även obehöriga ämneslärare, som har finsk, samisk, meänkieli eller jiddisch språkbakgrund eller som läst språken på universitetet. I och med de relativt högt ställda ämneskunskapskraven – 90 högskolepoäng med fördjupning respektive 120 högskolepoäng med fördjupning – har förmodligen endast ett mindre antal personer tillräckliga kunskaper i minoritetsspråken för att vara behöriga till KPU:n. Detta kan alltså inte vara huvudalternativet för att öka antalet behöriga ämneslärare som kan undervisa i och på de nationella minoritetsspråken.

En försvårande omständighet i sammanhanget är att de nationella minoritetsspråken är svaga som ämnen vid universitet och högskolor och att få studenter uppnår en fördjupning om 90 respektive 120 högskolepoäng. Dock tillåter förordningen för KPU:n att ämneskunskaperna har uppnåtts på annat sätt än via akademiska studier vid ett svenskt lärosäte.

Vidare skulle förmodligen inte denna alternativa ämneslärarexamen ge nämnvärd effekt för undervisning i och på romani chib eftersom få personer har språkkunskaper som motsvarar 90 eller 120 högskolepoäng akademiska studier. För den gruppen, och för individer även från de andra nationella minoriteterna, krävs andra kompletterande satsningar, som preparandutbildningar, kompletterande utbildning, m.m.

Värt att notera är att dessa ämneslärare inte är behöriga för undervisning på alla nivåer i förskolan och skolan. Flera olika vägar behöver därför öppnas för att trygga lärartillgången på kort och lång sikt.

Behörighetsgivande utbildning för obehöriga, yrkesverksamma lärare

Högskoleverket föreslår följande:

- Att en särskild lärarsatsning görs på behörighetsgivande utbildning för obehöriga lärare som undervisar i och på de nationella minoritetsspråken.
- Att i en sådan satsning ingår även kompletterande utbildning i de nationella minoritetsspråken för lärare som redan har behörighet att undervisa i andra ämnen i skolan.
- Att medel görs tillgängliga och eventuellt öronmärks för uppdragsutbildning som leder till lärarexamen.
- Att det efter en övergångsperiod fram till 2018 ska krävas lärarlegitimation även för undervisning i modersmål nationella minoritetsspråk.

Utgångspunkter för förslagen

Tidigare utredningar uppskattar att många av de lärare som undervisar i och på de nationella minoritetsspråken saknar lärarbehörighet. På samma sätt som behörighet är ett mål för de flesta andra lärarkategorier, bör det även vara det

för modersmålslärare i de nationella minoritetsspråken. Det är en kvalitetsfråga och en statusfråga. Det behövs för att Sverige ska uppfylla minoritetskonventionerna.

Regeringen har under flera år genomfört särskilda lärarutbildningssatsningar för att fler obehöriga, yrkesverksamma lärare ska ta examen och bli behöriga för läraryrket. Satsningarna har vänt sig till lärare som påbörjat en lärarutbildning eller har en lärarutbildning och vill utöka antalet ämnen hon eller han har behörighet att undervisa i. En del av lärarna som undervisar i de nationella minoritetsspråken har inte påbörjat någon lärarutbildning, andra har inte ens behörighet att studera på högskolan. För staten är en satsning på behörighetsgivande lärarutbildning för gruppen ändå ett jämförelsevis snabbt sätt att få fram behöriga lärare och höja kvaliteten i undervisningen. Detta bör göras på flera olika sätt och i kombination med fortbildningsinsatser bland yrkesverksamma lärare.

För ämneslärare bör det initialt även vara möjligt att först uppnå behörighet för undervisning i *ett* ämne, ett av de nationella minoritetsspråken, och att komplettera med behörighet för ytterligare ett eller två ämnen inom satsningen.

Beskrivning av förslagen

Syftet med en särskild lärarutbildningssatsning är att både utbilda fler behöriga lärare i de nationella minoritetsspråken och fler lärare som kan undervisa i ämnen *på* språken, dvs. blir behöriga för tvåspråkig undervisning. Målet ska vara att minska bristen på lärare som kan undervisa i och på de nationella minoritetsspråken. Satsningen bör riktas mot obehöriga lärare som undervisar i modersmål, moderna språk eller något av de andra undervisningsämnena i skolan. Alla fyra lärarexamina i den nya lärarutbildningen bör ingå i satsningen, som med fördel kan utformas på liknande sätt som andra särskilda lärarutbildningar, t.ex. SÄL III²³². Det behövs dock några speciella förutsättningar för att den ska omfatta tillräckligt många lärare och resultera i en märkbar förbättring.

Förkunskapskraven i denna satsning bör vara lägre än för tidigare satsningar, minst 30 högskolepoäng eller motsvarande i det nationella minoritetsspråket. Det bör även finnas möjlighet för lärare som redan är behöriga i andra ämnen än minoritetsspråken, och som vill lägga till en sådan språkbehörighet, att läsa inom satsningen. Detta överensstämmer med intentionerna i Europarådets minoritetskonventioner. Liksom i SÄL ska motsvarande kunskaper kunna valideras och reell kompetens användas för att avgöra behörighet. På så sätt kan de som har vissa kunskaper, men brister i formella ämneskunskaper eller ämnesdidaktik, dra nytta av satsningen. Antalet poäng som den kompetensgivande utbildningen får omfatta bör vara generöst, med tanke på de låga förkunskapskraven. Det bör även finnas ett krav på anställning som

232. Särskild utbildning för lärare i yrkesämnena.

modersmåslärare i skolan, för att underlätta verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Ett alternativ till det kravet skulle kunna vara att lärosätet hjälper till att arrangera relevant VFU för dem som inte har anställning eller inte arbetar som lärare i det ämne de kompletterar. Studierna bör vara på minst halvtid men heltid kan vara möjligt.

Ett exempel på tidigare satsningar som kan visa vägen är SÄL III för yrkeslärare – 135 miljoner kronor till lärosätena över tre år (förlängd till fyra år). Inom SÄL III tog ca 650 yrkeslärare examen och blev behöriga och ytterligare ca 400 lärare genomgick delar av utbildningen. Yrkeslärarna är en grupp där formell akademisk utbildning och därmed träning i ett akademiskt arbetssätt hör till undantagen och det finns därmed likheter med modersmåslärarna som grupp. Skolverkets statistik visar även likhet i åldersfördelningen: både yrkeslärare och modersmåslärare är äldre än genomsnittet av lärare. Även vad gäller validering av meriter går det att dra paralleller – många av de sökande till SÄL III saknade formella meriter och en omfattande validering av de sökandes reella kompetens gjordes. En liknande situation kan väntas inom en satsning på lärare i de nationella minoritetsspråken.

För att göra studierna attraktiva och finansiellt möjliga för så många modersmåslärare som möjligt behöver de kombineras med ekonomiskt studiestöd i form av adekvata stipendier, studiemedel som avskrivs vid uppnådd examen eller ersättning till kommunerna för lön till modersmåslärarna under studietiden. En parallell kan dras till Lärarlyftet I där staten satsade 3,6 miljarder kronor under fyra år på vidareutbildning av lärare och ersatte 80 procent av deltagarnas löner under studietiden. Staten stod för 70 procent av kostnaden och kommunen för 30 procent av kostnaden. Även den norska staten gör rikade satsningar för att utbilda fler lärare i de samiska språken.

Ett kompletterande alternativ till en särskild lärarutbildningssatsning är uppdragsutbildning som kommunen köper av ett lärosäte. Detta har visat sig fungera väl för romska lärare som inte har grundläggande behörighet för universitetsstudier. På uppdrag av Stockholms stad har Södertörns högskola genomfört behörighetsgivande lärarutbildning för tre romska lärare. Utbildningsupplägget gjorde att studenterna kunde kombinera studier och arbete under utbildningstiden. För var och en av studenterna gjordes motsvarighetsbedömningar; de fick tillgodoräkna sig vissa tidigare genomgångna fristående kurser och deras lärarerfarenhet validerades (som VFU).²³³ Studenterna fick individuella studieplaner för att genomgå en behörighetsgivande lärarutbildning på 210 högskolepoäng, med lärarexamen med inriktning mot förskola, förskoleklass och grundskolans tidigare år som slutpunkt 2010. Utbildningen kostade ca 230 000 kr per student, exklusive kurslitteratur och moms, och därutöver täckte högskolan den mer omfattande handledningen som krävdes för examensarbetena.

233. För mer information se <http://modersmal.skolverket.se/romani/index.php/nyheter-och-information/247-romska-laerare-skriver-historia>. Se även ett tv-inslag i frågan på http://svt-play.se/v/2173303/romska_larare_ska_battra_utbildningsnivan.

Högskoleverkets bedömning är att ett utbildningsupplägg som Södertörns överensstämmer med förordningen som styr uppdragsutbildning²³⁴ och föreslår att regeringen öronmärker medel för uppdragsutbildning för omkring tio obehöriga lärare per år enligt ”Södertörnmodellen”. Medlen bör vara särskilt riktade mot yrkesverksamma, obehöriga lärare som saknar behörighet för högskolestudier. Mest lämpad att hantera ansökningsförfarandet och att sprida information om medlen till kommuner och enskilda är förmodligen Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, vilka redan nu har ett informationsuppdrag gentemot landets kommuner.

Om Högskoleverkets förslag genomförs bör de följas upp efter tre år för att identifiera svagheter – för åtgärd – identifiera styrkor samt hur väl satsningarna uppfyller målet med satsningen.

Slutligen anser Högskoleverket att lärare i modersmål inte ska vara undantagna från kravet på lärarlegitimation för undervisning (inklusive betygsättning) och tillsvidareanställning. Undantaget som finns är inte förenligt med ramkonventionen som talar om lika möjligheter till utbildning på alla nivåer för de nationella minoriteterna. Att inte särbehandla denna grupp lärare är en fråga om modersmållärarnas status som lärare och deras yrkesroll – genom undantaget finns en stor risk att de ses som en andra klassens lärare – och om elevens rätt till god undervisning. Statistik från Skolverket visar att knappt hälften av alla modersmållärarna (inklusive de som undervisar i de nationella minoritetsspråken) har lärarbehörighet,²³⁵ vilket innebär att många av modersmållärarna inte kan få forskolläro- eller lärarlegitimation om ett sådant krav skulle införas 2012. Det skulle förmodligen innebära en ännu sämre situation än i dag, för både lärarna och eleverna.

Högskoleverket föreslår i stället att det införs en övergångsperiod innan även modersmållärarna omfattas av legitimationskravet. Man kan tänka sig till senast 2018. Under övergångsperioden måste olika kompetenshöjande insatser erbjudas, inklusive kompetensinventeringar och individuella utbildningar utifrån kompetensbehov. De förslag på behörighetsgivande utbildningar och lärarfortbildning som Högskoleverket lägger fram i denna rapport borde innebära en möjlighet för en majoritet av de obehöriga modersmållärarna att bli behöriga lärare för undervisning i minst ett ämne, minoritetsspråket, men även att bli behöriga för undervisning i ytterligare ämne.

Konsekvensanalys

Genom att sätta behörighetskraven vid minst 30 högskolepoäng eller motsvarande kunskaper i minoritetsspråket görs den behörighetsgivande utbildningen tillgänglig för många av modersmållärarna i de nationella minoritets-

234. SFS 2002:760. *Förordning om uppdragsutbildning vid universitet och högskolor*. Stockholm: Thomson fakta.

235. Skolverket. (2011). *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2010/2011*. (Dnr 71-2011-14). Stockholm: Skolverket. S. 9 Hämtad 2011-09-15. Från http://www.skolverket.se/statistik_och_analys/2.1862/2.1032/atta-av-tio-larare-har-lararexamen-1.128277.

språken. De som initialt inte har den formella kunskapsnivån skulle kunna delta i Skolverkets fortbildningssatsning (se särskilt avsnitt) och från den tillgodoräkna sig 30 högskolepoäng och därmed kunna fortsätta in i en behörighetsgivande lärarutbildning.

En behörighetsgivande utbildning som uppfyller kraven för lärarlegitimation skulle innebära att fler modersmållärare i de nationella minoritetsspråken kan uppnå kraven för lärarlegitimation och undervisningskvaliteten kan höjas.

En särskild satsning på modersmållärarna som inbegriper möjligheter att uppnå ettämnesbehörighet och flerämnesbehörighet öppnar för undervisning både i och på minoritetsspråken. En bieffekt av flerämnesbehörighet för individen och huvudmannen kan bli fler undervisningstimmar på samma skola och därmed en mer sammanhållen arbetssituation för läraren.

En tvåstegsraket, först med behörighet i ett ämne och därefter i ytterligare ämnen innebär flera fördelar.

1. Obehöriga lärare kan relativt snabbt få behörighet att undervisa i språket och återgå till arbetet i skolan.
2. Behörighet i fler ämnen än det nationella minoritetsspråket öppnar möjligheter för undervisning såväl *i* språket som i ett ämne *på* språket.
3. Med behörighet i flera ämnen kan det bli möjligt för en modersmållärare att arbeta på färre skolor och därigenom få en bättre arbetssituation, vilket i förlängningen gör yrket mer attraktivt.

Eftersom det inte finns statistik som beskriver de modersmållärare som undervisar i de nationella minoritetsspråken, t.ex. andelen obehöriga och behöriga lärare, är det svårt att uppskatta intresset för behörighetsgivande utbildning och hur många som skulle söka till en sådan satsning.

För lärare i romani chib behövs särskilda satsningar utifrån gruppens förutsättningar, som t.ex. uppdragsutbildning enligt "Södertörnmodellen". Behöriga lärare kan bidra till att andelen romska ungdomar som uppnår behörighet för gymnasiestudier och högskolestudier ökar. Utöver höjd kvalitet i undervisningen kan lärarna bli goda förebilder för eleverna. En av de romska lärarna som tog examen från Södertörns högskola uttryckte i en tv-intervju just en förhoppning om att vara en god förebild för andra romer. Erfarenheter från Tyskland visar också på de positiva effekter som närvaron av vuxna romer i skolmiljön kan ha på romska elever.

Förbättrad information om lärarutbildning för undervisning i och på de nationella minoritetsspråken

Högskoleverket föreslår följande:

- Att Högskoleverket ges i uppdrag att samla in och sprida information om de möjligheter som finns att utbilda sig till lärare för undervisning i och på de nationella minoritetsspråken, främst till potentiella studenter, men även andra grupper. Högskoleverket bör samråda med de nationella minoriteterna i genomförandet av uppdraget.

- Att en målgruppsanpassad informationskampanj genomförs för att sprida information om de olika möjligheter som finns att studera till en lärarexamen som ger behörighet att undervisa i och på de nationella minoritetsspråken.

Utgångspunkter för förslaget

För närvarande finns inte informationen samlad om vilka studievägar som är tillgängliga för dem som vill bli behöriga lärare för undervisning i och på de nationella minoritetsspråken. Risken är stor att den som frågar blir runt-skickad mellan myndigheter eller får svaret att varje högskola lägger upp sina kursplaner och ”du får ta kontakt med högskolan direkt för information”. För att underlätta för intresserade kan informationen samlas hos exempelvis Högskoleverket (eller den framtida service- och samordningsmyndigheten).

Om ett övergripande informationsuppdrag läggs på Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget kan detta med fördel innefatta utbildningsmöjligheter inom flera utbildningsformer, inklusive kompletterande studier på folkhögskola eller motsvarande och lärarfortbildning för yrkesverksamma lärare. Lämpligt vore i så fall att Högskoleverket samverkar med Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget så att det skapas en stabil informationskedja.

Konsekvensanalys

Studenttillströmningen till ämnen och lärarutbildning som erbjuder språkkunskaper i de nationella minoritetsspråken har varit låg. Erfarenheter från sorberna i Tyskland och samerna i Norge visar att genomtänkta informationsinsatser har betydelse för rekryteringen till utbildningarna. Viktigt är också att kunna ge användbara svar till den som har frågor om utbildningar för att bli lärare och undervisa i något av de nationella minoritetsspråken eller ge tvåspråkig undervisning. Ingendera fungerar i dag men de är nödvändiga att starta upp snarast för att både öka intresset och slussa intresserade vidare till rätt lärosäten, utbildningar och personer på lärosätena.

Ekonomiska stimulansmedel för rekrytering till lärarutbildning och språkutbildning

Högskoleverket föreslår följande:

- Att regeringen sätter in ekonomiska stimulansmedel för att attrahera individer som är intresserade av att studera till lärare för att undervisa i och på de nationella minoritetsspråken alternativt för ämnesstudier i de nationella minoriteternas språk, kultur, samhälle och historia på högskolenivå.
- Att 25 000 kronor per termin av studielånet avskrivs för varje 30 högskolepoäng som en person tar i något av de fem nationella minoritetsspråken, inklusive ämnesdidaktik, inom ramen för utbildning som leder till förskollärarexamen, grundlärarexamen, ämneslärarexamen eller yrkeslärarexamen. Den föreslagna ordningen innebär att maximalt 100 000 kronor kan avskrivas för maximalt 120 högskolepoäng ämnesstudier och ämnes-

didaktiska studier i språket, dvs. fyra terminer heltidsstudier. Avskrivningen görs när examen har tagits ut. En sådan ordning skulle kunna börja gälla för utbildning från höstterminen 2012 och framåt. Högskoleverket beräknar en initial kostnad för förslaget på en miljon kronor per år.

- Att stipendieverksamhet finansierad med statsmedel inrättas. Stipendiets storlek föreslås ligga på 50 000 kronor för studier omfattande 60 högskolepoäng eller mer, 25 000 kronor för studier omfattande 30 högskolepoäng och 12 500 kronor för studier omfattande 15 högskolepoäng, och betalas ut efter att studenten har fullgjort kurspoängen. Målgruppen bör vara personer tillhörande de fem nationella minoriteterna samt personer anställda inom statlig respektive kommunal förvaltning samt landstingsförvaltning över hela landet. Högskoleverket beräknar att stipendieverksamheten skulle kosta 2,5 miljoner kronor per år, vilket motsvarar 100 personer per år som läser 30 högskolepoäng. Högskoleverket föreslår att Länsstyrelsen i Stockholms län ges i uppdrag att ombesörja en sådan stipendieverksamhet.

Utgångspunkter för förslagen

Av de låga tillströmningstalen att döma har lärarutbildningen i finska, meänkieli och samiska varit oattraktiv för presumtiva lärarstudenter. Luleå tekniska universitet, som sedan 2006 har ett särskilt uppdrag att erbjuda lärarutbildning med inriktning mot finska, meänkieli och samiska, har haft svårt att rekrytera studenter. Lärarutbildning i de tre språken har inte genomförts på grund av alltför få sökande och otillräcklig lärarkompetens. Utannonserade kurser har ställts in och enstaka sökande till meänkieli eller samiska har hänvisats till Umeå universitet.

På Högskoleverkets samrådsmöten med representanter för de nationella minoriteterna har denna brist på kontinuitet och förutsebarhet påtalats som ett problem som skapar osäkerhet hos presumtiva studenter. Bristande information, modersmålslärares dåliga arbetsvillkor och låga status samt svårigheter att finansiera en utbildning senare i livet när många har fått familj och barn är andra problem som nämnts.

Samer, sverigefinnar och tornedalingar är svenska medborgare och har i regel en svensk skolgång bakom sig. De flesta talar i dag svenska på modersmålsnivå och har tillgång till alla svenska (och utländska) högskoleutbildningar som finns. Ur ett individperspektiv måste man fråga sig vad som skulle motivera en ung person med höga betyg att välja yrket som (modersmåls)lärare före ett yrke som läkare, arkitekt, civilingenjör eller ekonom. Mot denna bakgrund reser sig också frågan hur lärosätena ska kunna lyckas konkurrera om lämpliga individer som vill undervisa *i* och *på* de nationella minoritetsspråken och *i* de nationella minoriteternas språk, kultur, samhälle och historia.

Personer med romsk språk- och kulturbakgrund saknar ofta grundläggande behörighet för studier på högskolenivå och särskilda satsningar i form av t.ex. preparandutbildningar eller andra kompletterande utbildningsformer samt

särskilt anpassat ekonomiskt stöd skulle behövas. Delegationen för romska frågor har i sitt betänkande behandlat denna omständighet och föreslår att möjligheterna till avskrivning av studiemedelsskulder för grundvux-studier för personer med romsk språk- och kulturbakgrund utreds i särskild ordning. Vidare föreslår delegationen att ett sådant uppdrag även ska omfatta att utreda vilka möjligheter det finns till full bidragsfinansiering av grundvux-studier för personer med romsk språk- och kulturbakgrund.²³⁶ Högskoleverket ansluter sig till delegationens förslag och vill samtidigt lyfta fram att de i detta avsnitt föreslagna ekonomiska stimulansmedlen även inkluderar personer med romsk språk- och kulturbakgrund.

Efter Högskoleverkets överläggningar med referensgruppen och efter samråd med representanter för de nationella minoriteterna har verket kommit till den slutsatsen att ekonomiska stimulansmedel anpassade till olika målgruppers behov bör sättas in för att motivera individer och locka dem till utbildningsinsatser som leder till ett läraryrke. En parallell kan dras till Lärarlyftet I där staten satsade 3,6 miljarder kronor under fyra år på vidareutbildning av lärare och ersatte 80 procent av deltagarnas löner under studietiden. Staten stod för 70 procent av kostnaden och kommunen för 30. Också den norska staten gör riktade satsningar för att utbilda fler lärare i de samiska språken.

Liksom det norska Sametinget har Sametinget i Sverige beslutat om insatser i syfte att stimulera utbildning i samiska språk. Jämfört med de betydande satsningar som görs från det norska Sametingets sida, med anslag på runt 98 miljoner norska kronor inom områdena samisk utbildningsverksamhet och samiska språk, måste de satsningar som görs i Sverige betecknas som blygsamma. I oktober 2010 beslutade Sametinget på förslag från Språkkommittén²³⁷ bl.a. följande:

- Sametinget ska använda statsbidrag för att aktivt rekrytera samer till högre utbildning i samiska genom att lämna bidrag med 40 000 kronor per termin heltidsstudier i högst två terminer, 60 högskolepoäng, till enskilda samer som deltar i universitets- och högskolekurser på A- till D-nivå.
- Sametingets bidrag för studier i samiska budgeteras fr.o.m. 2011 till en miljon kronor.
- Att Sametinget verkar för att medel ur 2010 års minoritetsanslag får användas för att låta utarbeta läromedel för vuxnas revitalisering i samiska, fördela tillgängliga medel till projektansökningar och för att köpa in läromedel m.m.
- Sametinget verkar för att medel upp till 500 000 kronor ur 2010 års minoritetsanslag fördelas engångsvis till sametingspartierna för förtroendevaldas, ledamöternas och ersättarnas utbildning i samiska.

236. SOU 2010:55. *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige*. S. 346 f.

237. Sametinget. (2010). *§ 60 Samiskt språkarbete, förslag från Språkkommittén – forts.*

Det är oklart hur de beviljade stipendiemedlen har använts och om de kommit studenter till godo.

Högskoleverket ser ett behov av riktat ekonomiskt stöd till studenter dels i syfte att underlätta rekryteringen till läraryrket, dels för att stimulera fler till högre utbildning i de nationella minoriteternas språk och kultur. Högskoleverket föreslår därför två åtgärder för stimulans, 1) att studielånet hos CSN avskrivs på ett liknande sätt som sker i Norge via Lånekassen och 2) att en stipendieverksamhet inrättas.

Ekonomiska stimulansmedel för rekrytering till lärarutbildning

Högskoleverket föreslår en ordning som innebär att 25 000 kronor per termin av studielånet hos CSN avskrivs för personer som tagit minst 30 högskolepoäng i något av de fem nationella minoritetsspråken inom ramen för utbildning som leder till förskollärarexamen, grundläraresexamen, ämnesläraresexamen eller yrkesläraresexamen. Den föreslagna ordningen innebär att maximalt 100 000 kronor avskrivs för ämnesstudier och ämnesdidaktiska studier i språket, motsvarande fyra terminers heltidsstudier (120 högskolepoäng). Avskrivningen görs när studenten har tagit ut sin läraresexamen. Högskoleverket föreslår att ordningen börjar gälla för utbildning från höstterminen 2012 och framåt. Högskoleverket beräknar att satsningen initialt kostar en miljon kronor per år, vilket motsvarar 40 studenter som studerar 30 högskolepoäng per år. Det bör också ges möjlighet att utöka totalsumman för satsningen när ämnena blivit starkare och studenttillströmningen ökar.

Ekonomiska stimulansmedel för att stimulera fler till högre utbildning

Högskoleverket ser också ett behov av en utökad stipendieverksamhet finansierad med statsmedel som kan sökas genom Länsstyrelsen i Stockholms län. I första hand föreslås stipendiet riktas till personer tillhörande de fem nationella minoriteterna samt till personer anställda inom statlig respektive kommunal förvaltning samt landstingsförvaltning över hela landet. Dessa stipendier ska kunna sökas av alla som vill delta i högskoleutbildning i något av de nationella minoritetsspråken eller i de nationella minoriteternas kultur, samhälle och historia. Stipendierna betalas förslagsvis ut efter att studenten har fullgjort kurspoängen. Denna satsning kommer att bidra till att öka kunskaperna om de nationella minoriteterna och i minoritetsspråken generellt i hela landet och särskilt bland personer som bor och verkar inom förvaltningsområdena. Stipendierna ger också medlemmar i de fem nationella minoriteterna möjlighet att på olika sätt förkovra sig i det egna språket och att lära sig mer om den egna kulturen och historien.

Högskoleverket föreslår att stipendierna ligger på en liknande ekonomisk nivå som i Norge, dvs. 50 000 kronor för studier omfattande 60 högskolepoäng eller mer, 25 000 kronor för studier omfattande 30 högskolepoäng och 12 500 kronor för studier omfattande 15 högskolepoäng. Sammanlagt beräknar Högskoleverket en initial kostnad för stipendieverksamheten på 2,5 miljoner

kronor per år, vilket motsvarar 100 personer varje år som studerar 30 högskolepoäng. Validering av språkkunskaper eller andra ämneskunskaper ska inte kunna ge tillgång till dessa stipendiemedel.

Konsekvensanalys

De förslagna satsningarna kommer att ge effekt på flera plan. Möjligheten att avskriva delar av studielånet hos CSN kommer att öka konkurrenskraften hos lärarutbildningar med inriktning mot nationella minoritetsspråk. Och eftersom staten lägger fokus på dessa utbildningar kommer deras status, och därmed deras attraktivitet, förmodligen att höjas som en konsekvens. Förhoppningsvis kommer Sverige därmed att till fullo kunna uppfylla de krav på utbildning av lärare som kan undervisa *i* och *på* de fem nationella minoritetsspråken som formulerats i minoritetskonventionerna.

En statlig satsning på stipendieverksamhet kommer att bidra till att öka kunskapsnivån generellt i hela landet och särskilt bland personer som bor och verkar inom förvaltningsområdena. Stipendierna ger också medlemmar i de fem nationella minoriteterna möjlighet att på olika sätt förkovra sig i det egna språket och att lära sig mer om den egna historien, vilket kan ses som en del av revitaliseringen av språken. Också denna insats kommer att göra att Sverige på ett bättre sätt uppfyller åtagandena i minoritetskonventionerna.

Höjd kunskapsnivå om de nationella minoriteterna

Högskoleverket föreslår följande:

- Att kunskaper om de nationella minoriteternas språk och kultur (inklusive samhälle och historia) ska ingå i examensmålen om de mänskliga rättigheterna som finns för förskolläro-, grundläro-, ämnesläro- och yrkesläroexamen.

Utgångspunkter för förslaget

Ramkonventionen och den europeiska stadgan är delar av Europarådets övergripande arbete för mänskliga rättigheter. Det är även så som det presenteras av regeringen.²³⁸ Mänskliga rättigheter är ett område som ingår bland examensmålen för respektive ny läroexamen. Ett sätt att inkludera utbildning om de nationella minoriteternas språk, kultur, samhälle och historia i läroprogrammet skulle kunna vara att göra det inom området mänskliga rättigheter.

DO skriver i rapporten *Romers rättigheter* om vikten av att i ordinarie undervisningssammanhang motverka diskriminering och att undervisningen synliggör minoritetens kultur, historia och språk.²³⁹

238. Se http://www.humanrights.gov.se/extra/pod/?id=6&module_instance=6&action=pod_show&navid=1&subnavid=6&subnavinstance=6.

239. Diskrimineringsombudsmannen. (2011). *Romers rättigheter: diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romer livsvillkor*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen (DO). (S. 60).

I betänkandet från Delegationen för romska frågor framhålls att en viktig förutsättning för att de romska grupperna ska få respekt, förståelse och stöd att bevara sin kultur och sitt språk m.m. är en ökad kunskap om dem och de andra nationella minoriteterna.²⁴⁰

En enkät som Språkrådet genomförde 2010 visar att okunskapen om de nationella minoriteterna i landet är stor. I undersökningen fick 1 000 slumpvis utvalda svenskar över 15 år frågan ”Känner du till något eller några av Sverige fem nationella minoritetsspråk?” Av dem kunde 27 procent inte räkna upp något av de fem språken. Okunskapen var störst bland de yngre. Knappt hälften av de tillfrågade i åldern 15–29 år kunde inte nämna något av språken. Bland dem i åldern 30–65 var det endast 20 procent. Språkrådet tolkar resultatet som en tydlig indikation på att minoritetsspråken är osynliga i stora delar av samhället. Vidare konstaterade man att ”Det är också uppenbart att skolan inte har lyckats leva upp till sitt åtagande att sprida kunskap om de nationella minoriteternas språk och kultur.”²⁴¹ Resultaten kan tolkas som att skolan inte har förmedlat kunskap om de fem nationella minoriteterna. Ytterligare en tolkning är att minoriteterna har låg status och inte har uppmärksamats av flertalet svenskar i åldern 15–29.

Genom att öka kunskaperna om de nationella minoriteterna bland dem som bor i Sverige, kan respekten och intresset öka för de fem minoritetsgruppernas språk och kultur. I förlängning kan förbättrade kunskaper och bättre förståelse bland allmänheten förbättra minoriteternas status i samhället och deras självbild. Med erfarenheterna från sorbernas och den danska minoritetens ställning kan man tänka sig att en sådan positiv utveckling skulle innebära att fler väljer att bli lärare i något av de fem nationella minoritetsspråken och i tvåspråkig undervisning.

En nyckelgrupp för inledningen av en sådan utveckling är redan verk-samma lärare och lärarstudenterna. Högskoleverket anser att det inte räcker att lärare i historia, samhällskunskap och svenska har kunskaper att undervisa om de nationella minoriteterna. För att skolan ska kunna uppfylla det övergripande målet om kunskaper om de nationella minoriteterna behövs mer än så. Alla blivande förskollärare och lärare behöver kunskaper för att respekt för de nationella minoriteterna och elever från dessa minoriteter ska genomsyra skolan.

Kunskap om de nationella minoriteternas särställning och rättigheter är särskilt viktiga att förmedla till majoritetsbefolkningen i förvaltningsområdena, samt till minoriteterna.

240. SOU 2010:55. *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige*. S. 359.

241. Språkrådet. (2010). *Språksituationen i Sverige 2010: Omvärldsanalys utarbetad av Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen*. Stockholm: Språkrådet. Hämtad 2011-10-03, från <http://www.sprakradet.se/9869>.

Konsekvensanalys

Den nära kopplingen mellan Europarådets två minoritetskonventioner och de mänskliga rättigheterna, och det i sin tur till lärarstudenternas utbildning på området, underlättar att moment om de nationella minoriteterna inkluderas i den nya lärarutbildningen. Utbildning om de mänskliga rättigheterna ingår i alla fyra nya lärarexamina. Men om denna möjlighet inte tydliggörs för lärosätena och lärarstudenterna är det risk att ingen sammankoppling görs mellan de nationella minoriteternas ställning, språk och kultur och de mänskliga rättigheterna.

Fortbildning för lärare som undervisar i och på de nationella minoritetsspråken

Högskoleverket föreslår följande:

- Att Skolverket får ett flerårigt uppdrag att ansvara för planering och genomförande av kompetenshöjande fortbildning för lärare som undervisar i och på de nationella minoritetsspråken. Uppdraget föreslås genomföras i samråd med berörda parter, som lärare som undervisar i och på de nationella minoritetsspråken, företrädare för de nationella minoriteterna och ämnesdidaktiskt centrum för de nationella minoritetsspråken, om ett sådant startas (se separat förslag). Skolverket föreslås tilldelas särskilda medel för uppdraget.
- Att aktiva och målinriktade insatser görs för att nå ut med information om de kompetenshöjande och behörighetsgivande utbildningar som erbjuds lärare som undervisar i och på de nationella minoritetsspråken.
- Att tydligheten ökar om att Mattelyftet, Lärarlyftet, VAL²⁴², SÄL²⁴³ och andra särskilda fortbildningssatsningar och behörighetsgivande satsningar är öppna även för lärare som undervisar, eller vill undervisa, i och på de nationella minoritetsspråken.

Utgångspunkter för förslagen

Regeringen har genom ratificeringen av ramkonventionen åtagit sig att ordna så att lärare som undervisar i och på de nationella minoritetsspråken får fortbildning. Att anordna fortbildning och kompetensutveckling för dessa lärare tillhör egentligen skolhuvudmännens ansvar, men eftersom detta inte har fungerat tillfredsställande behöver staten vidta åtgärder.

Inom gruppen modersmålslärare har en lägre andel av lärarna lärarexamen än inom flertalet andra lärarkategorier. Hos en del lärare är nivån på de språkliga och ämnesdidaktiska kunskaperna lägre än vad undervisningen kräver. Specialriktad fortbildning är därför viktig för kvaliteten i modersmålsundervisningen.

242. Vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen.

243. Särskild lärarutbildning.

Fortbildningen bör även kunna omfatta språkstudier på universitetsnivå. Skälet för det är att 30 högskolepoäng eller motsvarande i det nationella minoritetsspråket, dvs. en termins heltidsstudier på högskolan, är den lägsta omfattning som krävs för lärarlegitimation (gäller lärare som redan har behörighet i annat ämne). Vidare är 30 högskolepoäng en vanlig omfattning på ämnesstudier inom den nya lärarutbildningen. Den fungerar som en initial kravnivå, men mer omfattande kunskaper behövs för att erbjuda eleverna undervisning av kvalitet i och på minoritetsspråket hela vägen genom skolsystemet. Av detta och andra skäl behöver fortbildningsinsatserna vara återkommande över en längre tid.

Under rubriken *Forskning för ökad kvalitet i undervisningen* presenterar Högskoleverket ett förslag om att upprätta ett ämnesdidaktiskt centrum för de nationella minoritetsspråken. I ett sådant centrums uppdrag bör ligga att bidra till fortbildning av yrkesverksamma lärare i ämnesdidaktik. I uppdraget till de högskolor som tilldelas nationellt ansvar för ett språk skulle i sin tur kunna ingå att bidra till fortbildning i språk och kultur (inklusive historia och samhälle). Ett fortbildningsuppdrag som tilldelas Skolverket bör inledas så snart som möjligt, medan de andra två insatserna förmodligen måste ses i ett längre perspektiv. Särskilt på det ämnesdidaktiska området kommer förmodligen ingen fortbildning baserad på forskning att kunna genomföras de närmaste åren p.g.a. kunskapsläget och att ett ämnesdidaktiskt center ännu endast existerar i tanken.

Konsekvensanalys

En realistisk bedömning är att inte alla obehöriga lärare som undervisar i och på de nationella minoritetsspråken har möjlighet eller vill delta i en flerårig utbildningssatsning, vilket ett deltagande i särskild behörighetsgivande lärarutbildning skulle innebära. För dem som avstår från en mer omfattande utbildning behöver annan kompetensutveckling och fortbildning erbjudas. Det kan t.ex. handla om att ge lärarna fler pedagogiska verktyg att använda i undervisningen eller att stärka de skriftliga språkkunskaperna. Återkommande fortbildning bör resultera i höjd kvalitet på undervisningen och i elevernas måluppfyllelse, ökad trygghet i lärarroll etc.

Forskning för ökad kvalitet i undervisningen

Högskoleverket föreslår följande:

- Att ett ämnesdidaktiskt centrum för forskning och utveckling för undervisning i och på de nationella minoritetsspråken byggs upp och finansieras med statsbidrag. Högskoleverket beräknar kostnaderna för ett ämnesdidaktiskt centrum till ca 5,2 miljoner kronor per år.
- Att ett tidsbegränsat uppdrag att i detalj utforma centrets verksamhet och lämplig konstruktion läggs på en forskare med goda kunskaper inom områdena språkinlärning och tvåspråkighet som ska leda arbetet och knyta till sig den ytterligare kompetens som behövs för utredningen.

I uppdraget bör ingå att precisera centrets arbetsuppgifter samt att föreslå centrets placering. Höskoleverket beräknar kostnaden för ett sådant uppdrag till högst en miljon kronor.

- Att till varje lärosäte med nationellt ansvar för ett nationellt minoritetsspråk även anvisa särskilda medel för utveckling och forskning, sammanlagt ca 3,5 miljoner kronor (läs mer under rubriken *Utbildning i de nationella minoritetsspråken vid universitet och högskolor*).
- Att det om tre till fem år startas en gemensam nationell forskarskola på temat nationella minoriteter som har fokus på språk- och kulturstudier samt ämnesdidaktik.

Ett ämnesdidaktiskt centrum för nationella minoritetsspråk

Höskoleverket föreslår följande:

- Att ett ämnesdidaktiskt centrum för forskning och utveckling för undervisning *i* och *på* de nationella minoritetsspråken byggs upp och finansieras med statsbidrag. Höskoleverket beräknar kostnaderna för ett ämnesdidaktiskt centrum till ca 5,2 miljoner kronor per år.
- Att ett tidsbegränsat uppdrag att i detalj utforma centrets verksamhet och lämplig konstruktion läggs på en forskare med goda kunskaper inom områdena språkinlärning och tvåspråkighet som ska leda arbetet och knyta till sig den ytterligare kompetens som behövs för utredningen. I uppdraget bör ingå att precisera centrets arbetsuppgifter samt att föreslå centrets placering. Höskoleverket beräknar kostnaden för ett sådant uppdrag till högst en miljon kronor.

Utgångspunkter för förslagen

Ratificeringen av minoritetsspråkskonventionerna innebär en slutpunkt för den assimileringspolitik som historiskt förts gentemot de nationella minoriteterna. I stället har Sverige förbundit sig att främja de nationella minoriteternas möjligheter att bibehålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen religion, språk, traditioner och kulturarv.²⁴⁴ Därutöver har den som tillhör en nationell minoritet enligt ramkonventionen rätt att lära sig sitt minoritetsspråk.²⁴⁵

Det är viktigt att förstå att detta i praktiken innebär att målet för den språkliga utvecklingen för barn (och även för vuxna) tillhörande de nationella minoriteterna är tvåspråkighet. Som erfarenheterna från den sorbiska minoriteten visar, ställer dock en tvåspråkig undervisningssituation särskilda krav på lärarnas egna språkliga kompetens och på kunskaper rörande didaktiken i en tvåspråkig kontext. Bristen på en utvecklad ämnesdidaktik i och på de nationella minoritetsspråken har under utredningens gång även lyfts fram av

244. Detta framgår av artikel 5 av ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter. Se Prop. 2008/09:158. *Från erkännande till egenmakt*. S. 15.

245. Detta framgår av artikel 14.1 av ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter. Se *ibid.* S. 16.

referensgruppen och i samrådsmöten med företrädare för de nationella minoriteterna. Behovet av specifika ämnesdidaktiska miljöer för nationella minoritetsspråk har tidigare uppmärksammats av utredningen om en ny lärarutbildning som föreslog inrättandet av ett ämnesdidaktiskt centrum.²⁴⁶

Varför krävs då en särskilt ämnesdidaktik för nationella minoritetsspråk? Lärare som undervisar i och på de nationella minoritetsspråken befinner sig i en speciell och mycket komplex undervisningssituation. Till skillnad från en undervisningssituation med barn från olika invandrargrupper som behärskar ett annat språk än svenskan på modersmålsnivå, befinner sig läraren här i en helt annan språklig situation. På grund av den tidigare assimileringsspolitiken och den språkbytesprocess som politiken fört med sig, kan man inte längre utgå ifrån att alla barn tillhörande de nationella minoriteterna lever i en kontext där föräldrarna dagligen talar finska, jiddisch, meänkieli, romani chib eller samiska. Den språkliga kedjan mellan generationerna är i många fall bruten eller försvagad. För läraren innebär detta att hon eller han kan komma att möta elever med väldigt olika ingångsvärden för den språkliga kompetensen i det egna modersmålet. Vissa elever kan tala språket, andra kan tala lite grand och vissa talar det nästan inte alls. Eleverna kan alltså ha olika behov när det gäller språkundervisning helt beroende på hur pass mycket de har fått höra det språk som gruppen traditionellt har talat. I en sådan kontext kan inte betydelsen av ett kvalificerat språkligt stöd från förskoleåldern och uppåt över-skattas – särskilt inte om målet är att dessa barn ska erhålla och vidareutveckla en modersmålskompetens i det nationella minoritetsspråket. Komplexiteten i undervisningssituationen ställer därför särskilda krav på läraren och dennes ämnesdidaktiska utbildning.

Därtill kommer att även de potentiella lärarna kan behöva vidareutveckla sitt modersmål om de ska fungera i en undervisningssituation. Man kan inte utgå ifrån att läraren, även om hon eller han är modersmålstalare, behärskar språket i alla områden som förekommer i skolan och i samhället. Vad heter till exempel vulkanutbrott, triangulering, USB-minne, jämställdhet eller molekyl på sydsamiska, meänkieli, jiddisch eller på de andra nationella minoritetsspråken i Sverige?

Lärare i de nationella minoritetsspråken behöver dessutom förse med goda kunskaper om gruppens kultur och gällande sociala regler. Detta blir särskilt viktigt för att förstå det socialpsykologiska samspelet mellan läraren, föräldrarna och barnen. En del av denna kunskap är specifik för var och en av de fem nationella minoriteterna. Ett sydsamiskt barns sociala och kulturella kontext kan t.ex. inte direkt jämföras med den kontext som kanske ett romskt barn befinner sig i. Gemensamt för båda är dock deras underordnade ställning i samhället såsom nationell minoritet.

Hittills har inga nämnvärda insatser gjorts för att utveckla en ämnesdidaktik för de nationella minoritetsspråken. En sådan specialiserad ämnesdidak-

246. SOU 2008:109. *En hållbar lärarutbildning*. S. 345 samt s. 350 ff.

tik behövs dock om kvalificerade lärare som kan undervisa dels *i*, dels *på* de nationella minoritetsspråken ska utbildas. Om Sverige ska rusta lärare för att undervisa skolämnena *på* olika minoritetsspråk måste ett gediget arbete kring begreppsutveckling och tvåspråkig undervisning utföras. För detta behövs också forskning inom området nationell minoritetsspråksdidaktik.

Beskrivning av förslaget

Även om den detaljerade utformningen av centrets struktur, innehåll och placering rimligen formuleras av en särskild utredare med sakkunskap på området vill Högskoleverket, utifrån de behov som under utredningens gång har identifierats, föreslå följande angående det tänkta centrets mest centrala arbetsuppgifter och bemanning.

Till arbetsuppgifterna för centret bör bl.a. höra att utbilda lärare i ämnesdidaktik för nationella minoritetsspråk. Allt eftersom fler utbildade lärare kommer ut i arbetet kommer med tiden metoder för undervisning *i* och *på* de nationella minoritetsspråken att föras in i berörda undervisningsmiljöer.

Eftersom en specifik ämnesdidaktik för nationella minoritetsspråk ännu inte existerar blir utvecklingsarbetet en central uppgift för centrets personal. Vidare är det önskvärt att en övergripande ämnesdidaktik för nationella minoritetsspråk utvecklas som tillåter specialiserade inriktningar mot vart och ett av språken.

Vid utvecklingen av ämnesdidaktiken bör centrets personal kontinuerligt samla in erfarenheter från de skolmiljöer där språken undervisas. Centret ska med andra ord samtidigt arbeta med implementering av utvecklingsresultatet och med vetenskaplig utvärdering från implementeringen. Syftet är att snabbt kunna dra lärdom av vilka metoder som fungerar väl och vilka som fungerar mindre väl. Centret ska därmed dels samla kunskap, dels föra ut kunskap om ämnesdidaktik för nationella minoritetsspråk.

Vidare bör det ingå i centrets arbetsuppgifter att arbeta med begreppsutveckling och att bedriva nödvändigt terminologiarbete.

Dessutom bör centret samarbeta med andra forsknings- och utbildningsmiljöer nationellt och internationellt.

I centrets uppdrag bör även ligga att sprida kunskap om ämnesdidaktik som stödjer undervisning i de nationella minoritetsspråken, t.ex. genom kompetensutveckling av yrkesverksamma modersmålslärare och genom att medverka i lärarutbildningen.

Högskoleverket bedömer att en rimlig bemanning av centret utgörs av en föreståndare, en lektor med ansvar för den ämnesdidaktiska utvecklingen för de samiska språken inklusive utvecklingen för samisk kultur och samhälle, en lektor med ansvar för den ämnesdidaktiska utvecklingen för finska och meänkieli inklusive kultur och samhälle, en lektor för den ämnesdidaktiska utvecklingen av romani chib inklusive kultur och samhälle och slutligen en lektor för den ämnesdidaktiska utvecklingen för jiddisch inklusive tillhörande kultur och samhälle. Därutöver måste det finnas resurser för administration

och andra kringkostnader samt extra medel för resor och materialinsamling m.m. Höskoleverket beräknar att de årliga kostnaderna för ett ämnesdidaktiskt centrum uppgår till ca 5,2 miljoner kronor.

En gemensam nationell forskarskola för de nationella minoriteterna

Höskoleverket föreslår följande:

- Att det om tre till fem år startas en gemensam nationell forskarskola på temat nationella minoriteter som har fokus på språk- och kulturstudier samt ämnesdidaktik.

Utgångspunkter för förslaget

Höskoleverket anser att det är angeläget att en nationell forskarskola på temat nationella minoriteter startar inom en nära framtid, tre till fem år. Det finns flera skäl som talar för en sådan forskarskola.

Ett skäl som talar för en forskarskola är att det under en överskådlig tid kommer att handla om små utbildningsmiljöer för språken på universiteten, särskilt på forskarnivå. Samtidigt finns det ett uppdämt behov av utbildade lärare, universitetslärare, lektorer, forskare och professorer för att utveckla ämnena och undervisningen i berörda ämnen. Detta, i kombination med att språkens fortlevnad är starkt hotad, gör det brådskande att få fram kvalificerade forskare och universitetslärare som kan bedriva forskning och undervisning i och på de nationella minoriteternas språk och i deras kultur, samhällen och historia samt även i ämnesdidaktik. En gemensam forskarskola på temat nationella minoriteter skulle väsentligt bidra till att skapa en tillräckligt stor forskningsmiljö för doktoranderna och därmed säkerställa en forskarutbildning av hög kvalitet.

Ett annat skäl för en sådan forskarskola är att den kan lämna betydande bidrag till kunskapsproduktionen inom området nationella minoriteter. De nya kunskaper som kommer ut ur forskarskolan borde gå att tillämpa direkt i undervisningen inom ramen för lärarutbildningen och inom ramen för den utbildning som bedrivs på ämnesinstitutionerna. Just kopplingen mellan vetenskaplig forskning och utbildning på högskolenivå föreskrivs i högskolelagen och är därmed en förutsättning för att Höskoleverket ska bevilja tillstånd att utfärda examina inom ett huvudområde.²⁴⁷ Som tidigare nämnt i rapporten, finns det just nu inget lärosäte som har tillstånd att utfärda någon examen inom den nya lärarutbildningen med avseende på de nationella minoritets-språken. En forskarskola är därför betydelsefull när det gäller att skapa den nödvändiga forskningsanknytningen som ett examenstillstånd förutsätter.

Höskoleverket anser att ansökan om en nationell forskarskola måste växa fram ur relevanta ämnesmiljöer på lärosätena när dessa är redo för att planera för, ansöka om och genomföra en sådan forskarskola.

247. SFS 1992:1434. *Högskolelag*. Stockholm: Allmänna förlaget. 2 §.

Konsekvensanalys

I och med ratificeringen av minoritetskonventionerna har ett kunskapsbehov inom flera sektorer i samhället uppstått – behovet av kompetens i nationella minoritetsspråk och minoriteternas kultur inom lärarutbildningen tillhör det mest uppenbara. En lösning på problemet kommer också att ta tid. Nya strukturer och kompetenser måste först utvecklas på universitetsnivå i syfte att skapa en hållbar utbildningsmiljö. Som ett resultat av detta arbete borde även utbildningens forskningsanknytning stärkas, vilket är en viktig förutsättning för att Högskoleverket ska kunna bevilja examenstillstånd för lärarutbildning där nationella minoritetsspråk ingår i examina.

Området nationella minoriteter är också mycket personberoende. Endast ett fåtal personer i Sverige förfogar i dag över den kompetens och utbildningsgrad som krävs för anställning som universitetslärare eller professor i finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Det är dock just personer med sådan specialkompetens som måste finnas på plats om en lärarutbildning i de nationella minoritetsspråken och minoriteternas kulturer, och *på* minoritetsspråken ska vara möjlig. I detta sammanhang är en avgörande faktor för framtida rekryteringar att se till att återväxten av kvalificerade personer präglas av stabilitet och kontinuitet. En av forskarskolans uppgifter borde därför bli att utbilda dessa nyckelpersoner – framtidens professorer, lektorer och forskare som Sverige så väl behöver. Utan dessa är det omöjligt att utbilda de lärare som i sin tur kommer att utbilda kommande generationer judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar.

Förbättrad statistik

Högskoleverket föreslår följande:

- Att Skolverket ges i uppdrag att utveckla och kvalitetssäkra statistik som beskriver utvecklingen inom förskola, skola och gymnasieskola mot bakgrund av Sveriges åtaganden gneom minoritetskonventionerna. Grupper som bör finnas med är lärare som undervisar i och på de nationella minoritetsspråken och elever som är berättigade till undervisning och som deltar i undervisning i och på språken. Det innebär t.ex. att den nationella statistiken över modersmålslärare behöver delas upp så att lärare i respektive nationellt modersmål visas separat.

Utgångspunkter för förslaget

Den statistik som finns hos Skolverket över lärare i de fem nationella minoritetsspråken är en integrerad del av statistiken för modersmålslärare. Med andra ord, det finns inte någon tillförlitlig statistik över hur många lärare som undervisar i de fem minoritetsspråken [och varieteterna i romani chib och samiska], hur stor andel av dem som är behöriga, respektive obehöriga, lärare, åldersfördelningen i gruppen etc. Sådana uppgifter behövs för att få en bild av tillgången på lärare i respektive nationellt minoritetsspråk och för att kunna planera läraryförsörjningen långsiktigt.

Skolverkets statistik för antalet elever som har rätt till och som deltar i modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken är helt beroende av kommunernas inrapportering. Kommunerna rapporterar enligt olika principer till Skolverket.²⁴⁸ De hanterar även frågan om modersmålsundervisning på olika sätt, vilket påverkar t.ex. siffrorna över hur många elever som uppges ha rätt till undervisning. Rapporteringen från kommunerna behöver t.ex. göras enligt liknande principer så att statistiken blir mer tillförlitlig.

Konsekvensanalys

Genom en förbättrad statistik går det att följa hur omfattningen av undervisningen i de nationella minoritetsspråken utvecklas. En tydligare bild ger bättre möjligheter att sätta in insatser på ett effektivt sätt. Rapporteringen till Europarådet kan bli tydligare.

En förbättrad lärarstatistik ger indikationer på t.ex. pensionsavgångar, lärarkapaciteten i respektive språk och varietet samt andel lärare med lärarexamen och lärarlegitimation. Även det underlättar effektiva insatser och planering.

Vägen genom utbildningssystemet till läraryrket

Högskoleverket föreslår följande:

- Att Länsstyrelsen i Stockholms län tilldelas 600 000 kronor årligen i extra medel för att informera om och stödja verksamhet med s.k. brobryggare och assistenter i skolan. Främst vänder sig en sådan satsning till den romska minoriteten.
- Att distansutbildning möjliggörs i och på de nationella minoritetsspråken för elever i skola och gymnasieskola.
- Att ett uppdrag läggs på Länsstyrelsen i Stockholms län att utveckla informationen om och marknadsföringen av läraryrket som en möjlig karriärväg för personer inom de nationella minoriteterna (se det sorbiska exemplet om aktiva informationsinsatser och det norska Sametingets webbplats). Uppdraget ska genomföras i samråd med de nationella minoriteterna och andra berörda parter.
- Att ett uppdrag, med finansiering, läggs på Folkbildningsrådet för att utveckla och genomföra utbildning som leder till att personer som tillhör de nationella minoriteterna uppnår godkänt slutbetyg från grundskolan och gymnasieskolan samt kan genomgå högskoleförberedande utbildning.

Utgångspunkter för förslagen

Om distansutbildning var tillåten i skolan skulle skolan kunna erbjuda en lösning när det saknas lämplig lärare och elever av den anledningen inte kan få undervisning i sitt nationella minoritetsspråk. Frågan är väl utredd: Skolverket har lämnat förslag på förändringar i skollagen²⁴⁹ och Utbildningsdepartemen-

248. Framkommit vid personliga kontakter med Skolverket.

249. Skolverket. (2008). *Redovisning av ett regeringsuppdrag: Distansundervisning för i Sverige bosatta elever.*

tet har skrivit en promemoria²⁵⁰. Ett behov har identifierats och kurser utvecklats i en försöksverksamhet som Skolverket ansvarade för. När lärarbristen är så stor som den är för närvarande kan distansutbildning vara ett komplement till en modersmålslärare på plats. Detta är dock ingen långsiktig lösning, vilket uttryckligen lyftes fram i Högskoleverkets samråd med finska och samiska representanter. Om distansutbildning vore den ultimata undervisningsformen skulle *all* undervisning ske på distans, även för majoritetsbefolkningen.

Särskilt inom den romska gruppen finns en del dåliga erfarenheter från skolan och olika åsikter om hur öppen man ska vara gentemot icke-romer. Det påverkar synen på utbildning och hur stor andel av de romska eleverna som avslutar grundskolan och gymnasieskolan med fullständiga betyg. Även om det inom gruppen även finns familjer där barnen uppmuntras att studera så har generellt romska elevers skolgång under lång tid varit ett problemområde. De senaste åren har brobyggare i skolan visat sig vara ett fungerande sätt att förbättra situationen för de romska eleverna, och ge bonuseffekter på andra områden. Sådana erfarenheter finns både från Sverige och från andra europeiska länder. Skolverket förespråkar permanenta lösningar med assistenter och brobyggare på skolor med romska elever i stället för de tidsbegränsade projekt som det hittills handlat om. Statliga medel skulle kunna öka användandet av brobyggare i skolorna och därmed bl.a. förbättra romska elevers skolresultat. När fler romer går igenom gymnasiet och får behörighet för högskolestudier öppnas också möjligheter för rekrytering till den reguljära lärarutbildningen och en långsiktigt hållbar lärarförsörjning i romani chib med varieteter.

Vidare visar det sorbiska exemplet i kapitel 7 av denna rapport att marknadsföring och uppsökande verksamhet har en positiv effekt på lärarrekruteringen. I Sverige vittnar individers berättelser om svårigheter att hitta information om vägar som leder till behörighet att undervisa i och på ett nationellt minoritetsspråk, att de skickas runt till olika instanser utan att få svar på sina frågor. Detta behöver åtgärdas, t.ex. genom att studievägledning och information om olika möjliga vägar genom utbildningssystemet till en lärarexamen samlas inom en myndighet, förslagsvis Länsstyrelsen i Stockholms län.

Konsekvensanalys

Ett svar på Europarådets påpekanden om bristen på lärare som har kompetens att undervisa i och på de nationella minoritetsspråken kan vara distansundervisning. Det är inte en långsiktig lösning på det stora problemet, men skulle kunna vara ett alternativ på kort sikt och för särskilda omständigheter under längre tid.

250. Utbildningsdepartementet. (2010). *Distansundervisning för elever bosatta i Sverige*.

Läromedel

Högskoleverket föreslår följande:

- Att Skolverket ges ett tillsvidareuppdrag att främja utveckling och produktion av läromedel på de fem nationella minoritetsspråken, i varieteterna och för olika åldrar. Skolverket bör tilldelas särskilda medel för genomförandet av uppdraget.

Utgångspunkter för förslaget

Läromedel av god kvalitet underlättar för lärare att uppnå undervisning av god kvalitet i och på de nationella minoritetsspråken. Sverige har fått påpekanden från Europarådet för bristande läromedelstillgång. För att följa konventionen behövs det alltså produceras fler läromedel som kan användas i undervisning i och på de nationella minoritetsspråken.

Skolverket är, med sin erfarenhet från tio års läromedelsproduktion, samverkan med lärare i de nationella minoritetsspråken och regelbundet genomförda samråd med minoriteterna, väl lämpat att få ett uppdrag om läromedelsproduktion som löper över lång tid.

Skolverket har år för år i tio år haft i uppdrag att stödja produktion av läromedel, inklusive webbplatsen Tema modersmål. De årliga uppdragen innebär att långsiktig planering är omöjlig. Ett alternativ till denna ad hoc-situation är ett tillsvidareuppdrag, möjligen i verkets instruktion, och en garanterad minimifinansiering, förslagsvis tre miljoner kronor per år. Ett annat alternativ är ett uppdrag på fem år som åtföljs av 15 miljoner kronor.

Fortfarande är undervisning på minoritetsspråken i andra ämnen än modersmål ovanlig, men Sverige har åtagit sig att erbjuda sådan undervisning och Europarådet har uppmanat regeringen att utöka den tvåspråkiga undervisningen i finska, meänkieli och samiska. Till tvåspråkig undervisning behövs också läromedel. I och med att volymerna är små kan de kommersiella förlagens intresse förmodas vara litet. Därmed blir statens stöd viktigt.

Konsekvensanalys

Ett uppdrag till Skolverket som sträcker sig över en längre tid kan vara ett sätt att säkra tillgången på läromedel, att över tid få fram läromedel som kan användas i respektive språk, varietet, årskurs och ämne. Bristen på läromedel är ett av de områden som Europarådet i sina uppföljningar av Sveriges konventionsarbete återkommande har lämnat rekommendationer om.

När antalet lärare som har kompetens att undervisa i skolämnen på de nationella minoritetsspråken ökar kan intresset för denna typ av undervisning öka bland minoriteterna. Forskning visar att tvåspråkighet är positiv för lärandet och skolresultaten, vilket över tid kan öka intresset för undervisning på minoritetsspråken.

Eftersom de nationella minoriteterna har en särställning i jämförelse med andra minoriteter i Sverige, innebär en särskild läromedelssatsning på de språken inte automatiskt att andra minoritetsspråk måste få motsvarande fördel.

Andra insatser

En kursplan för modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken

Högskoleverket föreslår följande:

- Att Skolverket ges i uppdrag att utveckla en särskild kursplan för modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken dels för förskoleklass och årskurs 1–9, dels för gymnasieskolan.

Utgångspunkter för förslaget

Som en konsekvens av att målen för modersmålsundervisningen för de nationella minoriteterna är andra än för övriga minoriteter i Sverige, bör det också finnas olika kursplaner för modersmålsundervisningen för de två grupperna. I förslaget om ett ämnesdidaktiskt center förklaras det specifika med modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken.

Konsekvensanalys

Genom specifika kursplaner för modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken förtydligas minoriteternas särställning i det svenska samhället. Vidare innebär kursplanerna att modersmålsundervisningen för elever från de nationella minoriteterna kan bli mer målinriktad, eller rättare sagt, bli inriktad på de mål som är relevanta för just dessa fem minoritetsgrupper.

Ytterligare en konsekvens av förslaget är att Skolverket behöver genomföra ett utvecklingsarbete och kursplanerna kan förmodligen inte vara klara förrän 2013. Inför att de börjar gälla krävs en utbildningssatsning liknande den som genomfördes inför att de nya kursplanerna för skolan skulle börja användas höstterminen 2011.

Revitalisering av de nationella minoritetsspråken

Högskoleverket föreslår följande:

- Att en utvärdering av resultaten av de projektmedel som Institutet för språk och folkminnen har fördelat till revitaliseringsprojekt sedan 2010 inleds 2014.

Utgångspunkter för förslaget

Fortsatt stöd till revitalisering av de nationella minoritetsspråken är mycket viktigt för språkens överlevnad och för att vända den negativa utvecklingen. Av den anledningen är det också viktigt att utvärdera den projektverksamhet som Institutet för språk och folkminnen har ansvar för enligt en särskild förordning. Från en utvärdering går det att dra lärdomar som kan säkerställa att revitalisering sker och att den fortsätter efter att projektfinansieringen upphört.

Beskrivning av förslaget

Syftet med en utvärdering bör vara att identifiera erfarenheter av vad som fungerar väl över en längre tid och vad som fungerar mindre väl, samt utifrån dessa erfarenheter föreslå förändringar i Institutets handläggningsprocess och

riktlinjer. En möjlighet bör även finnas att värdera omfattningen av projektverksamheten (de medel som regeringen avsätter årligen i statsbudgeten) och föreslå en förändring om behov finns för det.

Konsekvensanalys

Kostnaden för en utvärdering beräknas motsvara ca en heltidstjänst under 18 månader och medel för uppgiftsbearbetning, resor och administrativt stöd, ca 1,5 miljoner kronor.

Förbättringar av modersmåslärarnas arbetssituation

Frågan om modersmåslärarnas ofta besvärliga arbetssituation har väckts i Högskoleverkets samrådsmöten och av referensgruppen, särskilt i samband med diskussionen om hur man kan motivera medlemmar i de nationella minoriteterna att utbilda sig till (modersmåls)lärare. Bland annat har det framförts att modersmåslärarna ofta inte har en organisatorisk hemvist vid en viss skola utan undervisar på flera skolor i en region och att restid ofta inte räknas som arbetstid. Modersmåsläraren ingår inte på något naturligt sätt i ett arbetslag där pedagogik och didaktik diskuteras. Överlag har det förmedlats en dyster och nästan uppgiven bild av modersmåslärare som ett lågstatusyrke. Bristen på adekvata läromedel samt det faktum att elevernas insatser i modersmålsundervisningen inte inkluderas i uppföljningssamtalen mellan skolan och föräldrarna bidrar inte heller till att höja anseendet för läraren eller för själva undervisningens betydelse. Man kan undra, vem vill bli modersmåslärare under sådana förutsättningar?

Om fler personer som talar något av de fem nationella minoritetsspråken ska stimuleras till att utbilda sig till lärare måste läraryrket göras mer attraktivt för denna grupp. En viktig del av detta är att höja statusen på undervisningen i och på de nationella minoritetsspråken och att en bättre arbetssituation skapas för dessa modersmåslärare. Detta är i första hand ett kommunalt ansvar och ett ansvar för skolledningarna. Erfarenheterna från Europa visar att det finns fungerande sätt att locka ungdomar till läraryrket, antingen det sker genom direktrekrytering som i Sachsen eller med hjälp av förmånliga anställnings- och arbetsvillkor som i Schleswig-Holstein.

Den nya skollagen ger möjlighet för modersmåslärare att anställas utan tidsbegränsning även om hon eller han inte uppfyller kraven på lärarexamen. Regeringen föreslår i propositionen om legitimation för förskollärare och lärare²⁵¹ att modersmåslärare inte heller ska omfattas av legitimationskravet och riksdagen har beslutat i enlighet med detta. Högskoleverket anser att det trots detta är mycket viktigt för individernas yrkesroll och ställning på arbetsmarknaden att det finns reella möjligheter att bli behörig modersmåslärare.²⁵² En aspekt på ett statushöjande arbete är att verka för att personer med bak-

251. Prop. 2010/11:20. *Legitimation för lärare och förskollärare*. Stockholm: Regeringskansliet.

252. Högskoleverket. (2010). *Remissvar på Romers rätt – en strategi för romer i Sverige (SOU 2010:55)*.

grund i de nationella minoriteterna inte fastnar i att endast bli modersmåslärare. Högskoleverket anser att kvalifikationen som behörig lärare har betydelse dels för individernas yrkesroll, dels för deras ställning på arbetsmarknaden.²⁵³ Högskoleverket har uttalat sig särskilt med tanke på de romska modersmåslärarnas situation, men menar att samma argumentationslinje gäller för alla nationella minoriteter i Sverige.

253. Ibid.

Referenser

- Aman, R., Eriksson, L., Lundberg, M. & Winman, T. (2011). *Mångfaldig (folk)bildning för det offentliga samtalet?: Tre minoriteters egna bildningsverksamheter*. (Folkbildningsrådet informerar, No 2 2011). Stockholm: Folkbildningsrådet. Från <http://www.folkbildning.se/Documents/B%20Rapporter/Nationell%20utv%C3%A4rdering/M%C3%A5ngfaldig%20folkbildning%20FBR%20rapport%20No%202%202011.pdf>
- Blomster, J.-O. (2001). *En rapport om nationella minoriteters deltagande i folkbildningen*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Dansk Skoleforening for Sydslesvig. (2001). *Danske børnehaver og skoler i Sydslesvig*. Flensburg: Dansk Skoleforening for Sydslesvig.
- De los Reyes, P. (2009). *Unga romers situation: en intervjustudie*. (Ungdomsstyrelsens skrifter, 1651–2855; 2009:10). Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Från http://www2.ungdomsstyrelsen.se/butiksadmin/showDoc/ff808081249117fb012491183d8a0002/UngaRomersSituation._NY.pdf
- Det Kongelige Kommunal- og Regionaldepartement. (2000). *Nasjonale minoriteter i Norge: Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*. (Stortingsmelding nr 15 (2000–2001)). Från <http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20002001/015/PDFA/STM200020010015000DDDPDFA.pdf>
- Dir. 2006:101. *Delegationen för romska frågor*. Kommittédirektiv. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- Dir. 2008:61. *Tilläggsdirektiv till utredningen om en ny lärarutbildning (U 2007:10)*. Kommittédirektiv. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Diskrimineringsombudsmannen. (2011). *Romers rättigheter: diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romer livsvillkor*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen (DO).
- Diskrimineringsombudsmannen. (2011). *Årsredovisning 2010*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen. Från <http://www.do.se/Documents/Material/%C3%85rsredovisningar/arsredovisningdo2010.pdf>
- Europarådet. (2008). *Den rådgivande kommittén om ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter: Ett andra utlåtande om Sverige, antaget den 8 november 2007*. (ACFC/OP/II(2007)006, 30 januari 2008). Från http://www.humanrights.gov.se/dynamaster/file_archive/090123/677f10545f9836834d8ac9319c9b40b7/AC%20II%20rapport%20om%20Sverige.pdf

Europarådet. (2010). *The Strasbourg Declaration on Roma*. (CM(2010)133 final, 20 October 2010, punkt 46). Hämtad 2011-10-03, från <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM%282010%29I33&Language=lanEnglish&Ver=final&Site=CM&BackColorInternet=DBC2F2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogge d=FDC864>

Europarådet. (2011). *European Charter for regional or minority languages: Application of the Charter in Sweden*. (ECRML (2011) 4, Strasbourg, 12 October 2011). Från http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/SwedenECRML4_en.pdf

Forsberg, A. & Lakatos, A. (2003). *Romers upplevelse av diskriminering i Sverige*. C-uppsats. Stockholms universitet. Institutionen för socialt arbete – Socialhögskolan.

HSVFS 2007:8. *Högskoleverkets föreskrifter om områdesbehörigheter*. Stockholm: Högskoleverket.

Hyltenstam, K. (2003). Modersmålsbaserade utbildningssystem, kunskapskapital och ekonomisk tillväxt. I Horst, C. (Red.), *Interkulturell pædagogik*. Flere sprog – problem eller ressource? (S. 35–52). København: Kroghs forlag.

Hyltenstam, K. (red.) (2009). *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Høgskolan i Nord-Trøndelag. (2011). *Virksomhetsplan for det sørsamiske feltet*. Daterat 2011-04-06. Steinkjer: Høgskolan i Nord-Trøndelag.

Högskoleverket. (2010). *Remissvar på Romers rätt – en strategi för romer i Sverige (SOU 2010:55)*. (Dnr 13-5336-10). Stockholm: Högskoleverket.

Integrations- och jämställdhetsdepartementet. (2009). *Utförande och redovisning av uppdraget till Sametinget*. Bilaga till regeringsbeslut 2009-06-17. Stockholm: Regeringskansliet.

Jonasson, D. (2010). *Sydsamiska språket i tidningsform*. Kiruna: Sametinget, Samiskt språkcentrum.

Konstitutionsutskottet. *Nationella minoriteter och minoritetsspråk*. (Rapporter från riksdagen, 1643-0942; 2004/2005:RFR3). Stockholm: Sveriges riksdag.

Laestadius, A.-H. (2010). *Nationella minoriteter: rättigheter och möjligheter*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län. Från <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2010/nationella-minoriteter-broschyr.pdf>

Länsstyrelsen i Skåne län. (2002). *Ternimatengi chansa – Ungdomar får chansen! Deklaration från framtidsverkstaden för romer, den 11 november 2002, Malmö*. Deklaration från romska ungdomar. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län. Hämtad 2011-10-03, från <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/Pages/sokresultat.aspx?k=ternimatengi>

Länsstyrelsen i Stockholms län & Sametinget. (2011). *Nationella minoriteter: Rapport om tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk* år 2010. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län. Från <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2011/nationella-minoriteter-rapport-om-tillampningen-av-lagen-2010.pdf>

Myndigheten för skolutveckling. (2006). *Distansundervisning i modersmål för nationella minoritetsspråk*. (Projektrapport, dnr 2006:270). Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Prop.1998/99:143, Bilaga 2. *Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter*. Strasbourg: Europarådet. Hämtad 2011-10-03, från http://www.humanrights.gov.se/extra/pod/?id=84&module_instance=6&action=pod_show

Prop. 2008/09:158. *Från erkännande till egenmakt: Regeringens strategi för de nationella minoriteterna*. Stockholm: Regeringskansliet.

Prop. 2009/10:89. *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning*. Stockholm: Regeringskansliet.

Prop. 2010/11:20. *Legitimation för lärare och förskollärare*. Stockholm: Regeringskansliet.

Prop. 2011/12:1. *Budgetpropositionen för 2012. Vol. 1, Utgiftsområde: 1 Rikets styrelse*. Stockholm: Regeringskansliet.

Prop. 2011/12:1. *Budgetpropositionen för 2012. Vol. 8, Utgiftsområde: 16 Utbildning och universitetsforskning*. Stockholm: Regeringskansliet.

Regeringsbeslut 2006-12-21. *Regleringsbrev för budgetåret 2007 avseende universitet och högskolor m.m.: bilaga 37: särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m., 25:70 ap.28 uppbyggnad av vissa språk*. (U2006/955/UH). Hämtad 2011-09-14, från <http://www.esv.se/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=9603>

Regeringsbeslut 2007-12-19. *Regleringsbrev för budgetåret 2008 avseende universitet och högskolor m.m.: bilaga 36: särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m., 25:70 ap.28 uppbyggnad av vissa språk*. (U2007/7921/SAM (delvis); U2002/3529/UH, m.fl.). Hämtad 2011-09-14, från <http://www.esv.se/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=10547>

Regeringsbeslut 2008-02-28. *Uppdrag till Statens skolverk om distansundervisning för i Sverige bosatta elever.* (U2008/1675/G; U2007/2910/G).

Regeringsbeslut 2010-06-23. *Uppdrag att göra en översyn av högskoleutbildning i nationella minoritetsspråk.* (U2010/3886/UH).

Regeringsbeslut 2011-04-14. *Tilläggsuppdrag om högskoleutbildningar i nationella minoritetsspråk.* (U2011/2579/UH; U2011/1544/UH).

Regeringskansliet. (2011). *Sveriges rapport till Europarådet under ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter: Tredje rapporten i enlighet med artikel 25.2.* Stockholm: Regeringskansliet. Från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/l6/97/51/00a501f6.pdf>

Rodell Olga, Ch. (2009). *Kulturell och språklig revitalisering bland romska barn och ungdomar – en väg till självorganisering. En uppföljning av Allmänna arvsfondens 27 romska projekt åren 1996–2009.* Stockholm: Allmänna arvsfonden.

Sametinget. (2010). § 60 *Samiskt språkarbete, förslag från Språkkommittén – forts.* Sammanträdesprotokoll 2010:3. 2010-10-26–28. Östersund: Sametinget. Hämtat 2011-10-18, från http://www.sametinget.se/l694l?file_id=1

Sametinget. (2011). *Sametingets reviderade budsjett 2011.* (Sak 22/11. Vedtatt den 09. juni 2011). Karasjok: Sametinget. Från <http://www.samediggi.no/filnedlasting.aspx?FillId=3172&ct=.pdf>

Schleswig-Holsteinischer Landtag. (2007). *Bericht der Landesregierung Schleswig-Holstein: Minderheiten- und Volkgruppenpolitik in der 16. Legislaturperiode (2005–2010) –Minderheitenbericht 2007.* (Drucksache 16/1730). Kiel: Schleswig-Holsteinischer Landtag.

SFS 1991:977. *Förordning om statsbidrag till folkbildningen.* Stockholm: Allmänna förlaget.

SFS 1991:978. *Förordning om statsbidrag till produktion av vissa läromedel.* Stockholm: Allmänna förlaget.

SFS 1992:1434. *Högskolelag.* Stockholm: Allmänna förlaget.

SFS 1993:100. *Högskoleförfordning, bilaga 2 Examensordning.* Stockholm: Fritzes.

SFS 2002:760. *Förordning om uppdragsutbildning vid universitet och högskolor.* Stockholm: Thomson fakta.

SFS 2007:1347. *Förordning om statsbidrag vid vissa studier i samiska.* Stockholm: Thomson förlag.

SFS 2008:395. *Förordning (1991:978) om statsbidrag till produktion av vissa läromedel*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

SFS 2009:724. *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

SFS 2010:21. *Förordning om statsbidrag för insatser till stöd för de nationella minoritetsspråken*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

SFS 2010:541. *Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100)*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

SFS 2011:185. *Skolförordning*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

SFS 2011:326. *Förordning om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare och utnämning till lektor*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

SFS 2011:686. *Förordning om kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen*. Stockholm: Thomson Reuters Professional.

SKOLFS 2005:11. *Förordning om ändring i förordningen (SKOLFS 1998:16) om läroplan för förskolan*. Stockholm: Skolverket.

Skolinspektionen. (2011). *Litteraturöversikt för modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken*. (Dnr 40-2010:5753). Stockholm: Skolinspektionen. Från <http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/min/kvalgr-min-littoversikt.pdf>

Skolverket. (2008). *Särredovisning av ett regeringsuppdrag: Förslag om försöksverksamhet med distansundervisning i modersmål för elever med nationella minoritetsspråk*. (Dnr 60-2008:460, daterad 2008-03-03). Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2008). *Redovisning av ett regeringsuppdrag: Distansundervisning för i Sverige bosatta elever*. (Dnr 69-2008:790, daterad 2008-06-19). Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2008). *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet*. (Rapport 321). Stockholm: Skolverket. Hämtad 2011-09-12, från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2116>

Skolverket. (2011). *Nationella minoriteter i förskola och skola*. (2. rev. uppl.). Stockholm: Skolverket. Hämtad 2011-09-01. Från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1729>

Skolverket. (2011). *Läroplan för förskolan Lpfö 98. Reviderad 2010*. (2. rev. uppl.) Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Fritzes. Hämtad från http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2575

Skolverket. (2011). *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2010/2011*. (Dnr 71-2011-14). Stockholm: Skolverket. S. 9 Hämtad 2011-09-15. Från http://www.skolverket.se/statistik_och_analys/2.1862/2.1032/atta-av-tio-larare-har-lararexamen-l.128277.

Sorbischer Schulverein e. V. (2008). *10 Jahre Modellprojekt Witaj 1998–2008: Jubiläumsausgabe*. Bautzen: Sorbischer Schulverein e. V. Från <http://www.sorbischer-schulverein.de/downloads/2008-10-Jahre-Witaj.pdf>

SOU 2004:30. Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen 2004. *Folkbildning i brytningstid – en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor: slutbetänkande*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2008:109. Utredningen om en ny lärarutbildning. *En hållbar lärarutbildning: betänkande*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2010:55. Delegationen för romska frågor. *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige: betänkande*. Stockholm: Fritzes.

Språkrådet. (2010). *Språksituationen i Sverige 2010: Omvärldsanalys utarbetad av Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen*. Stockholm: Språkrådet. Hämtad 2011-10-03, från <http://www.sprakradet.se/9869>

Sznajderman-Rytz, S. (2007). *Jiddisch – språk utan land med hemvist i Sverige: Åtgärder för att stärka och utveckla jiddisch år 2007*. Stockholm: Judiska Centralrådet i Sverige. Från http://www.jfst.se/dokument/jiddischstudie_080117.pdf

Utbildningsdepartementet. (2010). *Distansundervisning för elever bosatta i Sverige*. (Promemoria U2010/5616/G). Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Utrikesdepartementet. (2000). *Ramkonvention om skydd för nationella minoriteter: Strasbourg den 1 februari 1995*. (Sveriges internationella överenskommelser, SÖ 2000:2). Stockholm: Utrikesdepartementet. Från <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/28/30/5f6251e4.pdf>

Utrikesdepartementet. (2000). *Europeisk stadga om landsdels- och minoritetsspråk: Strasbourg den 5 november 1992*. (Sveriges internationella överenskommelser, SÖ 2000:3). Stockholm: Utrikesdepartementet. Från <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/28/29/95621aaa.pdf>

Åström, Ch. & Karlsson, R. (2005). Stödet till nationella minoriteter och landsdels- eller minoritetsspråk i fem länder. I Konstitutionsutskottet,

Nationella minoriteter och minoritetsspråk (Rapporter från riksdagen, 1643–0942; 2004/2005:RFR3). (s. 197–274).

Ett urval webbplatser

Agnesbergs folkhögskola: www.agnesbergsfhsk.se

Axevalla folkhögskola: www.axevalla.fhsk.se

CESAM: www.cesam.umu.se

Charter for Regional or Minority Languages: www.coe.int/minlang

Danska skolföreningen: www.skoleforeningen.org

DialogForumNorden: www.region.de

Ekonomistyrningsverket: www.esv.se

Europarådet: www.coe.int

Filosofiska fakulteten vid universitetet i Düsseldorf:
www.phil-fak.uni-duesseldorf.de

Finska nu: www.fokusfinland.se/Page/finskanu.aspx

Folkbildningsrådet: www.folkbildningsrådet.se

Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM):
www.coe.int/minorities

Hillelskolan: <http://www.hillel.nu>

Högskolan i Väst: www.hv.se

Högskoleverket: www.hsv.se

Institutet för språk och folkminnen: www.sofi.se

Jewish Studies in the UK 2007–08: www.mucjs.org/jsstats06.htm

Kvarnby folkhögskola: www.kvarnby.fhsk.se

Lunds universitet: www.lu.se

Länsstyrelsen i Stockholms län: <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm>

Malmö högskola: www.mah.se

Norska lånekassen: www.lanekassen.no

Norska regeringen: www.regjeringen.no

Regeringen: www.regeringen.se

Regeringens webbplats om minoritetspolitik: www.sweden.gov.se/sb/d/11787

Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter: www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod och http://www.humanrights.gov.se/extra/pod/?module_instance=3&

Samernas utbildningscentrum: www.samernas.se

Sameskolstyrelsen: www.sameskolstyrelsen.se

Sametinget i Sverige: www.sametinget.se

Sametinget i Norge: www.sametinget.no

Samiska nyheter Oddasat: sverigesradio.se/sida/default.aspx?programid=2327

Samiskt språkcentrum: www.sametinget.se/l3333

Sápmi webbportal: www.samer.se

Skolinspektionen: www.skolinspektionen.se

Sorbiska skolföreningen: www.sorbischer-schulverein.de

Sorbisches Institut: www.serbski-institut.de

Sorbiska yrkeshögskolan för socialvetenskap i Bautzen:
www.bsztechnikbautzen.de

Språkrådet: www.språkradet.se

Stiftung für das sorbische Volk: <http://stiftung.sorben.com>

Svefi: www.svefi.net

Svenska Tornedalingars Riksförbund: www.str-t.com

Sverigefinska skolan i Botkyrka: www.sverigefinskaskolan.com

Sverigefinska skolan i Upplands Väsby: www.sverigefinskaskolan.se

Sveriges Jiddischförbund: www.jiddischforbundet.se

Tema modersmål: modersmal.skolverket.se

Tornedalens folkhögskola:
www.folkhogskola.nu/Sok-kurser/Norrbottens-lan/Tornedalens-folkhogskola/

Univeristät Leipzig: www.zv.uni-leipzig.de

Uppsala universitet: www.uu.se

Utbildningsradion: www.ur.se

Webbplatsen för de nationella minoriteterna: www.minoritet.se

Högskoleverket är en myndighet för frågor som rör universitet och högskolor. Verket arbetar med kvalitetsbedömningar, tillsyn, uppföljningar, utveckling av högre utbildning, utredningar och analyser, bedömning av utländsk utbildning och studieinformation.

Läs mer på vår webbplats **www.hsv.se**.